

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra systematické teologie

Spirituální teologie

Věra Těthalová

INICIAČNÍ SVÁTOSTI

—

**VÝCHODISKO KŘESŤANSKÉHO DUCHOVNÍHO ŽIVOTA
PŘED DRUHÝM VATIKÁNSKÝM KONCILEM A PO NĚM**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Pavel Vojtěch Kohut OCD, ThD.

PRAHA 2007

Chtěla bych tímto vyjádřit poděkování vedoucímu diplomové práce P. Pavlu Vojtěchu Kohutovi OCD, ThD. za ochotu, odborné vedení, cenné rady a připomínky.

Též děkuji všem, zvláště kněžím a věřícím, kteří byli nápomocni radou, konzultacemi, zprostředkováním literatury, nebo jakoukoliv jinou pomocí, týkající se vzniku této diplomové práce. Dále patří dík také těm, kteří byli ochotni věnovat čas na sdělení svých zkušeností a názorů, týkajících se jejich praxe a prožívání iniciačních svátostí a v neposlední řadě též pracovníkům knihovny KTF UK, kteří profesionálním způsobem, vždy pohotově a s ochotou vyšli vstříc při výpůjčkách knih.

Jmenovitě děkuji: Mgr. Jánů Fekovi
                              Mons. Mgr. Milanu Hanušovi
                              P. ThLic. Josefu Horehled'ovi SJ
                              Mgr. Pavle Janděčkové
                              Anně Jírovcové
                              MUDr. Tomáši Kydlíčkoví
                              Ing. Bohumíru Smolkovi
                              Anně Srbové
                              Mgr. Jiřímu Šmejkalovi
                              Květoslavě Těthalové

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 23. dubna 2007

.....

OBSAH

ÚVOD	5
1. SEDM SVÁTOSTÍ JAKO JEDNOTA V RŮZNOSTI	7
1.1 <u>Úvodní pojednání o svátostech</u>	7
1.2 <u>Vymezení pojmu iniciačních svátostí a jejich teologický význam</u>	9
1.3 <u>Doplňující, jednoduchý přehled, význam a teologie ostatních svátostí</u>	13
1.4 <u>Návaznost a propojení všech svátostí</u>	17
1.5 <u>Shrnutí</u>	19
2. HISTORICKÁ SONDA DO PŘEDKONCILNÍ PRAXE INICIAČNÍCH SVÁTOSTÍ	21
2.1 <u>Stručný historický vývoj iniciačních svátostí</u>	21
2.1.1 Starozákonní předzvěst a novozákonní vývoj	21
2.1.2 Období jednoty iniciačních svátostí	23
2.1.3 Období rozdělení iniciačních svátostí	26
2.1.4 Období znovusjednocení iniciačních svátostí	30
2.2 <u>Ukázka praxe před Druhým vatikánským koncilem</u>	31
2.3 <u>Shrnutí</u>	40
3. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL A INICIAČNÍ SVÁTOSTI	42
3.1 <u>Výsledky koncilu v oblasti liturgie a svátostí</u>	42
3.2 <u>Teologie a koncilní reformou doporučená praxe iniciačních svátostí</u>	44
3.2.1 Křest dětí	45
3.2.2 Inicie dospělých a dětí školního věku	47
3.2.3 Biřmování	53
3.2.4 Eucharistie	54
3.3 <u>Shrnutí</u>	56

4.	DUCHOVNÍ PROŽÍVÁNÍ INICIAČNÍCH SVÁTOSTÍ	58
4. 1	<u>Koncilní úsilí o otevření církve dnešnímu světu a situace věřícího člověka v něm</u>	58
4. 2	<u>Porovnání praxe křesťanské iniciace před Druhým vatikánským koncilem a po něm, včetně sondy do současnosti</u>	60
	4. 2. 1 Začlenění člověka do církve	60
	4. 2. 2 Svátost darů Ducha svatého	65
	4. 2. 2 Slavení eucharistie	68
4. 3	<u>Svátostný a liturgický život církve</u>	71
4. 4	<u>Shrnutí</u>	74
	ZÁVĚR	76
	PŘEHLED POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	78
	SEZNAM LITERATURY	80
	ANGLICKÁ ANOTACE	82

ÚVOD

V úvodu této práce se snažím v krátkosti charakterizovat pojem svátost, jednoduchou formou popsat všechny svátosti souhrnně a pak stručně vystihnout historii iniciačních svátostí. Dalším krokem je podrobnější zaměření se na období před Druhým vatikánským koncilem vzhledem k iniciačním svátostem a následně na období po tomto koncilu, s cílem osvětlit, jak ovlivnil slavení a prožívání křtu, biřmování a eucharistie a také porovnat tato dvě období z hlediska praxe křesťanské iniciace. Předkoncilní období a jemu vlastní praxe je zpracována na základě několika dnes již historických knih (katechismů a učebnic liturgiky). Koncilní reforma je popsána hlavně na základě dokumentů vzešlých z Druhého vatikánského koncilu a následně po něm nově vytvořených liturgických knih. Další část práce se zabývá nejprve duchovním prožíváním iniciačních svátostí z pohledu doporučení a nabídky katolického učení a pak též konkrétní praxí a prožíváním těchto svátostí současnými věřícími. Tato zjišťovaná aktuální praxe tvoří spíše malý doplněk celé diplomové práce, má posloužit jako autentický závěr a jejím úkolem není vytvoření závazného stanoviska na základě rozsáhlé ankety, ale spíše poskytnout podklad pro úvahu, jak různí lidé svátosti vnímají a prožívají, co pro ně znamená společenství církve a jak prožívají svou víru v Boha.

Inspirací pro napsání diplomové práce na toto téma pro mne byla snaha navázat na bakalářskou práci, kterou jsem vypracovala, a která se zabývala problematikou iniciačních svátostí ve smyslu porovnání byzantsko-slovanského a latinského obřadu. Byl to pohled zejména liturgického rázu. Mým dalším cílem je zaměřit se opět na křest, biřmování a eucharistii nejen historicky, ale též novým pohledem Druhého vatikánského koncilu a zamyslet se nad praxí a prožíváním těchto svátostí v dnešní době. Proto jsem na závěr diplomové práce zvolila systém malého průzkumu mezi lidmi, kteří jsou převážně praktikujícími katolickými křesťany a s těmito svátostmi mají osobní zkušenost.

Pro práci používám metodu popisnou, historickou a srovnávací. Základem je odborná a historická literatura, přičemž stěžejní materiál tvoří dokumenty Druhého vatikánského koncilu a literatura, která má na ně bezprostřední návaznost.

První kapitola je věnována charakteristice, teologii, významu a vzájemnému propojení všech svátostí.

V druhé kapitole stručně popisují téma z pohledu historického vývoje iniciačních svátostí od starozákonní předzvěsti přes novozákonní vývoj, praxi prvotní církve až po současnost. Největší důraz je však kladen na období před a částečně také po Druhém vatikánském koncilu z toho důvodu, aby byl v dalších částech práce lépe viditelný rozdíl, který vznikl vlivem reformních požadavků praxe iniciačních svátostí vycházejících právě z tohoto koncilu. Vzhledem k tomu, že se praxe křesťanské iniciace v jednotlivých částech světa liší, soustředím se v popisu období před a po koncilu pouze na území bývalé Československé republiky.

Třetí kapitola se zabývá současnou podobou iniciace ovlivněnou Druhým vatikánským koncilem. Jsou zde uvedeny nové postoje tohoto koncilu, cíle, které z něj vzešly a následná změněná praxe prováděná na jejich základech.

Poslední čtvrtá kapitola se soustředí na konkrétní prožívání iniciačních svátostí z hlediska stručného porovnání doporučené praxe před Druhým vatikánským koncilem a praxe následující, ovlivněné již liturgickou reformou, kterou tento koncil nastolil. Dále se pokusím nastínit, jak jsou iniciační svátosti vnímány dnes, k čemu jsou věřící vedeni a jak se oni sami snaží pomocí svátostí svůj křesťanský život zdokonalovat. Závěr této kapitoly bude tvořit krátká úvaha právě na téma současnosti a vztahu svátostí, liturgie a církve.

Cílem diplomové práce je vyjádřit význam Druhého vatikánského koncilu vzhledem k iniciačním svátostem, nahlédnout do minulé i současné praxe těchto svátostí a pokusit se postihnout pokoncilní obnovu křesťanského duchovního života.

1. SEDM SVÁTOSTÍ JAKO JEDNOTA V RŮZNOSTI

K životu církve patří od jejího založení užívání svátostných znamení, přičemž ke konečnému celku sedmi svátostí (tzv. svátostné heptádě), jak je známe dnes, došla tato znamení postupem času díky vývoji, kterým církev i svátosti během staletí procházely. Křest a eucharistie měly své nezastupitelné místo v životě církve od počátku a až po uplynutí více jak jedenácti staletí kolísání mezi počty svátostí (dvě až třicet) začala teologie vrcholného středověku vyzdvihoval sedm liturgických slavení,¹ která jsou spojena se základními situacemi v životě člověka. Tato posvátná znamení neodmyslitelně patří k životu církve a ačkoliv má každé svou specifickou úlohu, jsou sjednocovány tím, že jsou darem Boží lásky a vzkříšeného Pána věřícím, který vede ke spáse.²

Pojďme si v první, úvodní kapitole stručně probrat co to jsou svátosti, jak jsou rozdělovány, k čemu slouží a jaký mají původ a teologický význam. U svátostí uzdravení (smíření a pomazání nemocných) a stavu (kněžství a manželství) se letmo dotkneme i jejich historie a na konci kapitoly se pokusíme zamyslet nad organickým sepětím sedmera svátostí.

1. 1. Úvodní pojednání o svátostech

Na začátku si jen krátce a velmi stručně připomeňme několik základních momentů, týkajících se termínu *svátost*³ a základního učení katolické církve o sedmi svátostech.⁴

Mnoho věřících se setkala se stručnou a jasnou definicí z oboru dogmatické

---

¹ Pojetí sedmi svátostí bylo potvrzeno Lyonským koncilem 1274. Srov. KUNETKA František: Svátosti dary Slova, které se stalo Tělem. Dogmaticko-liturgická studie, Olomouc: Matice Cyrilometodějská Olomouc, s.d., 32.

² Srov. tamtéž 31–32, 34–35.

³ Latinsky *sacramentum*, znamenající doslovně přeloženo – svaté. Sacramentum je překladem řeckého biblického výrazu *mysterion*, který má v Novém zákoně původní význam *tajemství*, v hlubším smyslu chápáno jako označení pro nezměrný Boží spásný čin v Kristu (srov. Ef 1,9). Bez ohledu na další teologicko-historický vývoj tohoto slova dnes je vyhrazeno převážně sedmi svátostem církve. Srov. ADAM Adolf: Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj, Praha: Vyšehrad, 2001, 140–141.

⁴ Symbolika čísllice sedm je v tomto případě součet tří a čtyř. Trojka je symbolem absolutna, Trojice, ducha, transcendence a čtyřka je symbolem kosmu (4 prvky: země, voda, vzduch, oheň), pohybu, imanence. Součet obou veličin znamená spojení transcendence a imanence, tedy spojení stvoření s božským prvkem. Sedm svátostí je symbolem setkání Boha s člověkem, které v jejich slavení probíhá. Srov. KUNETKA: Svátosti, 32.

teologie, že svátost je účinné viditelné znamení⁵ neviditelné Boží milosti.⁶ Katechismy katolické církve, Kodex kanonického práva, dokumenty Druhého vatikánského koncilu a další zdroje církevní nauky tuto definici více rozšiřují a osvětlují. Hovoří o svátostech Nového zákona, které byly ustanoveny Ježíšem Kristem, jsou svěřeny církvi,⁷ a Duch svatý jimi působí v duši člověka nadpřirozené účinky. Osoba, poslání a působení Ježíše Krista tvoří základ, na němž je založena křesťanská víra, církev a její činnost. Tento Ježíšův základ slouží člověku ke zprostředkování spásy. V Kristu se setkáváme s Bohem i člověkem, proto jej můžeme označit jako *první svátost*, kde je přítomen prvek lidství se vším, co k němu patří, a zároveň prvek božské spásné vůle Kristova sebeobětování za nás na kříži.⁸ Svátosti jsou tedy určeny pro celou církev, patří do Božího odkazu,⁹ jsou vnějším znamením spásy a skutečností, že Ježíš Kristus, přítomný ve svátostech je stále v církvi a s církvi. Jsou důkazem, že Bůh stále znovu člověka oslovuje a člověk má možnost odpovědět vírou. Prostřednictvím svátostí pak může lépe cítit dotek Boží milosti a lásky a je vybaven silou svou víru dále posilovat a vyjadřovat.¹⁰ Pocta Bohu a posvěcení člověka jsou tedy důležitým momentem v životě křesťana, žijícího svátostným životem.

První svátostí je křest,¹¹ který mimo jiné otevírá člověku bránu k přijetí dalších šesti svátostí. Svátosti bývají rozdělovány do skupin podle různých kritérií, např. na svátosti, které mohou být přijaty pouze jednou za život, či několikrát¹², nebo na svátosti duchovně živých a duchovně mrtvých,¹³ ale také na svátosti iniciační a ostatní.¹⁴ Před přijetím

---

⁵ Při každé svátosti se vždy děje něco, co zevně pozorujeme (vidíme, slyšíme atd.). Tato znamení nás upozorňují na neviditelnou milost, která je svátostmi udělena. Srov. DAVÍDEK Václav: Methodický výklad nového katechismu, Praha: Cyrillo–Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1900, 513.

⁶ Srov. ADAM: op. cit., 142.

⁷ Srov. Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994, 840.

⁸ Srov. ADAM: op. cit., 142.

⁹ Srov. KKP, 841.

¹⁰ Srov. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Věřoučná konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Consilium*, (ze dne 4. 12. 1963), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, 59.

¹¹ Srov. KKP, 842.

¹² Jednou za život je možno přijmout křest, bířmování a kněžské svěcení, protože vtiskují duši nezrušitelné znamení, trvalé zasvěcení Kristu (srov. KKP, 845). Ostatní svátosti je možno přijmout za určitých podmínek vícekrát za život, přičemž praktikující křesťané nejvíce přijímají eucharistii, nebo-li svátost oltářní a svátost pokání. Méně často je pak přijímána svátost pomazání nemocných a ve výjimečných případech manželství.

¹³ Duchovně mrtvým se rozumí člověk mrtvý pro nebe. Svátosti duchovně mrtvých jsou křest a svátost smíření, jimiž člověk získá milost posvěcující, kterou před tím neměl. Zbývajících pět svátostí přijímají lidé tzv. duchovně živí, protože k jejich přijetí je nutný předpoklad, aby již byli v milosti posvěcující. Tyto svátosti pak rozmnožují v duši milost posvěcující a umožňují rozvoj zvláštní milosti pomáhající. Srov. TOMÁŠEK František: Katolický katechismus, Praha: Česká katolická Charita, 1968, 51.

¹⁴ Tímto rozlišením se poukazuje na kvalitativně rozdílný význam jedněch (větších = iniciačních) a druhých (menších = ostatních) pro spásu člověka a zároveň je tímto rozlišením také otevírána cesta k ekumenickému

svátostí je doporučována, podle druhu u některých svátostí vyžadována, delší či kratší příprava, která má mimo jiné člověka disponovat, aby z ní měl on sám co největší užitek. Dále je při udělování každé svátosti nutné lidské slovo – formule a určité znamení¹⁵. Za těmito viditelnými úkony, obřady, jimiž jsou svátosti slaveny, vidíme všemohoucí spásnou vůli Boha, který se skrze Ježíše Krista a Ducha svatého sděluje lidem.¹⁶ Celý křesťanský život člověka svátosti doprovázejí a jsou zasazovány do všech jeho úseků a důležitých okamžiků. Tomáš Akvinský rozvíjí paralelu mezi tělesným životem a určením svátostí pro duchovní život člověka: početí, narození a dospívání odpovídá křtu a biřmování, výživa eucharistií, léčení nemocí odpovídá pokání a pomazání nemocných, vůdčím pravomocím ve společenském životě odpovídá svěcení a svátost manželství slouží k přirozenému i duchovnímu budování společnosti.¹⁷ Díky svátostem se rodí život z víry, vzrůstá, a také se člověku dostává dar uzdravení a poslání. Lze tedy říci, že bez církve a svátostí člověk nemůže dojít spásy. Potřebuje totiž vzhledem ke své hříšnosti uzdravení, proměnění a pomoc Ducha svatého, aby se mohl připodobnit Božímu Synu.¹⁸

1. 2 Vymezení pojmu iniciačních svátostí a jejich teologický význam

Křest, biřmování a eucharistie jsou nazývány iniciačními¹⁹ svátostmi proto, že jsou velmi těsně spojeny a patří k plnému uvedení do křesťanského života.²⁰ Jejich udělením je položen základ nového života. Věřící je znovuzrozen křtem, posílen svátostí biřmování a živěn pokrmem věčného života, eucharistií. Na takovém základě má možnost pracovat na své svatosti a dále se rozvíjet, růst a nakonec dojít spásení.²¹ Jednotný celek těchto svátostí

---

dialogu s křesťanskými vyznáními, jež uznávají pouze dvě nebo tři z větších svátostí. KOHUT Pavel Vojtěch: Jediná oběť dokonalosti. (Srov. Žid 10,14), in: MKR Communio 1 (2007), 40.

¹⁵ Například lití vody na hlavu křtěnce, mazání olejem na čele nebo rukou, chleba a víno, nad nimiž se vyslovuje děkovaná modlitba, vzkládání rukou na nemocné nebo na kandidáty svěcení, spojené s modlitbou.

¹⁶ Srov. ADAM: op. cit., 143–144.

¹⁷ Srov. tamtéž 150.

¹⁸ Srov. Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995, 1129.

¹⁹ *Iniciace* je odborný výraz z dějin náboženství a znamená doslovně *uvedení*. Tohoto termínu se používá pro nejruznější obřady, na jejichž základě je kandidát přijímán do nějakého společenství. V případě iniciačních svátostí je člověk uveden nejen do společenství církve, ale též je uveden do křesťanského života. Srov. RAHNER Karl, VORGRIMLER Herbert: Teologický slovník, Praha: Zvon, 1996, 110.

²⁰ Srov. KKP, 842 § 2.

²¹ Srov. KKC, 1212.

je církví jasně deklarován.²² Setkáváme se však s řadou katolických křesťanů, kteří své uvedení do křesťanského života nemají dokončené proto, že sice přijali křest, ale bířmování, nebo dokonce ani svátost eucharistie z nějakého důvodu ještě nepřijali. Dalo by se říci, že stále stojí jaksi na prahu u otevřených dveří a nejdou vstříc hojné Boží milosti.

Křest, prováděný původně ponořením do vody, můžeme chápat jako symbolické pohřbení katechumena do Kristovy smrti, ze které pak povstává k novému životu Ježíšovým vzkříšením. Kristus zemřel a svým zmrtvýchvstáním otevřel prameny křtu celému lidstvu. Křtem se tedy ze starého člověka stává člověk nový, nové stvoření (2 Kor 5,17).²³ Prvotní, dědičný hřích i všechny ostatní hříchy jsou křtem sňaty a člověk je osvobozen od moci temnot a vchází do rodiny dětí božích. V bibli se dočítáme, že křest je pro spásu nezbytný (Mt 28,19–20), což se týká všech, jímž bylo evangelium hlášáno, a kteří měli možnost o tuto svátost žádat. V lidských dějinách však vidíme situace, jež staví člověka do pozice kdy umírá, aniž by křest mohl přijmout. Zde je nutno připomenout prvně to, že Kristus zemřel za všechny lidi, a za druhé fakt, že Bůh sám není na své svátosti nijak vázán a jen On zná způsoby, jak nepokřtěného člověka přičlenit ke všem, kteří budou spaseni.²⁴ V neposlední řadě je křtem člověk začleněn do církve, která se též označuje jako Kristovo tělo (1 Kor 12,13), tudíž je jeho součástí, která má své povinnosti i svá práva. Křesťan²⁵ může přijímat svátosti, naslouchat Božímu slovu a být podporován duchovními prostředky církve. Na druhou stranu má i povinnost služby ve společenství církve a také závazek vyznávat svou víru před lidmi.²⁶ Vidíme tedy, že křest je velmi významná událost v životě křesťana, nesoucí s sebou nezrušitelné, svátostné pouto mezi člověkem a Bohem, a také mezi všemi, kteří jsou svým znovuzrozením přičleněni do společenství všech křesťanů, do společenství církve²⁷.

Voda jako přírodní symbol – voda je symbolem křestního, duchovního očištění, ale také prostředkem k očištění fyzickému. Již v pohanství, židovství a ranném křesťanství

---

²² Srov. KKP, 890.

²³ Srov. KKC, 1214.

²⁴ Srov. tamtéž 1257–1261.

²⁵ „*Křesťané* jsou lidé, kteří byli křtem vtěleni do Krista, stali se Božím lidem, a z toho důvodu jsou účastní, každý svým způsobem, Kristova úřadu kněžského, prorockého a královského; podle svého vlastního postavení jsou povoláni k poslání, které svěřil Bůh církvi, aby je plnila ve světě.“ KKP, 204.

²⁶ Srov. KKC, 1269–1270.

²⁷ „*Křest*, brána k svátostem, je ke spáse tak nutný, že musí být přijat buď skutečně, nebo touhou; jím jsou lidé zbaveni hříchu, znovuzrozeni v děti boží a trvalým znamením připojeni ke Kristu a včleněni do církve; platně se uděluje omytím pravou vodou spolu s náležitou slovní formou.“ KKP, 849.

existovalo rituální umývání rukou na znamení touhy po dokonalém mravním očištění a v křesťanské liturgii se používalo svěcené vody (svátostiny) od prvních staletí, většinou smíchanou se solí. „Účinky svěcené vody jsou hlavně dva: pozitivní, že očišťuje od všedních hříchů toho, kdo ji zbožně užívá, a negativní, že zapuzuje zlého ducha a jeho nástrahy.“²⁸

*Biřmování*²⁹ je svátost naplňující křestní milost a obdařující věřícího zvláštní silou Ducha svatého. Vtiskuje mu neopakovatelnou a nesmazatelnou pečeť tohoto Ducha a znamená, že biřmovaný patří Kristu, je v Jeho službách a pod Jeho ochranou. Jedním z ústředních momentů této svátosti je pomazání olejem.³⁰ Samotné pomazání má velký historický význam. Je znamením hojnosti, radosti, očištění, uzdravení, krásy, zdraví a síly.³¹ Podobně bychom mohli přičknout stejné vlastnosti i svátostnému životu křesťana. Vlivem poctivého přijímání svátostí je živen jeho duchovní život, čímž získává vnitřní uzdravení, sílu, radost a hojnost Boží milosti.³² Dalším důležitým gestem při biřmování je vzkládání rukou na biřmovance. Je znamením daru Ducha, proto je účinkem této svátosti plné vylití Ducha svatého na biřmovaného, uschopňující jej k plnění zvláštního a důležitého pověření veřejně vyznávat, šířit a bránit křesťanskou víru.³³

Olej jako přírodní symbol – olej užívaný v liturgii při svátostech: křtu, biřmování,³⁴ posledního pomazání (dnes svátosti pomazání nemocných), při svěcení na kněze a na biskupa a při svátostinách: konsekrace kostelů, oltářů, kalichů a paten a při svěcení zvonů. Církvi bylo motivem pro zavedení oleje do liturgie jeho přirozená hojivá moc. Stal se

---

²⁸ Srov. FOLTYNOVSKÝ Josef: Liturgika, druhé doplněné vydání, Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, spol. s.r.o. v Olomouci, 1936, 73.

²⁹ „Svátost biřmování vtiskuje trvalé znamení; jí se pokřtění, kteří pokračují v uvádění do křesťanského života, obohacují darem Ducha svatého a dokonaleji se spojují s církví; tato svátost posiluje pokřtěné a ještě více je zavazuje, aby byli slovem i skutkem svědky Kristovými a šířili a obhajovali víru.“ Tamtéž 879.

³⁰ Olej, zvaný posvátné křížmo, svěťí biskup pro celou svou diecézi během mše (*missa chrismatis*) na Zelený čtvrtek. Srov. KKC, 1297.

³¹ Srov. tamtéž 1293.

³² Pomazání olejem katechumenů před křtem znamená očištění a posílení; pomazání nemocných vyjadřuje uzdravení a útěchu; pomazání posvátným křížmem po křtu, při biřmování a kněžském svěcení je znamením zasvěcení. Srov. tamtéž 1294.

³³ Srov. tamtéž 1304–1305.

³⁴ Při výkladu biřmovacích obřadů nesmělo být zapomenuto u pomazání křížmem na připomínku z historie, kdy byli zápasníci pomazáváni olejem proto, aby byli posílení, a také aby se díky své kluzké kůži stali nepřemožitelnými v boji. K nim byl přirovnáván biřmovanec, který byl mazán olejem na znamení získání vnitřní síly od Ducha svatého, aby mohl vítězit nad světem, tělem a ďáblem. Srov. ZAŤKO Matej: Obradoslovie. Život s cirkvou, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1948, 158. Srov. KKC, 1293.

vhodnou materií pro svátosti, při kterých jsou vznášeny prosby o ochranu proti ďáblu a jeho pokušením, byl používán k zažehnavání zla, k díkučinění a při svěcení byl zdůrazňován jeho posvátný účinek, díky němuž vstupuje do lidské duše Duch svatý. Asi v pátém století začaly být do oleje přimíchávány vonné ingredience, které mají připomínat pomazanému, aby kolem sebe šířil vůni ctností a chránil se hniloby hříchu, přičemž vyniká myšlenka, že je olej symbolem milostí, které osoba nebo věc na prosbu církve dostává.³⁵

*Svátost eucharistie*³⁶ je poslední z iniciačních svátostí, praktikujícím katolickým křesťanem je to nejčastěji přijímaná svátost a tvoří jakýsi střed všech svátostí. Je pramenem a vrcholem života církve.³⁷ Tato svátost zpřítomňuje oběť Krista, Spasitele lidstva a přijímáním těla a krve Kristovy se s ním přijímající spojuje, má účast na Jeho těle a tvoří s Ním jedno tělo.³⁸ Proměnění chleba a vína v tělo a krev Ježíše Krista je splněním odkazu Kristova tím, že zůstává stále přítomný ve své církvi a v eucharistii se důvěrně spojuje se svým lidem.³⁹ Založení svátosti eucharistie se vztahuje k poslední večeři Ježíšově (Lk 22,19n.), kde podle svých slov dává Ježíš své „tělo“ a svou „krev“ člověku za pokrm. Ten jej pak přijímá v podobě chleba a vína. Stejně jako On slavil poslední večeři ve společenství apoštolů, svých přátel, stejně je tato večeře slavena, zpřítomňována a připomínána při každé eucharistické slavnosti ve společenství věřících. Toto slavení je možno chápat také jako předzvěst eschatologické, konečné slavnostní radosti. Vždyť při každém přijímání ukřižovaného Ježíše se spojují jednotlivci ve společenství jednoho pneumatického těla Ježíše Krista. Přítomnost Krista při každé eucharistické oběti vyplývá z Jeho příkazu, aby byla činěna na Jeho památku (Lk 22,19). „Opakování“ poslední večeře je uskutečňováno liturgickým, obětním konáním církve a jedinečná oběť Ježíšova je v dějinách trvale účinná.⁴⁰

Podstatu křtu, bířmování a eucharistie můžeme v krátkosti shrnout například takto: „tělo se obmývá, aby se duše očistila; tělo je pomazáváno, aby duše byla posvěcena; tělo je

---

³⁵ Srov. FOLTYNOVSKÝ: op. cit., 74.

³⁶ „Nejvznešenější svátostí je nejsvětější *eucharistie*; v ní je sám Ježíš Kristus přítomen, obětován a přijímán jako pokrm; jí církev stále žije a roste. Eucharistická oběť je památka smrti a zmrtnýchvstání Páně; v ní stále trvá oběť kříže; je vrcholem a pramenem křesťanské bohoslužby a života; jí se projevuje a vytváří jednota božího lidu a dokonává utváření církve, Kristova Těla. Ostatní svátosti a veškerá apoštolská činnost církve souvisí s nejsvětější eucharistií a jsou k ní zaměřeny.“ KKP, 897.

³⁷ „Pán Ježíš nám odkázal před svou smrtí mnohem více: Sebe samého! Více zanechat nemohl. V nejsvětější svátosti oltářní je opravdový, živý Pán Ježíš. Proto nejsvětější Eucharistie je středem života celé Církve i každého jednotlivého křesťana.“ TOMÁŠEK: op. cit., 58.

³⁸ Srov. KKC, 1329, 1331.

³⁹ Srov. tamtéž 1380.

označováno, aby duše byla vyzbrojena; tělo je vzkládáním rukou zastíněno, aby i duše byla duchovně osvícena; tělo je živeno tělem a krví Kristovou, aby i duše byla Bohem nasycena“.⁴¹

1.3 Doplňující, jednoduchý přehled, význam a teologie ostatních svátostí

Svátosti uzdravování slouží věřícím, kteří jsou oslabeni, nebo dokonce ztraceni hříchem. Hříšnost je jednou z lidských vlastností, proto pokání, smíření a uzdravení je pro člověka nezbytné. Svátost smíření a pomazání nemocných právě k tomuto slouží. Kristus, lékař duší i těl pověřil církev, aby pokračovala v síle Ducha svatého, uzdravovala své členy a tím konala dílo spásy.⁴²

Svátost pokání vrací kajícího do stavu Boží milosti, smiřuje jej s Bohem a s církví, poskytuje mu pokoj, klid svědomí a duchovní útěchu a tím má možnost použít svou obnovenou duchovní sílu pro další křesťanský boj.⁴³

V prvotní církvi byla známa praxe vyloučení, exkomunikace těžkého hříšníka ze společenství Božího lidu na určitý čas, aby ho přiměla k obrácení (1 Kor 5,1–13), přičemž k odpuštění lehkých hříchů se považovalo za dostatečné se modlit, postit, dávat almužny a konat jiné dobré skutky. Svátost smíření bývala později jakýmsi záchranným pásem hozeným člověku po ztroskotání způsobené těžkým hříchem⁴⁴ a udílela se velmi zřídka, nebo dokonce jen jednou v životě.⁴⁵ Bývalo prováděno též veřejné pokání těžkých hříšníků, které mělo svůj specifický průběh. Člověk byl vyloučen z účasti na eucharistické liturgii, mohlo mu být zakázáno přijímat eucharistii a takové pokání mohlo trvat i více let, někdy až k hodině smrti. Znovupřijetí do církve (rekoncilie, tj. usmíření) se v Římě konávalo většinou na Zelený čtvrtek, kdy biskup vzkládal na kajícího ruce a modlil se nad nimi. Od šestého století se objevuje nám již známá forma zpovědi, kdy se kající vyznává ze svých hříchů knězi a obdrží od něj rozhřešení a uložení kajícího skutku podle seznamu v kajících knihách (penitenciálech). Čtvrtý lateránský koncil (1215) pak uzavírá vývoj

---

⁴⁰ Srov. TS, 85.

⁴¹ Obřady biřmování, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1974, 7.

⁴² Srov. KKC, 1420–1421.

⁴³ Srov. tamtéž 1496.

⁴⁴ K nim patřily především odpad od víry, vražda a cizoložství. Srov. ADAM: op. cit., 231.

⁴⁵ Srov. tamtéž 149.

požadavku pravidelné roční zpovědi vzniklého již v devátém století a vydává nařízení zpovídat se alespoň jednou v roce. Novověk přináší stejně jako u dalších svátostí zjednodušení a úkon pokání ztrácí veřejně sociální zřetel a charakter tím, že se skutky pokání redukuje na krátké modlitby a vyvíjí se zpověď ze zbožnosti.⁴⁶ Zpovědní úkon je přesunut z oltářního prostoru do uzavřené zpovědnice s mřížkou (v šestnáctém století). Samotný název svátosti *zpověď* pak vyzdvihoval pouze jednu část celého kajícího úkonu. Další osobní předpoklady jako jsou obrácení, lítost, předsevzetí, zadostiučinění či nápravu spáchaných škod, tento termín nezahrnuje a tím se tato svátost stala pouze soukromou záležitostí a její sociální a všecírkevní charakter vymizel. Zmíněné nedostatky řeší až Druhý vatikánský koncil, dává podnět k vydání nových bohoslužebných textů (SC 72) a vznikají *Obřady pokání* (1973), jimiž se dnes církev řídí.⁴⁷

Nemoc a utrpení jsou součástí lidského života a mnohdy jsou těžkou zkouškou člověka. Církev nabízí jako pomoc a posilu *svátost nemocných*. Starý, nebo těžce nemocný křesťan se svou bolestí spojuje s Kristovým utrpením, na druhé straně mu svátost poskytuje útěchu, pokoj a odvahu, aby své těžkosti, spojené s nemocí či stářím dokázal snášet. Věřící získá na základě biblického příslibu (Jak 5,14–15) touto svátostí zvláštní milost. Když nemůže přijmout svátost smíření, jsou mu odpuštěny hříchy a pokud to prospívá ke spáse jeho duše, svátost nemocných uzdravuje. Pro ty, kteří se chystají opustit tento svět znamená přípravu na přechod do věčného života.⁴⁸

Ježíš z Nazareta odmítá výklad nemoci jako trestu za hřích osobní, celého společenství nebo předků a poukazuje na to, že nemoc může mít smysl ukazující do budoucnosti (J 9,1–3). Velikonočním utrpením Kristovým dále činí křesťanská víra základ nového pochopení smyslu utrpení a smrti věřícího. Má být nahlížena jako účast na Kristově utrpení a tím být k užtku pro společenství věřících (Kol 1,24). Ježíš sám, a dále i apoštolové se nemocným věnovali a uzdravovali je na těle i na duši. Služba nemocným byla brzy institucionalizována pro celou církev (Jak 5,14n) a byla chápána jako pomoc Pána ve prospěch člověka, který potřebuje zdraví a spásu. Později se smysl pomazání nemocných rozšiřuje na *svátost přípravy na smrt* a v ranném středověku se začaly klást chybné důrazy na význam této svátosti. Vytvořila se praxe posouvání svátosti pokání a s ní i svátosti pomazání nemocných až na smrtelnou postel, aby kající ušel uloženým těžkým

---

⁴⁶ Při níž jde hlavně o vyznání lehkých hříchů a je chápána jako příprava před přijímáním. Srov. ADAM: op. cit., 232.

⁴⁷ Srov. tamtéž 231–233.

⁴⁸ Srov. KKC, 1511, 1524, 1532.

skutkům pokání, které pomazání měly předcházet. Uzdravující a povzbuzující funkce byla upozaděna a ve dvanáctém století se vynořil název *poslední pomazání* používaný nejen lidově, ale také oficiálně.⁴⁹ Ze svátosti pomazání nemocných se tím stala svátost umírajících a lidé se jí začali bát. Je politováníhodné, že se tento termín tak vžil, že je používán často i dnes, kdy máme za sebou obrodné liturgické a pastorační hnutí, vedoucí k obnově této svátosti a kdy jí byl vrácen původní smysl na základě požadavku Druhého vatikánského koncilu (SC 73).

Svátosti k službě společenství (nazývány též stavovské svátosti) jsou kněžství a manželství, mají funkci sociálně-eklesiologickou a jsou zaměřeny na spásu druhých. Tím, že manželé či kněží slouží druhým, mohou přispívat i ke spáse osobní. Tyto svátosti udělují zvláštní poslání člověka v církvi.⁵⁰

Kněžství je svátost, skrze níž pokračuje poslání, které svěřil Kristus apoštolům, tedy poslání apoštolské služby.⁵¹ Posvěcení muži, představitelé Krista, učí Boží lid, konají bohoslužbu a vedou duchovní správu. Svěcením získávají pro tuto službu potřebné milosti a duchovní dary.⁵² Kněžským svěcením je propůjčen úřad zajišťující uskutečňování spásy zvěstováním víry a aktivní láskou (*martyria, leiturgia, diakonia* = svědectví, bohoslužba, služba potřebným).

Nový zákon znal četné tituly pro Ježíše, mezi nimiž jsou také velekněz, kněz, pastýř, prorok či svědek. Mluví se o úřadu Kristově prorockém (učitelském), pastýřském a kněžském, který pak Kristus jako spásnou službu svého Ducha pro všechny časy předává svým učedníkům (Mt 28,18–20; Sk 1,8). Již na začátku druhého století sledujeme hierarchické odlišení funkcí od biskupa, kněze a jáhna, což je v platnosti dodnes. Tento svátostný a služebný úřad znamená, že jsou znamenými a nástroji, aktivními reprezentanty Ježíše Krista působícího prorocky, pastýřsky a kněžsky ve své církvi a skrze ni. Kristus je při těchto jejich činnostech přítomen a spolupracuje se svými služebníky (SC 7). V některých údobích církevních dějin můžeme vidět jisté odcizení těchto úřadů od svého původního poslání, což bylo většinou způsobeno vědomím moci a touhy vládnout, před

---

⁴⁹ Srov. FOLTYNOVSKÝ: op. cit., 219.

⁵⁰ Srov. KKC, 1534.

⁵¹ Má tři stupně: biskupství, kněžství a jáhenství. Srov. tamtéž 1536.

⁵² Srov. tamtéž 1536, 1596.

čímž již sám Ježíš důrazně varoval (Lk 22,25–26). Církev se však poctivě snaží, zejména od Druhého vatikánského koncilu, mnohé nešťastné dědictví odstranit.⁵³

Stejně jako kněžství, také *svátost manželství* vybavuje manžele zvláštními dary a potřebnou milostí. Manželství je znamením jednoty Krista a církve (Ef 5,25.32), která se realizuje ve vzájemném vztahu a svazku manželů. Křesťanské manželství se tak stává, řečeno slovy Druhého vatikánského koncilu, „malou církví“ (LG 11). Je specifickým znamením a žitým zvěstováním Kristovy lásky k lidem. Muž a žena uzavírají manželskou smlouvu důvěrného společenství života a lásky a je to jejich životní rozhodnutí před Bohem a veřejností Božího lidu. Manželství je jedinou svátostí, kterou neuděluje církev, ale na základě své vůle ji udělují manželští partneři sami sobě, kdykoli vyslovují své „ano“ v nějaké církevně uznané formě.⁵⁴ Jejich posláním je pěstovat dobro obou manželů láskou a nerozlučitelnou jednotou, dále pak přivádění dětí na svět a jejich výchova. Křesťanská rodina je místem, kde jsou děti poprvé seznámeny s vírou, modlitbou, křesťanskou láskou, a kde jim jsou vštěpovány základní lidské ctnosti.⁵⁵ Rodina a její posvěcování je hlavním úkolem manželství.

Písmem svatým obou Zákonů je manželství uznáváno a vysoce ceněno, protože je jím realizována vůle Stvořitele vyjádřená například v druhé zprávě o stvoření (Gn 2,24). Samotná liturgická forma křesťanského sňatku se vyvíjela pozvolna až do dnešního jejího bohatství. Začínala vznikat ve čtvrtém století, kdy byla postačující oboustranná vůle k manželství, jeho uzavření ve shodě s církví a s jejím požehnáním. Brzy poté byly oddávky spojeny se mší a dalšími stěžejními ceremoniemi⁵⁶ vždy spojenými se žehnací modlitbou. Postupem času vznikaly v různých zemích a krajích četné svatební obřady, které se od sebe lišily a Tridentský koncil je pro jejich bohatství schválil a doporučil. Římský rituál z roku 1614 měl svatební obřad naopak velmi strohý. Až Druhý vatikánský koncil dal podnět k přepracování svatebního obřadu (SC 77–78). České vydání vyšlo definitivně v roce 1971 pod názvem „Svatební obřady“. Římský benedikcionál (1984)

---

⁵³ Srov. ADAM: op. cit., 258–262.

⁵⁴ Kanonická forma platná od Tridentského koncilu (1545–1563): alespoň jeden z partnerů je katolík, manželství uzavírají před příslušným katolickým duchovním a dvěma svědky. Existuje však množství určitých výjimek, které upravuje Kodex kanonického práva. Srov. ADAM: op. cit., 285.

⁵⁵ Srov. KKC, 1601, 1660, 1666.

⁵⁶ Můžeme však vidět i různé další průvodní symbolické úkony, jako například na Západě „zahalení nevěsty závojem“, na Východě „korunovace“ manželů. Srov. ADAM: op. cit., 286.

obsahuje liturgickou slavnost zasnub a nový misál obsahuje texty pro mši na poděkování Bohu při výročních svatby (pro výroční den, pro stříbrnou a pro zlatou svatbu).⁵⁷

1. 4 Návaznost a propojení všech svátostí

Když jsme popsali všechny svátosti a zamysleli se nad jejich významem, je zřejmé, že jsou navzájem propojeným organismem a každá jednotlivě představuje pro člověka svou životní roli, přičemž jedinečné postavení mezi nimi zaujímá eucharistie. Všech sedm svátostí⁵⁸ Nového zákona ustanovil Kristus⁵⁹ a předal je církvi, aby provázely a posilovaly člověka během celého života. Proto má ve svátostném rozměru křesťanské existence každá svátost své konkrétní místo a návaznost na ostatní svátosti takovým způsobem, že dohromady představují vyvážený celek v dynamické rovnováze.⁶⁰

Na základě tohoto tvrzení můžeme konstatovat příklady následujících vazeb. Bez křtu nemůže člověk přijmout žádnou další svátost. Po přijetí křtu, který je uvedením člověka do církve, je křesťanovi otevřen prostor k přijetí dalších svátostí. Nejprve biřmování a eucharistie,⁶¹ které tvoří spolu se křtem celek křesťanské iniciace,⁶² dále svátost smíření pokřtěného kajícího hříšníka, kterou lze chápat jako nové oživení křestní milosti. Smíření má spojitost se křtem, protože je symbolem znovuzrození člověka nebo ještě lépe obnovením křtu ve významu smíření s Bohem, ke kterému při obou svátostech dochází. Dále smíření představuje vazbu na eucharistii, jako přípravu na její přijetí (KKC 1385, 1415) a naopak eucharistie představuje dovršení smíření. Také v triádě iniciačních svátostí sledujeme, že eucharistie je vrcholem a dokončením iniciace (KKC 1322).⁶³

---

⁵⁷ Srov. tamtéž 283–290, 297–298.

⁵⁸ K dogmatickému definování sedmi svátostí došlo na Tridentském koncilu 3. března 1547. V Dekretu o svátostech bylo stanoveno, že všechny svátosti Nového zákona byly ustanoveny Ježíšem Kristem a že jich není víc nebo méně než sedm: křest, biřmování, eucharistie, pokání, pomazání, kněžství a manželství. Srov. KOHUT: Jediná oběť dokonalosti, 39.

⁵⁹ Srov. KKC, 1114, 1211.

⁶⁰ Srov. KOHUT: Jediná oběť dokonalosti, 41–42.

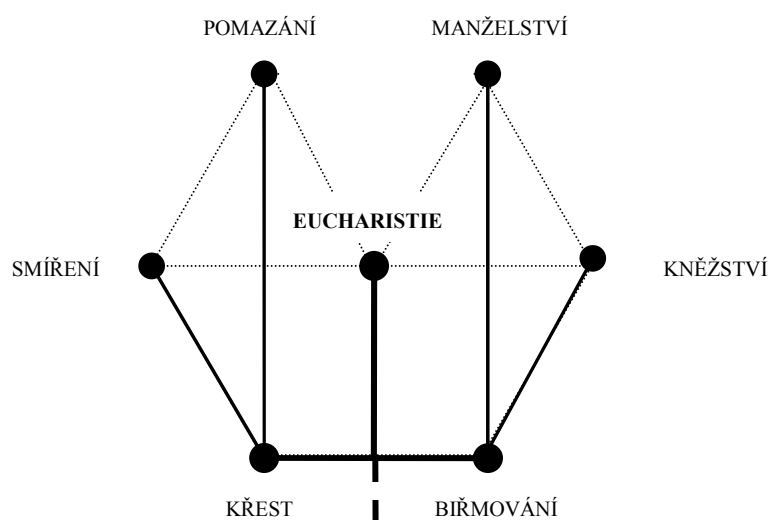
⁶¹ O současné praxi a pořadí přijímání svátostí biřmování a eucharistie bude pojednáno v následujících částech této práce.

⁶² „Jako svátosti křtu, biřmování a eucharistie tvoří jednotu nazývanou „svátosti uvedení do křesťanského života“, tak lze říci, že svátost pokání, pomazání nemocných a eucharistie jakožto „pokrm na cestu“ tvoří na sklonku křesťanského života „svátosti připravující na věčnou vlast“ nebo svátosti uzavírající pozemské putování.“ KKC, 1525.

⁶³ Srov. KOHUT: Jediná oběť dokonalosti, 45.

Svätost smíření, kterou je člověk obnovován, by měla spolu s přijímáním eucharistie, kterou je člověk posilován a živen, procházet životem křesťana jako červená nit a doprovázet jeho duchovní život. Tím, že přirozenost člověka stále stahuje do hříchu, potřebuje svátosti očištění a posily nejen prostřednictvím svátosti smíření, ale v určitých situacích i skrze svátost pomazání nemocných. Bez odpuštění hříchů totiž nelze poctivě přijímat další svátosti, například eucharistii, svátost biřmování,⁶⁴ kněžství či manželství. Před přijetím svátosti kněžství musí být žadatel nejen pokřtěn, ale předpokladem k jeho vysvěcení je i jeho svátostný život, tedy že přijímá pravidelně svátosti pokání a eucharistie, a že byl též biřmován. Po platném přijetí svátosti kněžství se pak na základě pověření⁶⁵ stává kompetentním udělovat svátosti a slavit eucharistickou hostinu. Stejně tak svátostný manželský svazek, který je znamením jednoty Krista a církve, disponuje manžele k plnohodnotnému křesťanskému životu podporovanému svátostmi a k jeho předávání další generaci.

Pro názorné představení provázanosti všech sedmi svátostí můžeme použít grafický návrh, který využívá dělení sv. Tomáše Akvinského na svátosti iniciační, svátosti uzdravení a svátosti službě společenství.⁶⁶

⁶⁴ Pokud je přijímána člověkem, který byl pokřtěn v dětství a svátost biřmování přijímá v mladistvém, nebo dospělém věku.

⁶⁵ Srov. KKP, 530, 861–863, 882–888, 900, 965–986, 1003, případně i 1010–1023.

⁶⁶ Je zde použito vlastního návrhu Pavla Vojtěcha Kohuta OCD, uveřejněného v MKR Communio. Srov. KOHUT: Jediná oběť dokonalosti, 49.

Všimněme si nejprve rozdílnosti teologicko-praktické hodnoty vztahů mezi jednotlivými svátostmi.

- Primární vazbu tvoří větší svátosti: křest a biřmování s eucharistií (se svou iniciační dynamikou „spása-život“).
- Sekundární vazby tvoří menší svátosti s většími: smíření a pomazání se křtem
kněžství a manželství s biřmováním.
- Terciární vazby jsou mezi menšími svátostmi navzájem a jejich spojení s eucharistií, včetně horizontální linie: smíření – eucharistie – kněžství.

Na tomto znázornění dále vidíme výjimečné, ústřední postavení eucharistie v křesťanském životě a její vztah ke všem ostatním svátostem.

Při výčtu všech, i zde neuvedených souvislostí a návazností zjišťujeme, že propojení svátostí naplňuje jednak Kristův odkaz a také smysl sedmice svátostí spočívající v získání milosti, která je hlubokým tajemstvím, opírajícím se o víru v Kristovo božství. Přijetím jakékoliv svátosti, mimo další specifické účinky, vstupuje do lidské duše nadpřirozeno, v té pak působí, posvěcuje ji, spojuje s Kristem a otvírá cestu k věčnému životu.⁶⁷

Na závěr si ale musíme připomenout, že spása k člověku neproudí jen prostřednictvím sedmi svátostných toků, ale je možno ji zakoušet v každém okamžiku lidské existence. Vždyť komunikace mezi Bohem a člověkem probíhá ve vzájemné výměně lásky, ve chvále a díkučinění. V důležitých životních momentech je však manifestována právě signifikantní formou (svátostnou) a proto může být zakoušena a prožívána v mimořádné intenzitě.⁶⁸

1. 5 Shrnutí

Sedmero svátostných znamení tvoří velmi důležitou oblast života církve a představuje pro člověka, který uvěřil a touží spojit svůj život s Bohem nepostradatelnou součástí duchovního života. Jsou pro něj zdrojem posvěcení a impulsem pro duchovní růst spojený s nadějí v konečný cíl spásy. Křesťanskou iniciací se v jednotlivci rodí nový život z víry, vtiskuje mu nezrušitelné znamení a přičleňuje jej ke Kristu a společenství církve.

---

⁶⁷ Srov. POKORNÝ Ladislav: Světlo svátostí a času, Praha: Zvon, 1990, 10–11.

⁶⁸ Srov. KUNETKA: Svátosti, 32.

Svátosti uzdravení jej stále znovu vracejí do stavu Boží milosti a svátosti službě společenství vybavují člověka zvláštními dary potřebnými pro pomoc druhým a utváření církevního společenství. Eucharistie jako střed všech svátostí důvěrně spojuje člověka s Kristem a dává mu posilu ze zakoušení alespoň malého náznaku eschatologické radosti, kdy se *už* člověk setkává s nadpřirozenou milostí, která jej přesahuje, ale *ještě ne* v plnosti, ale která se mu otevře až na konci časů. Kontinuita svátostí nabízí věřícímu člověku poznat, pochopit a používat takový způsob slavení, které mu dovolí ztotožnit se s tajemstvím, jež mu liturgické slavení nabízí. Díky liturgickému slavení svátostí může člověk utvářet, formovat a zdokonalovat svůj duchovní život, svou spiritualitu, svůj vztah k Bohu a k lidem.⁶⁹

---

⁶⁹ „Vést duchovní život znamená být plný Kristova Ducha, což představuje na jedné straně oddanost lásky vůči Bohu, a na druhé straně každodenní následování Krista a s ním spojenou lásku k bližnímu a budování světa na křesťanských základech.“ ADAM: op. cit., 78.

2. HISTORICKÁ SONDA DO PŘEDKONCILNÍ PRAXE INICIAČNÍCH SVÁTOSTÍ

Dějinný vývoj kultur ovlivňuje všechna odvětví lidského života, proto ani křesťanskou oblast, do které svátosti neodmyslitelně patří, z tohoto historického řetězce nelze vyjmout. I ony samozřejmě prošly procesem vzniku, rozvoje a změn, které se nyní pokusím popsat tak, že zmíním hlavní mezníky, které ovlivnily iniciační svátosti od jejich zrodu až po dnešní dobu. V poslední podkapitole se poněkud podrobněji zaměřím na to, na jakých základech byli vychováváni a k jakému způsobu prožívání těchto svátostí byli vedeni věřící v době před Druhým vatikánským koncilem, což se stane vhodným podkladem pro srovnání se změněnou iniciační praxí, kterou nastolil právě tento koncil.

2.1 Stručný historický vývoj iniciačních svátostí

Rozvoj iniciačních svátostí můžeme přirovnat k růstu stromu, který má kořeny již v době předkřesťanské, především židovské a dále v prvotní církvi. V průběhu staletí vyhájí nové větve, některé z nich opět odhazuje, ale stále dál roste a přináší úrodu a užitek. Při vši své rozmanitosti jej však vidíme jako celek, který je živěn z půdy, jíž je Ježíš Kristus.⁷⁰

2.1.1 Starozákonní předzvěst a novozákonní vývoj

Novozákonní svátosti, jak o tom svědčí hlavně svatý Pavel, mají již starozákonní předzvěst. U Pavla se setkáváme s porovnáním obrazu a předobrazu. Například přechod přes Rudé moře je předobrazem křtu, dar many je předobrazem večeře Páně (1 Kor 10,2.4). V těchto událostech stojí na jedné straně Mojžíš, na druhé straně Kristus. Také paralela Adam – Kristus poskytuje klíč k pavlovskému pojetí svátostí. Adam chápán jako praotec lidstva, které žilo v nemoci, hříchu a smrti a Kristus jako praotec lidstva osvobozeného, které může žít v pokoji a naději. Oba byli zástupci lidí, žijících buď pod mocí zla, nebo od zla osvobozených.⁷¹ V celých dějinách spásy můžeme sledovat stále se opakující proces,

---

⁷⁰ Srov. ADAM: op. cit., 27.

⁷¹ Srov. SCHMAUS Michael: Sviatosti, Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1986, 34.

jehož počátek je u Adama a konec bude bezpochyby až na konci věků. Člověk je Bohu neustále nevěrný, upadá do hříchu, a Bůh reaguje svou nekonečnou věrností a podanou rukou k pomoci. Ve Starém zákoně sledujeme například tento příběh Izraele: Bůh mu daruje zemi, Izrael porušuje smlouvu, následuje ztráta země, pak vyznání Izraele, znovuoobrácení k Bohu a nakonec návrat do země zaslíbené, kterou Bůh opět svému lidu daruje. A tomuto příběhu podobných situací bychom mohli nalézt jak v bibli, tak v následujících dějinách spásy nesčetné množství.

Již za Ježíšova života probíhala příprava svátostí, které chtěl darovat svým přívržencům, aby tak zprostředkoval svou spásonosnou moc určitými náznakovými, symbolickými úkony.⁷² Uzdravení dvou slepců (Mt 9,27-31), nasycení pěti tisíců (Lk 9,10-17) a mnoho dalších evangelních příběhů bylo prvními začátky svátostí, spočívajících ve slově a úkonu, někdy doprovázených otázkou, zda dotyčný věří. Jan Křtitel již požaduje po těch, kteří chtěli být pokřtění,⁷³ aby činili pokání (Mt 3,2). Přeskočíme-li mnohaletý vývoj, setkáme se u svatého Pavla s velikým posunem, protože chápe svátosti plněji. Materií a slovem (Ef 5,26), těmito dary od Pána je zprostředkovávána věčná spása a věčný život, a právě v těchto obřadech se uskutečňuje tajemství znovuzrození a spojení s Kristem, které znamená osvobození od hříchu a smrti (Řím 6,4.7.11). Na základě tohoto pojetí Pavel vyzývá k takovému životu, který vyplývá ze společenství s Kristem.⁷⁴ „Podle Pánova příkazu (Mt 28,19) udělovali apoštolové křest „ve jménu Ježíšově“ (Sk 2,38.41; 8,12.38) jako znamení víry v dílo vykonané Kristem (Řím 6,4). Od letnic prohlašuje Petr, že je nutný křest na odpuštění hříchů a dar Ducha (Sk 2,38). Situace je na rozdíl od starozákonní praxe nová tím, že zvěstování se týká všech. Židů (Sk 2,41), Samaritánů (Sk 8,12–23) i pohanů (Sk 16,15.33).“⁷⁵

---

⁷² Pro Ježíšovy současníky tyto symbolické úkony nebyly neznámé, protože je běžně používali při kultovních obřadech, z nichž nejdůležitějším byla obřizka nebo velikonoční vzpomínková hostina, kterou se vzdávalo díky za vysvobození z Egypta a za uzavření smlouvy na Sinaji, což bylo trvalým znamením Boží přízně. Při takovýchto vzpomínkových slavnostech byla vžita představa, že oslavující jsou ztotožnění s těmi, kteří odchod z Egypta a uzavření smlouvy na Sinaji přímo zažili. Tedy, minulost se stávala přítomností. Srov. SCHMAUS: op. cit., 36.

⁷³ Janův křest není křtem svátostným, ale křtem pokání. Nemá žádný přímý účinek jako křest křesťanský, ale směřuje k naději a k zaslíbení (Mt 3,11). Vidíme zde jasný rozdíl mezi křtem vodou a křtem Duchem. Srov. FIGURA Michael: Ježíšův křest – zjevení trojjediného Boha, in: MKR Communio 1 (2005), 20.

⁷⁴ Srov. SCHMAUS: op. cit., 35–36.

⁷⁵ Srov. GIGLIONI Paolo: Svátosti Krista a církve. Souzvuk mezi Bohem a člověkem, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, 36.

2. 1. 2 Období jednoty iniciačních svátostí

V ranném období prvotní církve a v prvních staletích křesťanské svátostné praxe byl na základě novozákonní zvěsti⁷⁶ slaven ritus uvedení do křesťanského života. Mezi svátostmi křesťanské iniciace byla zachovávána kontinuita a všechny tři – křest, biřmování a eucharistie byly udělovány a přijímány bezprostředně za sebou, v kontextu jednoho slavení. Znamenaly pevné rozhodnutí člověka radikálně změnit svůj život a své smýšlení a nedělitelný vstup do života s Kristem a do společenství, které v Něm žije. Tato praxe jednotného slavení dodnes stále funguje v mnoha oblastech, kde působí východní církve, zatímco západní církve ji z historických a kulturních příčin později opustila.

Lidé, kteří v době prvních staletí přijímali křest byli většinou dospělí a podmínky přijetí byly v porovnání se současnou praxí poměrně náročné, vyžadující značnou časovou přípravu. Cílem bylo člověka dobře připravit, seznámit jej s životem dané komunity, naučit jej základům křesťanské víry a vnitřně jej disponovat k přijetí svátostí a s nimi spojenou Boží milostí. V této době bylo praktikováno uvedení do křesťanského života na základě schématu: příprava = katechumenát, přijetí iniciačních svátostí a absolvování mystagogických katechezí. Tato podoba se začala nejvíce rozvíjet ve čtvrtém století, kdy se díky politickým změnám stává z církve pronásledované církve oficiálně povolená, což otevřelo prostor pro celkový rozvoj křesťanství.⁷⁷ Žadatel o křest nejdříve oznámil svou touhu v doprovodu ručitele⁷⁸ biskupovi nejbližší místní církve a pak absolvoval obyčejně tři roky trvající katechumenát stávající z modliteb, postu a vyučování. Katechumeni se dělili podle stupně přípravy na tři skupiny: slyšící, katechumeni a osvícení.⁷⁹ V průběhu

---

⁷⁶ Např. Mt 28,19: „Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtíte je ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého ...“; Sk 2,38: „Obraťte se a každý z vás ať přijme křest ve jméno Ježíše Krista na odpuštění svých hříchů, a dostanete dar Ducha svatého.“; Sk 2,42: „Vytrvale poslouchali učení apoštolů, byli spolu, lámali chléb a modlili se.“ Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona, ekumenický překlad, Praha: Česká katolická charita, Ústřední církevní nakladatelství, 1987.

⁷⁷ Roku 313 po Kristu byl císařem Konstantinem vydán Edikt milánský, který uděloval křesťanům několik privilegií. Vyvrcholením pak bylo vyhlášení křesťanství jako jediného povoleného státního náboženství v roce 380 za císaře Graciána na západě a Theodosia na východě. Srov. ADAM: op. cit., 30–32.

⁷⁸ Ručitel byl člověk žijící církevním životem a nejen že zaručoval kandidátův morální život, víru, charakter a upřímnost touhy stát se křesťanem, ale účastnil se s ním i katechezí, pomáhal při přípravě i samotném obřadu křtu. Měl za úkol dosvědčit před biskupem jeho poctivou přípravu i skutky lásky k bližním, zbožnost a morální růst. V pozdějších obdobích se ručitelé pokřtěných novorozenců starali navíc o jejich materiální zabezpečení a zodpovídali za jejich víru a vedení. Srov. ŠAK Štefan: Svátá tajina krstu: teologický, liturgický a historický výklad obřadů a modliteb, Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1999, 109–110.

⁷⁹ *Slyšící* – pouze naslouchali Písmu z předsíně chrámu. *Katechumeni* – naslouchali Písmu v chrámové lodi do okamžiku čtení modliteb za katechumeny, pak museli chrám opustit. *Osvícení* – již absolvovali katechumenát a intenzivně se připravovali v době Velkého postu trvajícího osm týdnů na křest, který chtěli o velikonočních přijmout. Srov. TĚTHALOVÁ Věra: Svátosti křesťanské iniciace v byzantsko-slovanském a latinském obřadu (bakalářská práce obhájená na KTF UK) Praha 2004, 6-7.

Velkého postu byly prováděny exorcismy a výklad Symbolu víry (zjevených pravd víry) a před samotným křtem probíhaly zkoušky Symbolu víry před biskupem a obřady zřeknutí se ďábla, spojení s Kristem a vyznání víry.⁸⁰ Pak následovalo udělení křtu, biřmování (obojí se provádělo v baptistériu) a novokřtěnci se nakonec připojili k ostatním křesťanům ke slavení svaté liturgie, při níž poprvé přijali eucharistii.⁸¹ U nově zrozených křesťanů potom probíhala mystagogie, jejímž obsahem bylo uvedení do tajemství svátostí a další zdokonalování novokřtěnců s tím, že mystagogická kázání většinou pronášel biskup. Náplní mystagogických katechezí bylo postupné osvětlování symboliky zakoušených svátostných znamení, výklad obřadů na základě Písma v perspektivě dějin spásy a otevření neofytů křesťansko-církevní angažovanosti, která byla praktickým důsledkem a vyjádřením přijetí nového života v Kristu.⁸²

Křest nemluvnat se sice vyskytuje již od počátku křesťanství,⁸³ ale jeho udílení převládá nad počtem křtu dospělých až od čtvrtého století, kdy křesťané žili ve svobodě a tím byly vytvořeny podmínky pro ztotožnění tělesného a duchovního narození. Křesťanská rodina nechtěla nechat umírat své nepokřtěné děti⁸⁴ a chtěla je spojit s Kristem a s církví co nejdříve po narození. Toto chápání však bylo později zjednodušeno a iniciace dětí byla odůvodňována pouze snahou zajistit dětem věčnou spásu, čímž se hlubší smysl poněkud vytrácel. Můžeme říci, že se z tohoto, a z mnoha jiných důvodů historických, kulturních⁸⁵ a dalších postupně vyvíjí obměněné formy či způsoby příprav, předkřestních obřadů a udílení iniciačních svátostí. Setkáváme se příkladně s křtitelnicemi a také s pozvolným rozdělováním křtu, biřmování a přijímání eucharistie od sebe.⁸⁶ O tom však podrobněji až v následující kapitole.

Historická pojednání o eucharistii jako součásti iniciačních svátostí většinou překryje množství dostupných historických informací o křtu a biřmování, včetně jejich

---

⁸⁰ Dnes jsou tyto obřady součástí křtu.

⁸¹ Srov. ŠAK: op. cit., 95–99, 213.

⁸² Srov. KOHUT Pavel Vojtěch: Pečeť Ducha svatého. Biřmování jako svátost křesťanské iniciace, in: MKR Communio 4 (2005), 308.

⁸³ Podle Sk 16, 31–33 byly křtěny ve jménu Pána celé rodiny, dospělí i děti.

⁸⁴ Mějme na paměti vysokou dětskou úmrtnost tohoto období. Srov. GIGLIONI: op. cit., 55.

⁸⁵ Od čtvrtého do pátého století se vlivem šíření křesťanství začínaly utvářet nové skupiny východních a západních křesťanů, které měly svá křesťanská centra. (Řím - jako sídlo apoštola Petra měl významnou úlohu a jedinečný byl i tím, že se zde od osmého století formovala západní, římská liturgie, která se později v Evropě stala téměř jedinou západní liturgií. Dalšími centry byly: Alexandrie, Antiochie, Konstantinopol, Jeruzalém.) Příčinou vzniku těchto skupin byly regionální odlišnosti kultur, tradic a jazyka. Vznikaly a upevňovaly se tak nové rity. Na tomto místě můžeme zmínit, že mezi četnými východními liturgiemi došla největšího rozšíření liturgie byzantská, která se v polovině devátého století rozšířila i k nám, na Velkou Moravu, díky svatému Cyrilovi a Metodějovi. Srov. ADAM: op. cit., 38–39.

⁸⁶ Srov. ŠAK: op. cit., 108.

vzniku, vývoji udílení a liturgické praxe. Eucharistie bývá však velmi podrobně popisována ve zvláštních oddílech logicky souvisejících s eucharistickou slavností v celém svém celku, probíraných zvlášť bezpochyby právě pro její jedinečnost a jak praví Kodex kanonického práva v kánonu 897, protože je nejvznešenější svátostí. Je jí tedy věnována speciální pozornost a zpracování takového tématu by jistě vydalo na velmi obsáhlé dílo. My se proto dotkneme pouze stručně historického vývoje.

Nejstarší název pro eucharistii je lámání chleba a nacházíme jej při obřadu typickém pro židovskou velikonoční večeři. Tento název též použil Ježíš při poslední večeři (Mt 26,26; 1 Kor 11,24), podle něj poznali učedníci Pána (Lk 24,30.35) a tímto názvem označovali první křesťané svá eucharistická shromáždění (srov. Sk 2,42.46; 20,7.11) a ti, kdo mají účast na témže rozlámaném chlebě, tvoří jedno tělo v Kristu (1 Kor 10,16–17). Používán je též termín večeře Páně, protože Ježíš v předvečer svého utrpení ustanovil večeři jako znamení a památku své velikonoční oběti (1 Kor 11,20) a značí též účast na svatební hostině Beránkově (Zj 19,9) v nebeském Jeruzalémě. Slovo eucharistie⁸⁷ pak znamená díkůvzdání Bohu za stvoření, za vykoupění a za posvěcení. Ve čtvrtém století vznikl výraz mše svatá (*missa*), pocházející od zvyku posílat (*mittere*) katechumeny po bohoslužbě slova pryč z prostor, kde mše pokračovala bohoslužbou oběti. Také na konci mše byli všichni věřící „vysílání“.⁸⁸

Samotná bohoslužba oběti pro svou významnost obsahuje souhrn modliteb, chval a díků, které ji naplňují, a již prvotní církve si byla vědoma přítomnosti Pána při takovém shromáždění. Brzy nabylo veliké důležitosti nedělní bohoslužebné shromáždění. Jako první den v týdnu byla neděle dnem Ježíšova vzkříšení a byla tak vhodným dnem pro slavení památky této základní události křesťanské víry (Sk 20,7; 1 Kor 16,2). Z biblického verše: „... neboť byl obětován náš velikonoční beránek Kristus.“ (1 Kor 5,7) lze usuzovat, že velikonoční neděle byla již brzy charakterizována a slavena jako „roční Pascha“. Židovské velikonoce nabyly prostřednictvím události spásy pro křesťany nový smysl, a ke křesťanským velikonočním bylo vázáno také udělování iniciačních svátostí. V dalších staletích byla vlivem tzv. konstantinovského obratu⁸⁹ proměněna podoba církevní bohoslužby,⁹⁰ což jak uvidíme později, mělo své klady i zápory.⁹¹

---

⁸⁷ Eucharistie znamená v řečtině původně „vděčné smýšlení“, nebo „díkůvzdání“. Srov. ADAM: op. cit., 183.

⁸⁸ Srov. GIGLIONI: op. cit., 78–79.

⁸⁹ Konstantinovský obrat = r. 313 císař Konstantin vydal „toleranční edikt milánský“ = svoboda křesťanství.

⁹⁰ Výstavba honosných bazilik, slavnostní liturgie, zvláštní úcta biskupům, pracovní klid v neděli. Srov. ADAM: op. cit., 32–34.

Ještě v katechismu z roku 1900 čteme bod ve zpovědním zrcadle u 3. přikázání: „Nekonal-li jsem v neděli a ve svátek bez potřeby práce služebné?“ DAVÍDEK: op. cit., 837.

Závěrem této podkapitoly shrňme, že se období prvních staletí vyznačuje velkým důrazem na důkladnou a pečlivou přípravu člověka, který měl přijmout iniciační svátosti. Byl zkoumán, vyučován a postupně uváděn do tajemství života církve. Nepřehlédnutelnou roli měl v tomto procesu ručitel, který se nejen zaručoval, ale byl průvodcem, pravou rukou, poradcem a v jistém smyslu duchovním otcem žadatele, katechumena a nakonec křesťana. Na tomto procesu se významně podílelo celé křesťanské společenství, ve kterém příprava, udělení svátostí i mystagogie probíhaly, byla to událost a slavnost nikoliv pouze jednotlivce, ale celé komunity.⁹² Ve vztahu k dalšímu vývoji iniciačních svátostí je toto první období charakteristické tím, že všechny tři svátosti měly svou kontinuitu a bylo nepředstavitelné jejich vzájemné liturgické odtržení. Neoddělitelný širší celek tvořila také úvodní příprava se závěrečnou mystagogií.⁹³

2. 1. 3 Období rozdělení iniciačních svátostí

Nacházíme se v období čtvrtého až pátého století,⁹⁴ kdy po značném rozkvětu katechumenátu, iniciace a mystagogie začíná tuto část náboženského života ovlivňovat již výše zmíněné utváření skupin východních a západních křesťanů a s tím spojené různé obřady a rituální praxe. Samotný katechumenát, na nějž byl kladen takový důraz, se začal zjednodušovat a rozpadat, přičemž velkou roli sehrála i masová obrácení lidí, která s sebou nesla také jistou povrchnost nebo zvykovou záležitost. Z propracované přípravy se postupně stává výhradně rituální a nábožensky vzdělávací skutečnost.

Stejně u vnímání a prožívání vlastních iniciačních svátostí nastupuje proces zvěcnění. Spása je vnímána spíše pouze individualistickým a eschatologickým způsobem, který se od toho původního značně liší.

---

⁹¹ Srov. ADAM: op. cit., 28–32.

⁹² Pokud bychom chtěli nahlédnout do nejstarších křesťanských spisů poapoštolské doby, které pojednávají mimo jiné také o křesťanské iniciaci, poslouží nám Didaché. Srov. Didaché. Učení Páně skrze Dvanáct apoštolů národům, Hostinné: Stauros vydavatelství orthodoxní orientace, 1994, 7. 9. 10. 14. Dále listy biskupa Ignáce z Antiochie napsané okolo roku 110, či Apologie I. filozofa a mučedníka Justina napsaná okolo roku 150. Doslovné znění liturgických textů je připisováno římskému knězi a později vzdoropapeži Hippolytovi v díle Apoštolská tradice, sepsaná okolo roku 215. Další zprávy nám podávají Cyril Jeruzalémský, Cyprián, Klement Alexandrijský či Origenes. Srov. tamtéž 30–32.

⁹³ Výraz *mystagogie* vychází od slova *mysterion*, odvozeného od slovesa *myeó*, což značí vyučovat nauce, zasvěcovat do tajemství. Srov. GIGLIONI: op. cit., 23.

⁹⁴ Někteří autoři uvádějí pro zjednodušování katechumenátu až období pozdější (počátek šestého století) Srov. GIGLIONI: op. cit., 36, jiní se přesnější dataci pro jistotu poněkud vyhýbají. Srov. ADAM: op. cit., 167–168.

Již zmíněný křest dětí od pátého století početně převládal nad křtem dospělých. Mělo to za následek praktický zánik katechumenátu a mystagogie a dále faktické oddělení biřmování jako samostatné svátosti. Tím se rozpadla jednota udělování iniciačních svátostí. Protože biřmování vždy prováděl biskup jako pastýř a základ jednoty místní církve,⁹⁵ musely v podstatě pokřtěné děti čekat, až do jejich, zejména venkovských, kněžských společenství biskup zavítá a nově pokřtěným biřmování udělí. V tuto chvíli tedy lze mluvit o vzniku dvojí praxe udílení biřmování na Východě a na Západě, přičemž je však nedotčený smysl, jímž je předávání Ducha svatého.⁹⁶ Východ si uchoval jednotu a křest, biřmování i eucharistii uděloval stále v rámci jednoho slavení, které ovšem nebylo závislé na přítomnosti biskupa a vše tak mohl provádět kněz.⁹⁷ Na Západě se odděluje od iniciace biřmování, jehož udělení zůstává v pravomoci biskupa. Již koncem pátého století se oddělení projeví ve vnímání této svátosti jako nadbytečné a její obřady byly postupně zjednodušovány.⁹⁸ Svůj politováníhodný důsledek má také nepřiměřeně stupňující se úcta vůči Pánu přítomnému v eucharistii, jako vůči Božímu Synu stejné podstaty s Otcem, což tvoří z eucharistie tajemství, k němuž se máme přibližovat s bázní a třesením. Protože vznikají, ještě i v současnosti známé, dělící čáry mezi oltářem a obcí věřících ve formě mřížek,⁹⁹ slova ustanovení a modlitby jemu předcházející a následující (postsanktus a anamnéze) se říkají jen potichu a latinsky,¹⁰⁰ bylo postupně opouštěno časté přijímání eucharistie. Do Kristova odkazu ale jistě nepatřilo přijímání jednou, v lepším případě dvakrát ročně. Postupně se přijímání eucharistie snižuje z důvodu neúměrné úcty ke svátosti natolik dramaticky, že v této problematice zasahuje Čtvrtý lateránský koncil (1215). Je nucen předepsat povinnost přijímat eucharistii alespoň jedenkrát do roka a to o

---

⁹⁵ Srov. GIGLIONI: op. cit., 55.

⁹⁶ Srov. tamtéž 54.

⁹⁷ V dnešní době se praxe i ve východním obřadu poněkud liší zejména z důvodů rozdílu ortodoxních stanovisek a tzv. polatinštěných praktik. Například v ČR má řeckokatolická církev, která je sjednocená s Římem praxi takovou, že děti křtí a biřmuje zároveň a přijímání eucharistie je praktikováno v pozdějším věku, formou tzv. prvního svatého přijímání.

⁹⁸ Srov. KOHUT: Pečeť Ducha svatého, 308–310.

⁹⁹ Na Východě jsou to vysoké mřížky opatřené závěsy, pozdější ikonostasy používané v byzantských chrámech. Srov. ADAM: op. cit., 34.

¹⁰⁰ Co se týká jazyků, které jsme ještě nezminili, tak liturgickým jazykem prvotní jeruzalémské obce byla aramejšтина, která byla běžným hovorovým jazykem a doplňovala ji hebrejšтина svými modlitbami. Mimo Palestinu znala církev hlavně řečtinu, ale i mnoho dalších jazyků, především východních. Také v Římě až do třetího století převládala řečtina, kterou vzhledem k pozdější nesrozumitelnosti nahradila v období třetího až čtvrtého století latina, která více, méně přetrvala až do druhého Vatikánského koncilu. Srov. tamtéž 86–90. Aby se lidé alespoň trochu orientovali v průběhu mše svaté, byli poučováni o náboženských úkonech kněze, které jim byly ukazatelem, která její část právě probíhá. Často z paměti znali nejdůležitější latinské formulace, které je provázely celou bohoslužbou. V pozdějších dobách byla též zavedena praxe, že mše sice byla sloužena latinsky, ale věřící měli k dispozici překlad do svého národního jazyka a mohli tak sledovat mši v obou jazycích. Srov. ZÁTKO: op. cit., 147.

velikonocích,¹⁰¹ od okamžiku, kdy „začali používat rozum“. Nastolena je tedy situace, že se u dětí posouvá doba přijetí nejen biřmování, ale i eucharistie na pozdější věk. Tímto krokem bylo v podstatě dovršeno roztržení iniciačních svátostí v latinské liturgii.¹⁰² Později navíc církev získala privilegované postavení a povýšení na závazné státní náboženství, což mělo též své důsledky. Do chrámů proudí široké masy lidí a postupně roste nebezpečí z povrchnění účasti na bohoslužbách, mizí vnitřní zbožnost a nahrazují ji vnější pohnutky. To se také týká přístupu k iniciačním svátostem.¹⁰³ Postupem doby přestává být křest spojován s velikonocemi nebo letnicemi, katechumenátní obřady jsou omezeny a soustředěny v jedné křestní ceremonii (9.–10. století). Je však přidán úkon odevzdání bílého roucha a předání křestní svíce (10.–11. století). Křest ponořením je postupně nahrazen politím.¹⁰⁴

Další historické období je vlivem kulturně-politicko-církevního dění ve znamení vzájemného liturgického ovlivňování, změn v chápání bohoslužby, ve vedení věřících a v mnoha jiných církevních oblastech.¹⁰⁵

Ve Středověké praxi již rozdělených iniciačních svátostí, které však měly stále zachováno své pořadí, převládalo udílení křtu záhy po narození dítěte, a biřmování většinou společně s přijetím eucharistie bylo udělováno v dětském věku rozlišování vlastní povahy svátostí (uvažovalo se o rozmezí od sedmi do dvanácti let věku dítěte). Jednalo se zde hlavně o to, aby bylo porozuměno smyslu a účinku eucharistie, která byla přijímána spolu s biřmováním jako poslední z iniciačních svátostí. Biřmování samo o sobě v tomto období ještě nebylo podmíněno věkem.¹⁰⁶

V roce 1545 přichází vytoužený a dlouho očekávaný Tridentýský koncil (1545–1563) se svou liturgickou reformou. Vzešly z něj i obecně závazné knihy: Římský katechismus, breviář a misál, později ještě Římský pontifikál, Biskupský ceremoniál a Římský rituál. Tato reforma také činí závazným obřad křtu dětí. Tím byla pro celý Západ předepsána jednotná liturgie, ale praktický dopad nebyl pro lid nijak výrazný, protože očištěná liturgie byla pokračováním předešlé středověké. Byla to speciální liturgie pro klérus, odehrávající se latinsky a takřka výlučně za oltářími mřížkami. Mimo kázání byla

---

¹⁰¹ V katechismu z roku 1900 ještě čteme ve zpovědním zrcadle: „Nezanedbával-li jsem předepsané zpovědi a svatého přijímání, zvláště v čas velikonoční?“ DAVÍDEK: op. cit., 838.

¹⁰² Srov. ADAM: op. cit., 46.

¹⁰³ Srov. tamtéž 34–35.

¹⁰⁴ Srov. GIGLIONI: op. cit., 36.

¹⁰⁵ Pro podrobnější historický obraz doporučuji literaturu: např. ADAM Adolf: Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj, Praha: Vyšehrad, 2001, 17–73.

¹⁰⁶ Srov. KOHUT: Pečeť Ducha svatého, 310.

účast lidu omezena na „slyšení“ a „hledění“, proto byla také nesrozumitelným tajemstvím. Později v době barokní se dokonce věřící při mši modlí růženec nebo modlitby z knih a eucharistie je podávána až po mši, čímž roste izolovanost eucharistické zbožnosti a s původním smyslem lámáním chleba ve společenství věřících to má pramálo společného. Po době osvícenství a romantismu, ve kterém již můžeme sledovat snahy o prosazování chápaní aktivní účasti všeho lidu včetně snah o překlady mešních textů do národních jazyků, a po době katolické restaurace v 19. století, přichází liturgické hnutí dvacátého století. Papež Pius X. (1903–1914) pokládá základní kámen tohoto hnutí dokumentem, o církevní hudbě¹⁰⁷ a vyzývá jím k aktivní účasti na svátostných tajemstvích a na veřejných modlitbách církve. Jinými slovy řečeno, úkolem je, učinit liturgii záležitostí všeho lidu. Zdvihá se vlna překladů do národních jazyků, exercicií, liturgických studií a knih o liturgii,¹⁰⁸ včetně snah o nové způsoby slavení liturgie přibližující se lidu. Přes všechny problémy uvnitř církve, mimo jiné spojené s oběma světovými válkami, činnost liturgického hnutí trvala a později byla značně podpořena encyklikou papeže Pia XII. *Mediator Dei* z roku 1947, v níž byly uznány všechny reformní liturgické snahy. Tím se otevřelo liturgickým reformám volné pole působnosti. Mimo jiné byl omezen eucharistický půst na tři hodiny před svatým přijímáním, ale vrcholem byla reforma liturgie velikonoční vigilie a její přeložení z bělosobotního rána na počátek velikonoční noci, čímž získala znovu vysoké postavení ve vědomí věřících. Následoval nový řád celého Svatého týdne¹⁰⁹ závazný pro celou církev od roku 1956. Postup dalších reforem pokračoval a nevyhnul se ani českým zemím. Zde byl kladen důraz na národní jazyk, revizi liturgických knih,¹¹⁰ reformu církevního zpěvu a výchovu lidu k vnitřní účasti při bohoslužbách. Liturgické hnutí a jeho činnost byla i publikačně, vzhledem k poválečnému období, poměrně plodná, ale společenství věřících jako celek zůstávalo pasivní a účast na liturgickém dění se omezovala často na zpěv lidových duchovních písní.¹¹¹

Jak vidíme, křesťanská praxe uvedená v tomto úseku pojednávajícím o historickém vývoji křtu, biřmování a eucharistie se zmítala ve víru dějin. Rozkvět církve přináší své bezpochyby cenné a významné kladné stránky, ale, jak už to v dějinách bývá, i své zápory

---

¹⁰⁷ „Tra le sollecitudini“ z 22. listopadu 1903. Srov. ADAM: op. cit., 55.

¹⁰⁸ Ještě během první světové války vychází kniha Romana Guardiniho „O duchu liturgie“. Srov. tamtéž 56.

¹⁰⁹ Vyhlášený 16. listopadu 1955. Srov. tamtéž 59.

¹¹⁰ Již roku 1920 bylo na žádost českomoravských biskupů povoleno římskou Kongregací obřadů částečně užívání češtiny při liturgii (epištola a evangelium ve zpívané mši; křestní, svatební a pohřební liturgie, církevní průvody) a možnost slavit liturgii staroslověnsky (na patero svátků českých patronů na devíti místech v Čechách a na moravském Velehradě). Srov. tamtéž 60.

¹¹¹ Srov. tamtéž 48–61.

a nedostatky. Rituální praxe jsou rozděleny a Východ i Západ kráčí každý po své linii, což lze chápat i přes některé historické neshody velmi pozitivně jako jednotu v různosti.¹¹² Iniciační svátosti jsou na Západě od sebe odděleny a přes všechny reformní snahy stále čekají na svou obnovu.

2. 1. 4 Období znovusjednocení iniciačních svátostí

Pro celkový historický obraz si v tomto odstavci pouze naznačme další dějinný postup, kterým se historie církve a s ní též iniciační svátosti ubíraly. V dalších kapitolách bude tomuto období v souvislosti s křtem, biřmováním a eucharistií věnováno více pozornosti, ale zásadním sdělením je, že návrat k časovému a liturgickému spojení tří iniciačních svátostí v latinské liturgii začal řešit Druhý vatikánský koncil (1962–1965).

Jak napovídá obsah předešlé podkapitoly v období poloviny dvacátého století dozrál čas pro zásadní všeobecnou reformu liturgie a s ní souvisejících církevních disciplín. Došlo k ní rychleji, než se předpokládalo, díky neočekávanému ohlášení všeobecného koncilu Janem XXIII., který dne 25. ledna 1959 rozhodl, že se bude nazývat „Druhý vatikánský koncil“,¹¹³ i díky způsobu, jak koncil v duchu svobody zápolení usiloval o nejlepší řešení. Představou Jana XXIII. nebylo pouze navázat na dílo Prvního vatikánského koncilu, který v roce 1870 tragicky přerušila válka, ale reagovat na problémy církve a světa, které se za necelé jedno století změnily. Jako podstatné považoval zejména na jedné straně přizpůsobení „aggiornamento“ (zdnešnění) církve a apoštolátu současnému světu a na druhé straně návrat k jednotě křesťanů.¹¹⁴

Druhý vatikánský koncil probíhal v letech 1962–1965, poznamenal výjimečným způsobem moderní dějiny církve, jeho plodů je bezpočet, a to podstatné z jeho učení je stále aktuální. Přesto není ojedinělou skutečností, že o něm, a o dokumentech z něj vzešlých, někteří křesťané moc nevědí. Koncil přijal celkem šestnáct textů, z toho čtyři

---

¹¹² Později téma vztahu Východu a Západu též reflektuje Druhý vatikánský koncil. Srov. II.VK: op.cit., Dekret OE.

¹¹³ V té době bylo papeži již 78 let a všeobecným míněním bylo, že byl zvolen na přechodnou dobu. O to bylo větším překvapením, že právě on nový koncil svolává. Zemřel v červnu 1963 a v započatém díle pokračoval jeho nástupce Pavel VI. Srov. MORIN Dominique: Učení II. vatikánského koncilu, Praha: Paulínky, 1999, 5.

¹¹⁴ Na tomto místě nelze opomenout důležitý okamžik, který se odehrál den před slavnostním uzavřením koncilu 7. prosince 1965 v bazilice sv. Petra v Římě. Pavel VI. a patriarcha Athénagoras odvolali vzájemné exkomunikace vyhlášené mezi Římem a Cařihradem v roce 1054, což byla důležitá etapa na cestě k jednotě. Srov. tamtéž 10.

konstituce, devět dekretů a tři prohlášení.¹¹⁵ Nejen pro liturgii, ale také pro život celé církve se stal historickou událostí 4. prosinec 1963, kdy byla přesně 400 let po posledním zasedání Tridentského koncilu přijata jako první Konstituce o liturgii (*Sacrosanctum Concilium*), která neměla za úkol obnovit jen liturgii, nýbrž pomocí liturgie i člověka.¹¹⁶

Papež Jan Pavel II. o tomto koncilu hovořil tak, že na jedné straně je podobný těm předešlým, ale na straně druhé je zcela zaměřený na tajemství církve a Krista a zároveň zcela otevřený světu. Otevřenost se projevila ve všech oblastech, jimiž se koncil zabýval. Církev zdůraznila všeobecné povolání všech ke svatému životu, provedla reformu liturgie, obnovu v mnoha ohledech jak na úrovni všeobecné církve, tak v jednotlivých společenstvích a vyvinula úsilí na podporu různých křesťanských povolání. Na žádném jiném koncilu se nehovořilo tak jasně o jednotě křesťanů a o dialogu s nekřesťanskými náboženstvími. Dá se říci, že bohatství informací a nový jazyk koncilu představuje téměř poselství nových časů.¹¹⁷

2. 2 Ukázka praxe před Druhým vatikánským koncilem

O konkrétním udělování a zejména o návodu, jak prožívat iniciační svátosti v tomto období hovoří zejména katechismy a knihy o liturgii. Proto zkusme nahlédnout do Davídkova Katechismu vydaného v roce 1900, dále pro doplnění do Liturgiky Dr. Josefa Foltynovského z roku 1936, Obradoslovie (Liturgie) Mateje Zařka z roku 1948 nebo Katolického katechismu ThDr. Františka Tomáška. Tato literatura nám může být svými instrukcemi a ponaučeními zdrojem k objasnění a příležitost k nahlédnutí do předkoncilní praxe na území bývalé Československé republiky.

Zmíněné knihy katechismů jsou psány velmi zajímavou, pro nás známou formou kompendia (souhrnu základních poznatků).¹¹⁸ Styl otázek a odpovědí v Davídkově Katechismu doplňují biblické výpovědi, vysvětlující odstavce, nebo dokonce příběhy, které strohou definicí převedou do běžného života a tím ji čtenáři vhodně přiblíží. Tomáškův

---

¹¹⁵ *Konstituce* je dokument, který má trvalou teologickou či doktrinální hodnotu (LG, DV, SC, GS). *Dekret* je rozhodnutí (nebo soubor rozhodnutí), které má praktický normativní či disciplinární dosah (ChD, PO, OT, PC, AA, OE, UR, AG, IM). *Prohlášení* (deklarace) vyjadřuje etapu bádání a hledání jasné formulace (GE, Nae, DH). Srov. MORIN: op. cit., 12–13. Zkratky dokumentů jsou popsány na konci diplomové práce v části: Přehled použitých symbolů a zkratk.

¹¹⁶ ADAM: op. cit., 62.

¹¹⁷ Srov. MORIN: op. cit., 5–11, 59–60.

¹¹⁸ Touto formou bylo napsáno též v loňském roce vydané Kompendium Katechismu katolické církve. (Kompendium Katechismu katolické církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.)

katechismus zase poskytuje čtenáři přímé výzvy, nad čím má u daného tématu uvažovat, které hlavní zásady si má stále uvědomovat a konečně jak je konkrétně praktikovat ve svém křesťanském životě.¹¹⁹

Čtvrtá část Davidkova katechismu je o milosti a svátostech. Téma milosti je zde popsáno velmi pečlivě a vhodně navozuje téma, že milost, ačkoliv je to nezasloužený Boží dar, ke spasení nestačí (2 Kor 6,1), ale je nutná reakce člověka, jeho spolupůsobnost s milostí, mimo jiné způsoby i prostřednictvím svátostí,¹²⁰ které člověka posvěcují a udělují zvláštní milosti. Z tohoto katechismu je jasné, že v té době nebyl používán termín iniciační svátosti. Křest¹²¹ byl udělován hned po narození,¹²² biřmování ve věku, kdy děti opouštěly školu a vcházely do života¹²³ a přijímání bylo podáváno těm, kdo byli schopni rozeznat Tělo Páně od obyčejného chleba, obvykle v sedmém až osmém roce života.¹²⁴ Vidíme tedy, že původní pořadí udílení svátostí bylo změněno následovně: křest, eucharistie a biřmování, přičemž svátost smíření předcházela již prvnímu přijetí eucharistie a tudíž byla nutná i před biřmováním. V tomto katechismu se nehovoří o žádných speciálních přípravách na svátosti, ale je zřejmé, že zvláštní katechese byly součástí běžných hodin výuky náboženství.

---

¹¹⁹ Například o svátostech a svátostinách: „Svátosti jsou hlavní prostředky spásy. Proto se k nim také náležitě připravuj! Kdo by vědomě přijal některou svátost nehodně, dopustil by se tím velmi těžkého hříchu – svatokrádeže! Používej s důvěrou a úctou také svátostin. Zvláště se žehnej svčenu vodou každý den ráno a večer. Nosívej posvěcený růženec, posvěcený medaillon nebo křížek. Přijdeš-li do styku s knězem, a je-li k tomu vhodná příležitost, popros ho, aby ti dal své požehnání.“ TOMÁŠEK: op. cit., 51.

¹²⁰ Srov. DAVÍDEK: op. cit., 496–511.

¹²¹ „Slovo křest (polsky chręst) pochodí od jména „Kristus“ a znamená posvěcení člověka na křesťanství.“ Tamtéž 524.

¹²² „S ohledem na vysokou dětskou úmrtnost v minulosti a v péči o spásu dětí (existovala totiž značně rozšířená teorie, podle níž jsou nepokřtěné děti vlastně ztraceny) se vyvinula praxe a pravidlo křtít děti co nejdříve.“ ADAM: op. cit., 160. Rozumělo se tím hned v prvních dnech po porodu, čímž byla matka prakticky vyloučena z účasti na křtu. Srov. tamtéž 160.

„Ale rodičia už aj z lásky k sebe samým by mali dieťa čím skôr dať pokrstiť, lebo pri krste stáva sa dieťa anjelom. A tento anjeliik v strede rodiny bude svolávať požehnanie božie na celý dom.“ ZAŤKO: op. cit., 154.

¹²³ „Pokud chodíte do školy, pokud nad vámi bdí starostlivé oko rodičů a učitelů, není tak příliš nesnadno slibu (bohumile žiti) dostátí. Jakmile však školu opustíte a vstoupíte do světa, nebude vám snadno bohumile žiti. Se všech stran bude na vás dorážeti ďábel (pokušení, hřích), aby vás o duchovní život, o milost Boží připravil. A v takovýchto dobách, kdy rodičů a učitelů vzdálení jsou, kloniti se budete ke hříchu, bude vám třeba posily, máte-li nad hříchem zvítěziti. A této se vám dostane ve sv. biřmování.“ DAVÍDEK: op. cit., 543.

¹²⁴ „Avšak nemluvnatům a nedospělým a vůbec všem; kteří nejsou s to rozeznati tělo Páně od obyčejného chleba, přijímání nejsv. svátosti není ke spasení třeba.“ Tamtéž 602.

Křest přijímaly děti i dospělí (konvertité), přičemž základní křestní rituál¹²⁵ byl stejný jako dnes, avšak ještě doplněn dalšími znameními, jako například: trojí dýchání kněze do tváře dítěte v podobě kříže,¹²⁶ vložení špetky soli do úst¹²⁷ nebo dotýkání se slinou vysluhujícího kněze uší a nosu dítěte.¹²⁸ Při křtu křtěnci též obdrželi bílé roucho na znamení dosažené nevinnosti a hořící svíci jako znak víry a dobrých skutků. S velkou pečlivostí byla vybírána křestní jména podle význačných světců, kteří se stávali ochránci pokřtěného a bylo zdůrazňováno následování jejich příkladu. Slavení jmenin bylo daleko význačnější událostí, než slavení výročního dne narození, které člověku na rozdíl od křtu nepřinášelo spásu, ale narození do hříchu. Velmi významnou roli při křtu hráli nejen rodiče, ale i kmotrové, kteří byli v té době vybíráni nejlépe z bohatých vrstev,¹²⁹ museli být dospělí a samozřejmě katolíci. Většinou to byl manželský pár a říkalo se jim „duchovní rodiče“. Svým kmotrovstvím se stávali duchovními příbuznými rodiny pokřtěného dítěte a s touto rodinou udržovali celoživotní vztah. Jejich úkolem bylo, aby byl dítěti zajištěn doprovod při křtu se všemi jeho náležitostmi včetně křestního slibu,¹³⁰ aby se starali o jeho křesťanskou výchovu, pokud tak nečinili samotní rodiče, ale také aby se postarali o jeho materiální zajištění v případě, že by osiřelo. Od dospělých, kteří chtěli být pokřtěni, byla vyžadována znalost alespoň modlitby Páně, desatera Božích přikázání, svatých svátostí a šestero hlavních článků svaté víry.¹³¹ Dále museli litovat svých hříchů, vyznat víru a učinit křestní slib. U všech pokřtěných byl kladen zvláštní důraz na častou obnovu křestního

---

¹²⁵ „Kdo křtí, musí: 1. mít úmysl, skutečně křtí, tj. činiti, co činí církev; 2. na osobu, kterou křtí, přirozenou vodu líti; 3. když lije vodu, říká slova: „Já tě křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.“ Tamtéž 531.

¹²⁶ „... na znamení, že ve svatém křtu mu vdechnuta bude milost Ducha svatého, od nejsvětější Trojice pro zásluhu Ježíše Krista ukřižovaného.“ Tamtéž 542.

¹²⁷ Dávala se na znamení, že křesťan má být solí země. Sůl sama o sobě byla obrazem moudrosti nebeské, kterou má nově pokřtěný člověk hledat ve víře. Je tak chráněn před mravní zkázkou, stejně jako jsou pokrmy chráněny solí před hnilobou. Srov. ZAŤKO: op. cit., 154.

¹²⁸ „V kostele dotýká se kněz slinou svojí uší a chřípí křtěncova, říká: „Effatha“ t.j. „otevři se“; to znamená, aby vždy ochotně poslouchal zákona Božího, odvrátil se od zlých řečí (dotýká se uší) a v konání ctnosti našel zalíbení. (Skutky dobré jsou jako vůně příjemnou Hospodinu. Proto dotýká se chřípí.)“ DAVÍDEK: op. cit., 542. Tento úkon je odvozen z Mk 7,34. FOLTYNOVSKÝ: op. cit., 208.

¹²⁹ I to však mělo svá úskalí: „Proto rodiče nerozumně jednají, když za kmotry volí dítkám svým jen osoby bohaté, aby mnoho dávků od nich dostali a nehledí k tomu, zda jsou horlivými katolíky a zda též na ně v čas potřeby dítky budou moci spoléhati.“ DAVÍDEK: op. cit., 538.

¹³⁰ „Při křtu svatém slibujeme: 1. že se odříkáme d'ábla, jeho pýchy i všech skutků jeho; 2. že pevně a stále věřiti budeme všecko, čemu učí církev katolická; 3. že podle této víry až do své smrti žiti budeme.“ Tamtéž 515.

¹³¹ Články víry: 1. „Věřím v Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země.“ 2. „I v Ježíše Krista, Syna jeho jediného, Pána našeho.“ 3. „Jenž se počal z Ducha svatého, narodil se z Marie Panny.“ 4. „Trpěl pod pontským Pilátem, ukřižován, umřel i pohřben jest.“ 5. „Sstoupil do pekel, třetího dne vstal z mrtvých.“ 6. „Vstoupil na nebesa, sedí na pravici Boha, Otce všemohoucího.“ Tamtéž 36, 117, 132, 155, 165, 172.

slibu, jako povzbuzení k jeho plnění. Konalo se tak zvlášť ve výroční dny křtu či jmenin,¹³² a dále při biřmování, zpovědi a přijímání.¹³³ František Tomášek poskytuje k tématu křtu následující výzvy, které měly za úkol připomínat a aktivizovat v průběhu života a v duši věřícího smysl této svátosti: „Vzpomínej, který je nejpamátnější den tvého života. Je to den tvého křtu! Tehdy tě přijal Otec nebeský za své dítě a dal ti právo na největší dědictví – nebe! To je mnohem více, než kdyby ti patřil celý svět! Proto buď po celý svůj život vděčný za svatý křest. Kdybys nebyl pokřtěný, nebyl bys dítětem Božím a neměl bys právo na nebe. Svou vděčnost ukážeš nejlépe tím, že budeš vždy jako dítě Boží žít a budeš pomáhat také jiným, aby byli pokřtěni. Uvažuj, komu bys tak mohl pomoci.“¹³⁴ „Opatruj světlo milosti posvěcující, které rozžal Duch svatý ve tvé duši při svatém křtu. Zachovej vždy čisté roucho křestní nevinnosti, které jsi tehdy obdržel. Každý den při večerní modlitbě se podívej do své duše, máš-li tam jasné světlo milosti posvěcující a čisté roucho křestní nevinnosti. Častěji, alespoň každou neděli se modlívej obnovu křestního slibu.“¹³⁵

*Biřmování*¹³⁶ bylo chápáno jako duchovní posila¹³⁷ a výzbroj dospívajícího člověka, aby byl schopen bojovat proti pokušení těla, světa, ďábla a dalších jiných, ale také aby statečně vyznával svou víru při veškerých okolnostech a měl sílu ji nikdy nezapřít a celý život podle ní žít. Bylo tedy přípravou na dospělost a samostatný život. Biřmovanci byli shromažďováni z okolních míst obvykle ve městě či větší obci, kam přijížděl biskup¹³⁸ a uděloval biřmování často velkému množství biřmovanců.¹³⁹ Součástí přípravy bylo nutné, aby biřmovanec znal základy víry a chápal, co svátost biřmování obnáší, jaký má smysl a účinky. Požadována byla též několikadenní, i bezprostřední duchovní příprava modlitbami (včetně desátku růžence: „Který jsi Ducha svatého seslal.“), vnitřním usebráním, dobrými

---

¹³² V rodinách často fungovala praxe zapisování významných dnů narození, křtů a dalších rodinných událostí na desky modlitební knihy. Den křestního patrona byl pro rodinu svátek. Ve svátečním oblečení se chodilo do kostela na mši, kde byl též uctěn křestní patron a obnoven křestní slib. Tamtéž 536–537.

¹³³ Srov. tamtéž 515–543.

¹³⁴ TOMÁŠEK: op. cit., 53.

¹³⁵ Tamtéž 54.

¹³⁶ „Biřmování je svátost, ve které pokřtěný člověk skrze vzkládání ruky biskupovy, mazání svatým křížem a slova biskupova od Ducha svatého bývá posílněn, aby víru svou statečně vyznával a podle ní žil.“ DAVÍDEK: op. cit., 544.

¹³⁷ Slovo biřmování pochází od latinského „*firmare*“ (*confirmare*), což znamená v překladu silít, utvrzovat. Srov. tamtéž 544.

¹³⁸ Biřmování udělovali mimořádně i papežem zplnomocnění kněží. Srov. tamtéž 549.

¹³⁹ Biřmování bylo pro farnost velkou událostí. Biskup přijížděl předchozí den a byl vítán se slávou a úctou (průvod farníků, zvony, hudba, zpěv, někdy i střelby), jeho první kroky vedly do kostela, kde pronesl krátkou řeč a dal přítomným požehnání. Slavnostně byl vyzdoben kostel i příchozí komunikace. V den biřmování šel do kostela slavnostním průvodem, kde sloužil mši a po ní uděloval biřmování. Srov. tamtéž 550.

úmysly a skutky, vyznáním hříchů (zpověď), přijímání a obnova křestního slibu.¹⁴⁰ Také šat měl být v den biřmování sváteční a počestný. Biřmování probíhalo nám známým způsobem: vzkládáním rukou, mazáním olejem, dále dělal biskup biřmovanci kříž na čele, a navíc nesměl chybět ani políček doprovázený slovy: „Pokoj s tebou!“¹⁴¹ Nakonec biskup všechny po požehnání propustil. Den biřmování měl být po přijetí svátosti prožíván ve znamení vděčnosti Bohu za přijatý dar, doporučována byla účast na odpolední pobožnosti a také střídmost v jídle i pití. V tento den nebyly doporučovány hlučné a nezřízené zábavy. Kmotři měli za úkol pomáhat biřmovanci v nebezpečích duchovního boje a podporovali je slovem i příkladem v křesťanském životě. Kmotři bývali nejdříve dva (manželský pár), později pouze jeden s tím, že to měl být dospělejší, již biřmovaný katolík, a dále měl být rozdílný od kmotrů křestních a stejného pohlaví s biřmovancem. Stejně jako kmotři křestní, stávali se i tito duchovními příbuznými rodiny biřmovaného. Biřmovanec si obvykle volil křestní jméno svého kmotra, což ale nebylo podmínkou. Pokud se katolický křesťan z nějakého důvodu biřmování vyhýbal, bylo to považováno za hřích a urážku Boha, že nechce přijmout zbraň a ochranu proti nepřítelům svého spasení,¹⁴² nebo přinejmenším za neúctu ke svátosti a k milosti, která z ní vyplývá.¹⁴³ A jak komentuje svátost biřmování František Tomášek? „Celý život na to pamatuj, že svatým biřmováním se ti dostalo od Ducha svatého zvláštní posily ve víře a stal ses bojovníkem Kristovým. Buď za to Duchu svatému vděčný. Zvláště mu za to děkuj ve výroční den přijetí biřmování a na Hod Boží svatodušní. Hlas se hrdě k Pánu Ježíši, k jeho Církvi a statečně přemáhej svody těla, světa a ďábla. „Vždyť Bůh nám nedal Ducha bojácnosti nýbrž Ducha moci, lásky a rozvážnosti“ (II, Tim 1, 7–8).“¹⁴⁴ „Stal-li ses křtem stavebním kamenem, v budově církve, pak biřmováním stal ses stavitelem. To znamená, že máš pomáhat Církev dále rozšiřovat jako posvátnou budovu Boží. Přemýšlej, co můžeš udělat, abys někoho získal pro Pána Ježíše a pro jeho Církev.“¹⁴⁵

---

¹⁴⁰ Srov. ZAŤKO: op. cit., 157.

¹⁴¹ Políček byl dáván na základě evangelia (Lk 22,63), kdy byl Ježíš bit po svém zatčení. Smysl tkvěl v tom, že také křesťan má snášet pokorně a trpělivě urážky pro víru. Políčkem byl též biřmovanec prohlášen za dospělého (po duševní stránce), což mělo původ ve středověku, kdy jím byli jinoši prohlašováni za dospělé a učedníci propouštěni z učení. Slova: „Pokoj budiž s tebou.“ vyjadřovala skutečnost, že pravého pokoje a radosti křesťan dochází tím, že je v souladu s Bohem a s bližními. Srov. DAVÍDEK: op. cit., 553–554.

¹⁴² Srov. ZAŤKO: op. cit., 159.

¹⁴³ Srov. DAVÍDEK: op. cit., 543–558.

¹⁴⁴ TOMÁŠEK: op. cit. 56.

¹⁴⁵ Tamtéž 57.

Eucharistie, jíž je i v Davídkově katechismu věnováno v poměru se křtem a biřmováním nejvíce pozornosti, je chápána jako obživa pro zachování nadpřirozeného, duchovního života křesťana. Nazývala se též nejsvětější svátost oltářní,¹⁴⁶ protože se na oltáři proměňuje chléb¹⁴⁷ a víno v tělo a krev Ježíše Krista a také proto, že je pak eucharistie uchovávána ve svatostánku, umístěném na oltáři. Slůvko „nejsvětější“ naznačovalo, že je přijímán samotný živý Kristus, původce veškeré svatosti a tím také tato svátost předčí všechny ostatní svátosti. Účast na mši svaté byla doporučována co nejčastěji jako střed křesťanského života, přičemž přijímání bylo věřícím povoleno jedenkrát denně a to pouze pod jednou způsobou chleba¹⁴⁸ (kněz, když sloužil mši, přijímal samozřejmě podobojí způsobou). Povinností však bylo přijímání alespoň jednou za rok, a to v čas velikonoční, a potom v nebezpečí smrti jakožto pokrm do věčnosti. Kdo by tak neučinil – ač by mohl – dopustil by se těžkého hříchu. Příprava na svaté přijímání byla rozdělována na dvě části: podle duše a podle těla, ze kterých se člověk skládá, a obě tyto části mají být příbytkem pro Pána Ježíše. Obojí mělo být nejprve očištěno a pak ozdobeno pro příchod hosta nejvzácnějšího:

Příprava k sv. přijímání:

1. očistiti   2. ozdobiti

dle duše:

1. čisté svědomí (duše očištěna)¹⁴⁹
2. pobožné srdce (duše ozdobena)¹⁵¹

dle těla:

1. lačni býti (tělo očištěno)¹⁵⁰
2. slušný oděv (tělo ozdobeno)¹⁵²

¹⁴⁶ Dalšími tehdy používanými názvy byly: *Beránek velikonoční* (podle židovských velikonoce jako předobrazu Kristova), nebo *chléb andělský* (který mají přijímat jen lidé čistí jako andělé), *Boží tělo* (protože je to Tělo Pána Ježíše) nebo *pokrm do věčnosti* (který nás na pozemské pouti sílí a cestu k věčné blaženosti a slávě připravuje). Srov. DAVÍDEK: op. cit., 560–561.

¹⁴⁷ „Obětní chléb měl s počátku obvyklou podobu obyčejného chleba, totiž plochých, obyčejně okrouhlých koláčků, jež se ke sv. přijímání lámaly na kousky podle počtu komunikantů. Teprve mezi 6.–9. stol. objevují se pro mši sv. zvláštní hostie, napřed tlustší a větší, od 11. stol. tenké, s ozdobami (křížem, jménem Ježíš), a to větší pro kněze, menší pro sv. přijímání věřících. Připravování hostií svěřováno kněžím a klerikům a dále se – zvláště v kláštorech – slavnostně, za zpěvu žalmů, při čemž kněží a jáhni oblečení byli humerálem a albou.“ FOLTYNOVSKÝ: op. cit., 167.

¹⁴⁸ Důvody, které byly uváděny pro přijímání pouze pod způsobou chleba: 1) Aby bylo zdůrazněno, že Kristus je celý a neporušený přítomen i pouze pod jedinou způsobou. 2) Aby víno neopatrností nemohlo být vylito. 3) Víno se nedá dlouho uchovat. 4) V mnohých krajích, kde víno není, by to představovalo značné výlohy, což by byla velká obtíž. 5) Problém hygienický – mnoho lidí po sobě by přijímalo z jednoho kalicha, což by mohlo působit „ošklivost“. I přes tyto důvody byly však udělovány i výjimky. Srov. DAVÍDEK: op. cit., 601–602.

¹⁴⁹ „Míti čisté svědomí jest býti alespoň beze všech těžkých hříchů neboli býti ve stavu posvěcující milosti.“ Tamtéž 608.

¹⁵⁰ „Abychom kromě nebezpečné nemoci byli úplně lačni, tj., abychom ode dvanácti hodin v noci ničeho nepoživali.“ Tamtéž 614. Nesmělo se jíst ani pít. Když někdo zapomněl, nemohl ten den jít k přijímání. Srov. tamtéž 614. Tento půst od půlnoci před svatým přijímáním též zdůvodňuje praxi konání mší svatých v ranních či dopoledních hodinách a praktickou, až na výjimky úplnou absenci konání večerních mší.

Na samotný akt přijímání při mši svaté byli věřící upozorněni zvoněním (pamatujme, že mše byla sloužena v latině). Přistupovali ke knězi a přijímali hostii do úst, přičemž bylo častou praxí, že si věřící pod obličejem drželi otevřenou modlitební knihu nebo bílou roušku pro případ nehody, kdy by hostie upadla. Vždyť se jí mohl dotýkat pouze kněz. Po přijímání následovalo díkyčinění Pánu Ježíši za to, že k věřícímu tímto způsobem přišel, obnovovala se předsevzetí, lidé prosili za to, aby v nich Kristova milost stále zůstávala a nakonec přidávali prosby za všechny své potřeby týkající se duše i těla. Po mši, při níž člověk přijímal eucharistii, bylo zvykem zůstat v kostele ještě alespoň čtvrt hodiny v důvěrném rozhovoru s Ježíšem, nebeským hostem.¹⁵³ Prožívání celého dne svatého přijímání bylo ve znamení co největšího usebrání mysli bez světských zábav a radovánek. Byl to den sváteční a mimo návštěvy kostela, pobožnosti, modlitby nešpor, růžence, litaní apod. byla doporučována četba náboženských knih a konání dobrých skutků formou almužen, návštěvy nemocných atd.¹⁵⁴ Věřící byli vyzýváni, aby se zúčastňovali mše svaté nejen v neděli a zasvěcené svátky, ale i ve dnech všedních a kromě toho, aby často navštěvovali kostel i mimo mši svatou. Důvodem bylo co nejčastější setkávání se s Kristem, čímž byli věřící stále posilováni, a tím se stávali lepšími křesťany. „Až na věčnosti pochopíš, jak nesmírnou cenu má i jediná mše svatá. Proto dokud jsi živ a zdrav, použij každé příležitosti, aby ses mohl dostat na mši svatou...“¹⁵⁵

O „mši svaté katechumenů“ (bohoslužba slova) a „mši svaté věřících“ (bohoslužba oběti) je pojednáváno v liturgických knihách první poloviny dvacátého století pravděpodobně pouze v historickém kontextu, nebo byly tyto názvy používány jako formální nadpisy kapitol, přejaté z dřívějších dob. Dělení mše svaté na dvě části bylo v této

---

¹⁵¹ „Pobožnost srdce záleží ve vzbuzování: 1. víry, naděje a lásky; 2. pokory a lítosti; 3. nejhlubší úcty ke Kristu a vroucí touhy po spojení s nimi.“ Tamtéž 611.

Lidé si měli uvědomovat: kdo k nim přichází – Bůh a Spasitel, ke komu Ježíš přichází – k hříšníkovi, který svých provinění lituje a konečně pro Ježíš takto k člověku přichází – protože jej miluje a chce jej učinit věčně blaženým. Srov. tamtéž 613.

„Kdyby tě navštívila vysoce postavená osoba, byl bys tím velmi vyznamenán. Ty však můžeš být poctěn mnohem více: Pán Nejvyšší k tobě chce přicházet ve svatém přijímání. A svaté přijímání je ti zároveň zárukou tvého slavného vzkříšení, neboť Pán Ježíš slíbil: „Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný a já ho vzkřísím v den poslední“ (Jan 6, 55). Čím častěji budeš posvěcovat své tělo svatým přijímáním, tím krásnější bude v den vzkříšení.“ TOMÁŠEK op. cit., 69.

¹⁵² „K sv. přijímání máme se obléci v šaty počestné, t.j. nemají býti marnivé, nebo zas nečisté a špinavé. Každý má vzítí přiměřeně stavu a možnosti své, třeba chudobné, jen když čisté a slušné.“ DAVÍDEK: op. cit., 614.

¹⁵³ Srov. ZAŤKO: op. cit., 163.

¹⁵⁴ „Naučení: Nebud' cizincem u stolu Páně, alebrž přistupuj k němu hodně často a urči si k tomu jisté dny v roce; žij však i jindy tak čistě, že bys mohl každý den přijmouti chléb andělský!“ DAVÍDEK: op. cit., 619.

¹⁵⁵ Srov. TOMÁŠEK: op. cit., 59, 61. 62.

době chápáno především jako první část přípravná, která měla disponovat duše věřících k obětní hostině tak, aby v druhé části mše získali hojné užitky z oběti i obětní hostiny.¹⁵⁶

Velký důraz byl kladen též na uctívání eucharistie především při zvláštních slavnostech jako je Boží Tělo,¹⁵⁷ slavnost Nejsvětějšího Srdce Páně,¹⁵⁸ nebo čtyřicetihodinná pobožnost (konaná na památku čtyřiceti dnů postu Páně a čtyřicetihodinové doby, kterou Kristus ležel v hrobě) či vystavování nejsvětější svátosti, které se konalo obyčejně po mši svaté, nebo při odpolední pobožnosti a na jejímž závěru bylo eucharistií přítomnému lidu žehnáno. Věčné světlo v kostele stále povzbuzovalo k eucharistické úctě.¹⁵⁹

Věřící lidé – snad také částečně vlivem přítomnosti kněze v každé větší, a často i menší obci, byli motivováni spojovat svůj každodenní život s Bohem. S ním začínali a končili svou práci, modlitba před a po jídle byla samozřejmostí, zvonění zvonů ráno, v poledne i večer připomínalo člověku, že se má obrátit k Bohu a věnovat mu chvíli času, umíráček pak vyzýval k modlitbě za duše v očistci a páteční zvonění ve tři hodiny odpoledne připomínalo Kristovo umučení za hříchy celého světa. Vyjádření naděje a doufání v Boha bylo pro lid, žijící často velmi chudě jistou oporou a posilou. V modlitbě se k němu obraceli ve všech tísňích, potřebách i pokušeních. Ještě dnes můžeme spatřit člověka, který se pokřičuje když míjí kostel, a snad se i krátce pomodlí tak, jak to dělávali naši předkové: „Pochválena a pozdravena budiž nejsvětější svátost oltářní od tohoto času až na věky!“¹⁶⁰ Jistě se takováto praxe více méně lišila podle velikosti měst a složení obyvatelstva, nicméně k ní byli věřící vyzýváni. Také při přijímání svátostí byli věřící vedeni k veliké úctě a zbožnosti, která byla projevoována i navenek. Na druhé straně

---

¹⁵⁶ Srov. FOLTYNOVSKÝ: op. cit., 159.

¹⁵⁷ Při slavnosti *Božího Těla* (zavedené roku 1311 papežem Klementem V.) byl konán po slavné mši průvod pod širým nebem. Cesty byly poklady ratolestmi a sypány květinami, kněz nesl pod baldachýnem eucharistii, která byla okuřována kadidlem, vyzváněly zvony, a průvod se zastavoval u čtyř oltářů postavených na čtyři světové strany na znamení, že Kristus má být veleben všemi národy. Při každém zastavení byla zpívána část evangelia o ustanovení eucharistie vždy od jednoho evangelisty, pak byla pronesena modlitba a uděleno požehnání. Po obejití všech oltářů se průvod vrátil do kostela a slavnost končila zpěvem „Tě Boha chválíme“. Původní smysl Božího Těla bylo zadostiučinění za mnohá zneuctění, jichž se Kristu dostává od lidí v této svátosti. Srov. DAVÍDEK: op. cit., 574–575.

¹⁵⁸ Tato slavnost byla zavedena na základě zjevení blahoslavené Marie Alacoque (1647–1690) a smyslem bylo opět usmíření Božského Srdce Páně za mnohé urážky, které se dějí svátosti eucharistie. Srov. tamtéž 575.

¹⁵⁹ Srov. tamtéž 559–619.

¹⁶⁰ DAVÍDEK: op. cit., 576. Srov. TOMÁŠEK: op. cit., 59.

vidíme, že vztah člověka k Bohu byl postaven také na obrazu Boha trestajícího, před kterým má mít člověk nejen respekt, ale také určitý druh strachu.¹⁶¹

Jak uvidíme dále, některé momenty praxe iniciačních svátostí před Druhým vatikánským koncilem upadly v zapomnění, jiné zůstaly, jedny byly omezeny, druhé posíleny a nebo dokonce úplně změněny k prospěchu člověka, žijícího v modernějším světě, který svým zrychlováním vyžaduje též přizpůsobení křesťanské praxe.

Pokud bychom ještě chtěli zmínit způsob provádění křesťanské iniciace na území dnešní České republiky v období let po roce 1910 až do Druhého vatikánského koncilu, pravděpodobně bychom nezaznamenali příliš velký obrat v jejím pozitivním vývoji. Tato léta byla poznamenána první světovou válkou (1914–1918), rozpadem Rakousko–Uherska a vznikem Československé republiky (1918), druhou světovou válkou (1939–1945) a nakonec vládou komunistů v Československu (1948–1989). Druhý vatikánský koncil tedy zastihl naši republiku v hluboké totalitě komunistického režimu, který si dal za jeden z prvních a nejdůležitějších cílů prakticky zlikvidovat vše, co se týkalo církve, jejích aktivit a přesvědčení. Cílem této diplomové práce není zmapovat toto smutné období, nicméně, lze si představit, jak vypadala praxe udělování svátostí v zemi, kde věřící žili ve strachu navenek projevit svou víru, kde byli církevní hodnostáři perzekvováni a souzeni ve vykonstruovaných procesech (hlavně v padesátých letech), kde byla likvidována řeholní společenství, zabavovány kláštery a ostatní církevní majetky. V druhé polovině dvacátého století většina diecézí neměla své biskupy, nebo jim režim bránil v činnosti, čímž bylo mimo jiné zkomplikováno též udílení svátosti biřmování. Mnohde se proto delší dobu neudílelo, později byla tato svátost v některých diecézích slavena bez přítomnosti biskupa.¹⁶² V druhé polovině sedmdesátých let a v osmdesátých letech dvacátého století (po odchodu kardinála Josefa Berana do Říma 1965) v české provincii (v Praze) veřejně působil pouze jediný nejdříve apoštolský administrátor, později arcibiskup a kardinál František Tomášek.¹⁶³ Duchovní, obyčejní věřící a celé křesťanské rodiny, které se ke své víře a k církvi hlásili, byli „černými ovce“ Československé socialistické republiky a

---

¹⁶¹ Například: „Podobně dopustí Bůh, aby těm biřmovancům, kteří víru ztratili, nezrušitelné znamení bylo k zahanbení a přenesmírnému utrpení.“ DAVÍDEK: op. cit., 548.

¹⁶² Biskupové nebyli v Českých Budějovicích, Litoměřicích a Brně a nemohli působit v Hradci Králové. Srov. OPATRŇÝ Aleš: Biřmování a pastore, in: MKR Communio 4 (2005), 344.

¹⁶³ Pro podrobnější historický pohled na toto období doporučuji knihy: VAŠKO Václav: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po II. světové válce. 1, 2, Praha: Zvon, 1990. VAŠKO Václav: Dům na skále 1. Církev zkoušená, 1945 – začátek 1950, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. VAŠKO Václav: Dům na skále 2. Církev bojující, 1950 – květen 1960, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

mnohdy za obhajobu své víry platili krutou daň. Přesto lidé vedeni svou vírou a přesvědčením chodili do kostela, nechávali křtít své potomky, přiváděli je k prvnímu svatému přijímání a věřícími milovaný František Tomášek¹⁶⁴ biřmoval ve městech i v odlehlých venkovských farnostech, kam se sjížděli biřmovanci z širokého okolí.

Závěry Druhého vatikánského koncilu sice pronikly za „železnou oponu“ našeho státu, ale jejich praktické prosazování díky složité politické situaci pokulhávalo za tím, co by bylo pro církev prospěšné a co by si koncil, církevní představitelé i věřící přáli.

2.3 Shrnutí

Od počátku dějin spásy Bůh objímá dějiny lidstva jako celek a v jejich rámci nabízí lidem svou spásu.¹⁶⁵ „Proto v každé době a na každém místě se Bůh přibližuje k člověku. Volá člověka a pomáhá mu, aby Boha hledal, poznával a miloval ze všech svých sil.“¹⁶⁶ A člověk zasažený Božím voláním má vždy jedinečnou příležitost říci své ano a připojit se skrze křesťanskou iniciaci k církevní rodině. Skrze svého Syna, Vykupitele a Spasitele lidstva povolává Bůh lidi, aby se v Duchu svatém stali jeho adoptivními dětmi, a tím také dědici jeho blaženého života.¹⁶⁷ Svátostmi, skrze něž proudí k člověku nadpřirozená milost, je pro člověka přijatelným způsobem zprostředkováváno zakoušení Kristovy přítomnosti. Předzvěst svátostných znamení můžeme zaznamenat již ve Starém zákoně a za Ježíšova života se stávala tato znamení více zřejmá právě proto, že byla přípravou na ustanovení svátostí samotným Kristem.¹⁶⁸ Následně probíhá historický vývoj ovlivňovaný apoštolskou činností a dále životem prvotní církve, ve kterém začíná vývoj praxe nejen křesťanské iniciace, ale i ostatních svátostí včetně jejich počtu. Křest, biřmování a eucharistie byly díky svému iniciačnímu charakteru nejdříve udělovány společně, ale během staletí, vlivem historických, kulturních, politických, sociálních a jistě mnoha dalších vývojových změn, bylo od této praxe postupně v západním ritu upouštěno. Snad nebude

---

¹⁶⁴ V Praze dne 30. července 1968 vydává prostřednictvím České katolické Charity ThDr. František Tomášek již sedmé přepracované vydání Katolického katechismu, které bylo používáno převážně k základnímu vzdělání věřících až do vydání Katechismu katolické církve v roce 1995. Poprvé byl Tomáškův katechismus vydán Českou katolickou charitou již v roce 1955 pod názvem „Katechismus katolického náboženství“.

¹⁶⁵ Srov. TS, 61.

¹⁶⁶ KKC, 1.

¹⁶⁷ Srov. tamtéž 1.

¹⁶⁸ To, že byly svátosti ustanoveny Kristem nelze chápat ve smyslu výslovného a dokazatelného Ježíšova nařízení, ale spíše tak, že všech sedm svátostí má skrze Krista svůj původ od Boha. Srov. KOHUT: Jediná oběť dokonalosti, 40.

přehnané tvrzení, že během takto dlouhého vývoje nastávaly též krize v praxi svátostí, týkající se například frekvence přijímání eucharistie a jejího chápání nebo skutečnosti, že se svátost biřmování jevila v různých etapách dějin jako nadbytečná.¹⁶⁹ V církvi posléze probíhaly též mnohé reformní snahy, zvláště v období konce devatenáctého a v průběhu dvacátého století. Mezi koncily, které se zabývaly problematikou některých ze svátostí můžeme jmenovat například Čtvrtý koncil v Lateráně (1215), Koncil v Tridentu (1545–1563) a konečně Druhý vatikánský koncil (1962–1965), ze kterého vzešel požadavek na liturgickou reformu, díky níž byly mimo jiné iniciační svátosti opět spojeny alespoň u dospělých kandidátů a dětí školního věku v jedno liturgické slavení. Podobu konkrétní doporučené praxe slavení křesťanské iniciace před Druhým vatikánským koncilem lze velmi dobře vytušit z dobových katechismů a liturgických příruček a je zřejmé, že věřící lidé byli nabádáni k aktivnímu a zbožnému křesťanskému životu, že byli vychováváni k důvěrnému vztahu s Ježíšem a k tomu, že církev založená Kristem jim slouží jako zprostředkovatelka svátostí, opora a široká křesťanská rodina.

---

¹⁶⁹ Srov. například KOHUT: Pečeť Ducha svatého, 310.

3. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL A INICIAČNÍ SVÁTOSTI

Pro mnohé byl Druhý vatikánský koncil tím koncilem, který reformoval mši svatou a celou liturgii. Stanovil totiž základní principy obnovy liturgie jako celku. Výsledkem byla velmi bohatá Konstituce o posvátné liturgii (*Sacrosanctum Concilium*), která není jen seznamem detailů, které mají být změněny, ale je především doktrinálním výkladem tajemství liturgie. Mezi obecné výsledky koncilu v oblasti liturgie a svátostí patřilo především nové, vysoké ocenění liturgie jako takové, neboť „z hlediska účinnosti se jí žádná činnost církve titulem ani stupněm nevyrovná“ (SC 7). Dále koncil kladl důraz na podporu aktivní účasti věřících (SC 14), na obnovu liturgie ve všech částech schopných proměny (SC 40), pokud to vyžaduje „skutečný a jistě očekávaný užitek církve“ (SC 23), doporučoval zjednodušení a větší průhlednost společenského charakteru liturgických slavností (SC 34), přizpůsobení tradicím a zvláštnostem různých národů (SC 37–40) a nakonec i silnějšímu uplatnění národních jazyků (SC 36).¹⁷⁰

3.1 Výsledky koncilu v oblasti liturgie a svátostí

V důsledku koncilu se tedy liturgie římského ritu po dlouhé a téměř výlučné nadvládě latiny otevřela národním jazykům,¹⁷¹ což byl proces historického významu. Většina věřících se z tohoto počínu radovala, pro menšinu to znamenalo pohoršení, neboť v tom viděla zradu tradice. Nicméně je to významný moment i z pastoračního hlediska, který výrazně ovlivňuje aktivní účast lidu i přizpůsobení obřadů chápání věřících. Vždyť jak by se mohl uvědoměle a s pochopením účastnit liturgické slavnosti člověk latiny neznalý, tudíž nemající šanci pochopit obsah textů?¹⁷² Proto také u nás následovalo postupné vydávání liturgických knih v češtině.¹⁷³

Vzhledem k našemu tématu je jistě vhodné připomenout i několik dalších vybraných momentů z koncilních dokumentů, které mají souvislost s tím, co napomáhá

---

¹⁷⁰ Srov. ADAM: op. cit., 62–63.

¹⁷¹ České liturgické knihy byly vydávány do roku 1990 sekretariátem České liturgické komise, od roku 1991 pak Českou biskupskou konferencí. Srov. tamtéž 64.

¹⁷² Na druhé straně je ale zdůrazňováno, že by se neměla vytratit ani schopnost církevních obcí slavit mši latinsky. (Mimo jiné např. z důvodu návštěvnosti bohoslužeb cizinci apod.) Srov. tamtéž 90.

¹⁷³ Pro obřady iniciačních svátostí byly vydány: Pontifikál: Obřady biřmování (1974); Rituál: Křestní obřady I – Křest dětí (1971); Uvedení do křesťanského života = Inicie dospelých (1987); Svaté přijímání a úcta eucharistie mimo mši (2000). Srov. tamtéž 86, 89–90, 65.

člověku, jež přijal iniciační svátosti, si jejich význam nejen připomínat, ale též na jejich základě stále čerpat, objevovat hlubší tajemství a nakonec i získané duchovní hodnoty rozdávat dál.

Bezpochyby lze v první řadě jmenovat nejvýznamnější základ křesťanského života v Písmu a tradici. Předávání Božího slova a jeho aktualizace je trvalou úlohou církve, kterou zpřítomňuje poselství lásky všem generacím a pro křesťana jsou tyto dva neoddělitelné prvky jedinečným zdrojem a pokladem zjevení. Posvátná tradice a Písmo svaté vyvěrá z téhož božského pramene a jsou podněcovány tímž Duchem (DV 9–10). Proto soustavná četba a meditace Božího slova v církvi je nevyhnutelnou podmínkou, „aby se ustanovil dialog mezi Bohem a člověkem... neboť neznalost Písma je neznalost Krista“ (DV 25, 12).¹⁷⁴

Jako další můžeme uvést zdánlivě nedůležitou změnu v chápání hierarchického uspořádání církve. Tridentský a po něm i První vatikánský koncil nastolil pořadí: první je papež, pak biskupové a kněží a na konec věřící. Druhý vatikánský koncil znovuobjevuje uspořádání více podobné duchu evangelia a do popředí se dostává důležitost Božího lidu, protože církvev, to jsou především věřící, kteří jsou viditelným znamením Boha ve světě a mají tudíž i značnou osobní odpovědnost a spoluodpovědnost za poslání církve. Toto ovšem neznamená, že hierarchie již není v církvi důležitá! Nicméně úloha každého věřícího je odvozena ze spojení s Kristem jako hlavou církve (AA 3) a z něj plyne povinnost a právo apoštolátu, jímž má laik ve spojení se svými pastýři šířit kolem sebe evangelní poselství lásky. Tento úkol se týká všech oblastí lidského života (AA 14), včetně těch, které nejsou z různých důvodů přístupné duchovním.¹⁷⁵

Jiný, velmi důležitý nový postoj Druhého vatikánského koncilu spočívá v nahlížení na svět a na lidi ne z pozice kritiky jejich hříchů a nedostatků, ale z postoje, který napodobuje samotného Boha, jenž na svět pohlíží vždycky „s láskou“. Zkoumáním znamení doby a jejich vykládání ve světle evangelia odpovídá církvev generacím na věčné otázky po smyslu přítomného a budoucího života a jejich vzájemného vztahu (GS 4). Svět sužuje mnoho nesnází, které mají příčinu převážně v srdci člověka a v jeho porušené harmonii. Touha člověka dosahovat cílů mimo Boha za pomoci hříchu a s tím souvisejícího špatného prožívání svobody¹⁷⁶ končí harmonie řádu vztahů vůči sobě, jiným

---

¹⁷⁴ Srov. MORIN: op. cit., 17–19, 20.

¹⁷⁵ Srov. tamtéž 24–25.

¹⁷⁶ Svoboda podle koncilu není možnost dělat cokoli, jakkoli a kdekoli. Není to rozmar. Svoboda je takové rozhodování, kdy člověk svůj život vede co možná nejspokojivěji ve vztahu k hodnotám, které pokládá za podstatné. Rozhoduje se ve věcech svého osobního i společenského života a podle svého přání, ale až po

lidem i věcem. Člověk se pak ocitá v poutech „knížete tohoto světa“, které sám není schopen přemoci. Proto je církev od svého založení ve službě člověku, kterému pomáhá poselstvím naděje, osvobozením od zla a návratem k harmonii.¹⁷⁷

3. 2 Teologie a koncilní reformou doporučená praxe iniciačních svátostí

Jak je z praktických zkušeností křesťanů již známo, existuje úzké pouto mezi vírou a svátostmi, mezi bohoslužbou a životem. Proto je na liturgii pohlíženo jako na vrchol, k němuž směřuje činnost církve a zároveň zdroj, z něhož vyvěrá veškerá její síla. Ze svátostí,¹⁷⁸ především však z eucharistie do člověka proudí milost a liturgií se nejúčinněji uskutečňuje v Kristu posvěcení člověka a oslava Boha (SC 10). Nejvyšším cílem a smyslem evangelizace pak je přivést křesťany k tomu, aby si uvědomili, že spásu jim přináší setkání s Bohem, které liturgie zprostředkovává a ve které působí sám Ježíš Kristus jako kněz ve spojení se všemi pokřtěnými (SC 7). Pokřtěný člověk totiž přijímá liturgii od církve a skrze ni od Boha a také naopak liturgie je výrazem víry všech věřících, kteří předkládají svou modlitbu skrze Ježíše Bohu a přijímají jeho Ducha.¹⁷⁹ Z tohoto důvodu ani svátosti nemohly ujít pozornosti posledního koncilu, který dal podnět k jejich reformě.¹⁸⁰ Obnovuje jak křest dospělých (12. dubna 1962), tak katechumenát (SC 64; AG 14) a obřad uvedení dospělých do křesťanského života (1972).¹⁸¹ Co se týče křtu, biřmování a eucharistie, vyjádřil koncil požadavek takové úpravy, aby byla jasněji vyjádřena jejich souvislost. „Tyto tři svátosti spolu navzájem natolik souvisí, že přivádějí věřící křesťany k vnitřní plnosti, aby dovršovali poslání křesťanů v církvi i ve světě.“¹⁸² Podívejme se nyní podrobněji na kroky, které koncil v souvislosti s těmito svátostmi učinil.

---

zralé úvaze, a tedy s osvíceným svědomím. Za své rozhodování pak člověk musí nést plnou odpovědnost a přijmout důsledky. K dobru se člověk může přiklonit jen svobodně. (GS 17) Srov. tamtéž 37–38, 42.

¹⁷⁷ Srov. MORIN: op. cit., 30–32.

¹⁷⁸ „Svátosti, jimiž jsme uváděni do křesťanského života, osvobozují od moci temnot, převtělují ke Kristově smrti, pohřbu i zmrtvýchvstání, udělují Ducha adoptivních dětí Božích a dávají účast na oslavě památky smrti i zmrtvýchvstání Páně ve společenství s veškerým Božím lidem.“ Křestní obřady I, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1971, 7.

¹⁷⁹ Srov. MORIN: op. cit., 53–54.

¹⁸⁰ Z právního hlediska řeší udílení svátostí křtu, biřmování a eucharistie Kodex kanonického práva (*Codex iuris canonici*), promulgován papežem Janem Pavlem II. roku 1983. KKP, 849–923.

¹⁸¹ Srov. GIGLIONI: 36.

¹⁸² Uvedení do křesťanského života, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1987.

3. 2. 1 Křest dětí

Reforma obřadu křtu dětí¹⁸³ poprvé začala náležitě brát v úvahu situaci nedospělého dítěte, zatímco před ní byl tento ritus ve svém základě nedostatečným přizpůsobením křestního obřadu pro dospělé. Nový řád křtu dětí počítá s tím, že si rodiče jsou vědomi povinnosti prohlubování křesťanské výchovy svého dítěte,¹⁸⁴ že kmotrovství¹⁸⁵ je zvláštní osobní službou dítěti a jeho rodičům a že je křest významnou událostí nejen samotného křtěnce a jeho blízkých, ale také místní obce věřících – vždyť křest znamená nejen přivtělení člověka ke Kristu ale také jeho začlenění mezi Boží lid. Proto je velmi doporučováno, aby byli při slavení křtu přítomni všichni rodinní příslušníci, příbuzní, přátelé, členové farní obce a mnozí jiní, kteří svou pokud možno aktivní účastí projeví společnou víru a společnou radost, s níž je nově pokřtěný přijímán do církve. K udělování takového křtu je nejvhodnější farní kostel a ve větších farnostech je možno křtít děti narozené v určitém časovém rozmezí společně, nejlépe při nedělní mši svaté. Křestní řád stanoví, aby se křest dítěte konal v prvních týdnech po porodu, aby měli rodiče dostatek času k přípravě. Aby byl zdůrazněn velikonoční charakter křestní slavnosti, jsou doporučovány za nejvhodnější termín již zmíněné neděle nebo velikonoční noc.¹⁸⁶ Výjimku tvoří nebezpečí smrti dítěte, kdy je třeba jej pokřtít neprodleně a pokud čas a okolnosti dovolí, mělo by takto pokřtěné dítě být i bířmováno.¹⁸⁷

Reformní požadavek koncilu též zahrnuje probírku liturgických znamení. Například u obřadu křtu dětí reforma vypustila troje dechnutí do obličeje, vložení špetičky soli do úst, dotek nosu a uší slinou. Na druhé straně nejen zachovala, ale ještě více zdůraznila jiná výmluvná znamení, jako označení křížem, předání bílého šátku (roucha) a hořící svíce.

---

¹⁸³ „Obřad křtu at' je přepracován a přizpůsoben skutečné situaci dětí. Také at' zřetelněji vystoupí přímo v obřadu úloha rodičů i kmotrů a jejich povinnosti.“ SC 67.

¹⁸⁴ Pokud tomu tak není, vzniká důvod pro dočasné odložení křtu, aby se nestal pouhým prázdným rituálem. Srov. ADAM: op. cit., 156.

¹⁸⁵ I když má služba a posláni rodičů při křtu dětí větší důležitost než posláni kmotrů, také jim přísluší důležité funkce. Představují pomoc rodičům i samotnému křtěnci při řešení otázek vzniklých při výchově, dospívání a důležitých rozhodování dítěte. Kmotr má být duchovní a v nutných případech i materiální oporou, pokud se dítě ocitne v situaci bez rodičů. Z toho vyplývá, že kmotrovství vyžaduje zralost víry a života, kmotr musí mít přijaty iniciační svátosti, musí mu být více jak 16 let a pokud je starší je vhodné, aby byl ve věku, kdy se dá předpokládat, že může tuto službu vykonávat delší dobu. Při problémech ohledně výběru kmotra může pomoci farní obec a v případě nouze mohou rodiče na kmotra rezignovat. Ostatní podmínky a výjimky kmotrovství řeší KKP 872–874. Srov. tamtéž 158–160.

¹⁸⁶ Srov. ADAM: op. cit., 155–160.

¹⁸⁷ Srov. KO: op. cit., 17.

Nově obnovený obřad zdůrazňuje účast rodičů a kmotrů při označování dítěte křížem¹⁸⁸ a zapalování křestní svíce od svíce velikonoční.¹⁸⁹ Reformě liturgických znamení šlo o to, aby jim rychle porozuměli i prostí věřící bez mnoha vysvětlování a aby samotná liturgie slavená v novém kulturním a sociálním kontextu byla schopna oslovit dnešního člověka. Proto vhodná znamení přítomnosti liturgii nečiní zastaralou a strnulou.¹⁹⁰

Reformovaný obřad křtu dětí udílený mimo mši svatou má následující schéma:

- Obřad přivítání dítěte: pozdravení přítomných, rozhovor s rodiči, slovo ke kmotrům, označení dítěte znamením kříže.
- Bohoslužba slova: čtení a homilie, přímluvy, exorcismus, pomazání olejem křtěnců.
- Slavnost křtu: svěcení křestní vody, zřeknutí se zlého, vyznání víry, křest.¹⁹¹
- Výkladové obřady: pomazání křížem, obléknutí bílého roucha, předání hořící svíce.
- Závěrečné obřady: oslovení přítomných, modlitba Páně, požehnání.¹⁹²

Vzhledem k povaze křtu dětí musí být po jeho udělení postupem času prováděn následný katechumenát, který nejen dítě poučuje ve věcech víry a života v církvi, ale spolu s růstem osoby rozvíjí křestní milost.¹⁹³

Ze schématu obřadu křtu dětí je zřejmé, že při křtu malého dítěte není počítáno s tím, že by bylo zároveň i biřmováno a přijalo eucharistii. Tedy, biřmování v takovém případě stále zůstává svátostí „křesťanské dospělosti“ a předchází mu zpravidla

---

¹⁸⁸ V úvodu obřadu křtu dětí označují dítě znamením Kristova kříže kněz, rodiče a kmotři. Srov. KO: op. cit., 36.

¹⁸⁹ Od paškálu rozsvěcuje křestní svíci otec nebo kmotr(a) na znamení očekávání církve, že hlavně rodiče a kmotři budou světlo Kristovo v právě pokřtěném dítěti opatrovat. Na tento úkon navazuje přímluvná modlitba s eschatologickým závěrem: „Kěž N... vždy chodí ve světle Kristově, kéž žije z víry až do konce, a až Kristus přijde, kéž mu N... vyjde vstříc a se všemi svatými vejde do jeho věčného království.“ Srov. tamtéž 46.

¹⁹⁰ Srov. ADAM: op. cit., 101–103.

¹⁹¹ V našich krajích to nebývá zvykem, ale křestní obřady povolují též způsob křtu ponořením: „Právnem se může použít obou způsobů křtu: buď ponoření, které lépe vyjadřuje podíl na Kristově smrti a zmrtvýchvstání, nebo lítí křestní vody.“ UKŽ: op. cit., 13.

¹⁹² Srov. ADAM: op. cit., 161.

¹⁹³ Srov. KKC, 1231.

s několikaletým odstupem svátost smíření a „první svaté přijímání“. Jinak je tomu u iniciace dospělého nebo dětí školního věku.

3. 2. 2 Iniciace dospělých a dětí školního věku

Problému začlenění dospělých do církve se Druhý vatikánský koncil ujal velmi rozhodně. Znovuobnovil vícestupňový katechumenát pro dospělé i pro děti školního věku (SC 64,66; AG 14) a současná iniciace dospělého člověka v latinském ritu probíhá opět podle základních rysů praxe prvních staletí. Na počátku je zvěstování evangelia a předběžný katechumenát, pak samotný katechumenát trvající obvykle jeden liturgický rok, následuje období očišťování a zasvěcování do křesťanské praxe, které se většinou kryje s dobou předvelikonočního čtyřicetidenního postu¹⁹⁴ a na Bílou sobotu katechumen přijme křest, biřmování a eucharistii. Pak nastává období mystagogie.¹⁹⁵ Projděme si nyní jednotlivé části tohoto uvedení do křesťanského života.

Řád katechumenátu a řád iniciace po koncilní reformě:

a) Zvěstování evangelia

Velmi významnou roli v poslání církve hraje vhodná evangelizace přizpůsobená tak, aby byla schopna oslovit dnešního člověka, žijícího ve specifických společenských a kulturních podmínkách. Tím, že se církev a její věřící včleňují mezi skupiny i jednotlivce, plní úkol daný Kristem, jímž je zjevování a zvěstování Boží lásky všem lidem. Prostřednictvím příkladu svého života, svědectvím svého slova a láskou lze postupně dojít cíle obrácení druhého, který pocítí potřebu vytrhnout se z hříchu a je přitahován tajemstvím Boží lásky. Zráním dochází k jeho přilnutí ke Kristu a změně smýšlení a chování.¹⁹⁶

---

¹⁹⁴ „...protože čtyřicetidenní půst jak v liturgii, tak i v liturgické katechezi, tím, že je připomínkou křtu či přípravou na něj a dobou pokání, (SC 109) obnovuje společenství věřících spolu s katechumeny a disponuje je, aby prožívali velikonoční tajemství, přivlastňované jednotlivcům svátostmi uvedení do křesťanského života. (AG 14)“ UKŽ: op. cit., 21.

¹⁹⁵ Srov. TĚTHALOVÁ: Svátosti křesťanské iniciace v byzantsko–slovanském a latinském obřadu, 11.

¹⁹⁶ Srov. AG 10–13.

b) Prekatechumenát

Předběžný katechumenát je doba, v níž se v člověku probouzí první zájem o křesťanskou víru, navazují se kontakty s věřícími a pomalu se rozvíjí ochota k obrácení. Pro toto období „sympatizantů“ je důležitá otevřenost křesťanské obce a spolupráce kompetentních osob v církvi s uchazeči na rovině vysvětlování evangelia, poskytování duchovní pomoci a zprostředkování styku s křesťanskými rodinami a společenstvími. Pro toto přijetí do církve neexistuje žádný fixní obřad, ale je doporučováno provést jej při shromáždění či setkání místního společenství, kde je zájemce představen a přivítán osobou jemu blízkou (přítel, kněz, vhodný člen společenství). Úkolem společenství věřících je pak od této chvíle pomáhat lidem stojícím na počátku cesty za Kristem vhodnými modlitbami, rozhovory a svědectvím víry.¹⁹⁷

c) Vlastní katechumenát (první stupeň katechumenátu)

Má smysl vzdálené přípravy na iniciaci těch, kteří slyšeli hlásat Kristovo tajemství, otevřeli své srdce Duchu svatému, vědomě a svobodně hledají živého Boha a nastupují cestu víry a obrácení.¹⁹⁸ Katechumenát má být zahájen obřadem *slavnostního přijetí*, ve kterém kandidát oznamuje svou vůli církvi a žádá o přijetí do řad katechumenů. Církev jej tímto obřadem přijímá, znamená jej křížem na čele a je mu předán Nový zákon nebo kříž. Tímto obřadem kandidát již patří určitým způsobem do církve¹⁹⁹ a jeho jméno je zaneseno do *knihy katechumenů*. Je od něj očekáván začátek duchovního života spočívající ve vůli změnit svůj život a vstoupit do životního vztahu s Bohem v Kristu, v kajícím smýšlení, v počínající praxi vzývání Boha a modlitby, v prvních zkušenostech se společenstvím křesťanů a v seznamování s praxí křesťanského života. Následující doba, jejíž délka se řídí podle katechumenovy situace a jeho duchovního vývoje (zpravidla se vyžaduje alespoň jeden rok, ale může trvat i více roků), slouží k zrání ve víře a křesťanském životě katechezemi, rozhovory, častou účastí na bohoslužbě slova, žehnáních a svátostinách. V této době si též kandidát vybírá křestního a biřmovacího kmotra a na výzvu církve jsou všichni věřící, kteří jsou nějakým způsobem zúčastnění (nejen katechumen, ale i rodiče,

---

¹⁹⁷ Srov. UKŽ: op. cit., 19.

¹⁹⁸ Srov. tamtéž 17.

¹⁹⁹ „Zvláštním způsobem jsou s církví spojeni katechumeni, kteří totiž vedeni Duchem svatým výslovně žádají o včlenění do ní, a proto tímto přáním a také životem víry, naděje a lásky se spojují s církví, která se již o ně stará jako o své. Církev věnuje katechumenům zvláštní péči tím, že je zve k životu podle evangelia, uvádí do posvátných obřadů a předem jim přiznává různá práva, patřící křesťanům.“ KKP, 206 § 1, 2.

příbuzní, kmotři, atd.), vybízení k opravdové a účinné víře vedoucí k intenzivnímu spojení s Kristem.

d) Období bližší přípravy (druhý stupeň katechumenátu)

Po období katechumenátu a po zvážení způsobilosti kandidáta (duchovním správcem za pomoci ručitelů, katechistů a dalších zúčastněných osob) následuje další *období bližší přípravy křtu*, které začíná obecně Popeleční středou nebo první nedělí postní, výjimečně v předchozím nebo následujícím týdnu. Předpokládá se, že v tomto stadiu již uchazeč prošel obrácením, dostatečně zná křesťanskou víru a je pevný ve víře a lásce. Přijetí do bližší přípravy provádí biskup nebo jeho zástupce a uskutečňuje se v liturgické *slavnosti zapsání*²⁰⁰ nebo v *obřadu vyvolení*²⁰¹ již za doprovodu kmotra, který dosvědčuje připravenost žadatele. Následuje šest týdnů období *očišťování a osvícení vyvolených*,²⁰² které je doprovázeno skrutinií,²⁰³ modlitbami, přímluvami, vzkládáním rukou a také předáním vyznání víry, v němž se připomíná velké dílo, které vykonal Bůh pro spásu lidí, modlitby Páně, ve které pak hlouběji poznávají nového ducha synovství a evangelií, která mají pro věřícího celoživotní význam. Čekatel křtu je zasvěcován do křesťanské praxe určené k hlubší přípravě ducha a srdce a je to období duchovních rekolekcí, směřujících k očistě srdce a mysli zpytováním svědomí a pokáním.

e) Nejbližší příprava na svátosti

Na Bílou sobotu je vyvoleným, kteří o Velké noci přijmou iniciační svátosti doporučováno, aby tento den prožili zejména v duchovní přípravě spočívající v modlitbě, soustředěnosti a postu (SC 110). Pokud se koná v tento den shromáždění vyvolených,

---

²⁰⁰ Žadatelé píší svá jména do knihy čekatele křtu na znamení, že chtějí zůstat věrní. Srov. UKŽ: op. cit., 21.

²⁰¹ To, že církev zařazuje katechumena mezi čekatele křtu, je zakotveno ve vyvolení Božím, jehož jménem církev jedná. Srov. tamtéž 21.

²⁰² Nebo *čekatelů*, kteří čekají na přijetí Kristových svátostí a na dar Ducha svatého, nebo *těch, kteří mají být osvíceni* křtem, skrze nějž jsou pokřtěni zaliti světlem víry. Srov. tamtéž 22.

²⁰³ Jádrem skrutinií jsou exorcismy a jejich význam je především duchovní. Očišťují mysl i srdce katechumena, posilují jej proti pokušení a pomáhají k tomu, aby dozrál jejich úmysl přilnout ke Kristu a milovat Boha. Srov. tamtéž 65.

„Exorcismus (vymítání ďábla) je přesnou církevní formou ve jménu Božím udělený rozkaz ďáblu, aby posedlého člověka opustil. Plná moc k tomu udílí se svěcením exorcistů, nesmí však jí být použito bez výslovného svolení místního ordináře, které může být dáno jenom kněžím. Výjimku činí zaklínání ďábla, spojené s obřadem křestním a se svěcením soli, vody a oleje, kdy toto smí i jáhen učiniti.“ Exorcismus, in: MERELL Jan: Malý bohovědný slovník, Praha: Česká katolická charita, 1963, 152.

mohou být v rámci nejbližší přípravy vykonány již obřady složení Vyznání víry, „Effeta, volba křesťanského jména, případně mazání olejem katechumenů.²⁰⁴

f) Přijetí iniciačních svátostí (třetí stupeň katechumenátu)

Vrcholem je pak *slavnostní začlenění* o velikonoční noci, při níž je katechumen nejprve pokřtěn (odpouštějí se mu hříchy, je přičleněn k Božímu lidu a je přijat za dítě Boží), pak je biřmován (je mu udělen dar Ducha svatého) a nakonec přijímá eucharistii (poprvé zakouší účast na království Božím) – spolu s kmotry a příbuznými pod obojí způsobou. Stejně jako ostatní věřící se neofyta²⁰⁵ před přijímáním připravuje tichou modlitbou a slovy Písma (antifonou k přijímání). Během přijímání se zpěvem, který jednotou hlasů vyjadřuje duchovní jednotu přijímajících, projevuje radost, kterou způsobuje přítomnost Krista v srdci člověka.²⁰⁶ Takovouto křesťanskou iniciací spojenou v jednom slavení přicházejí k člověku současně všechny tři božské osoby a je vystižena jednota velikonočního tajemství. Vnitřní poměr mezi posláním Syna a vylitím Ducha svatého vystihuje poměr mezi křtem a biřmováním, v nichž přicházejí k pokřtěnému člověku obě božské osoby spolu s Otcem. Dovršením uvedení do křesťanského života je účast nově pokřtěných na eucharistické oběti, kdy přijímají Tělo za nás vydané a Krev za nás prolitou, čímž jsou posilněni a začínají okoušet dober věčných.²⁰⁷

Řád udělení iniciačních svátostí ve svaté noci velikonoční vigilie:

Svátosti se udílejí po svěcení vody, jak je uvedeno v Českém misálu v obřadech velikonoční vigilie.

- Výzva k modlitbě
- Litanie ke všem svatým ke kterým se mohou přidat některá další jména svatých (titulárního světce kostela, místního patrona nebo křestních patronů těch, kdo přijímají křest).

---

²⁰⁴ Srov. UKŽ: op. cit., 22.

²⁰⁵ „Neofyta (z řeckého neophytos – nově zasazený), název pro nově přistoupiivšího katolíka, který před křtem nebyl křesťanem.“ Neofyta, in: MERELL: op. cit., 338.

²⁰⁶ Srov. TĚTHALOVÁ: Svátosti křesťanské iniciace v byzantsko–slovanském a latinském obřadu, 32.

²⁰⁷ Srov. UKŽ: op. cit., 23–24.

- Zřeknutí se zlého ve formě otázek a odpovědí.
- Mazání olejem katechumenů pokud se nekonalo již při bezprostřední přípravě na křest.
- Vyznání víry ve formě otázek a odpovědí.
- Udělení křtu trojím litím vody nebo trojím ponořením celého těla nebo pouze hlavy se slovy: N (jméno křtěného), já vás křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Přitom se kmotři křtěnce dotýkají.
- Obléknutí bílého roucha provádí kmotr nebo kmotra.
- Předání hořící svíce zapálené od paškálu předává kmotr nebo kmotra.
- Biřmování následuje hned po křtu a biřmuje buď biskup, který křtil, v jeho nepřítomnosti kněz, který křtil.

Nejdříve jsou pokřtěni krátce osloveni, následuje krátká modlitba, pak vzkládání rukou a nakonec mazání křížem, při kterém kmotr nebo kmotra položí pravou ruku na biřmovancovo rameno. Celebrant udělá tímto olejem kříž na čele biřmovance se slovy: N (jméno biřmovaného), přijměte pečeť daru Ducha svatého. Biřmovaný odpoví: Amen. Celebrant dodá: Pokoj vám.

- Slavení eucharistie začíná přímluvami a nově pokřtěný je již začleněn do aktivní spolupráce – čte přímluvy a přináší obětní dary k oltáři. Při tomto eucharistickém slavení pak poprvé přijímá pod obojí způsobou.

Před tímto prvním přijímáním může celebrant nově pokřtěnému připomenout, že slavením eucharistického tajemství vrcholí uvádění do křesťanského života a tato svátost je jeho středem.²⁰⁸

g) Období mystagogie

Vše, co neofyta prožil v průběhu katechumenátu a velikonoční noci, by měl dále zažít a prohloubit v následujícím období mezi Velikonocemi a Letnicemi. V tomto období

²⁰⁸ Srov. tamtéž 95–109.

mystagogie, které se vyznačuje novou zkušeností ze svátostí a ve společenství, je neofyta hlouběji uváděn do Kristova mystéria, které vede k těsnějšímu srůstání s obcí. Mystagogie pomáhá nově pokřtěnému člověku promítat velikonoční tajemství do běžného života rozjímáním evangelia, účastí na eucharistii a opravdovým životem v lásce. Je mu otevřen prostor pro hlubší poznání a pochopení všeho nového, co mu iniciační svátosti poskytly a v tuto chvíli je pro něj nesmírně důležitý důvěrnější kontakt s věřícími, aby jeho kroky byly jistější a radostnější. Proto je velmi doporučováno, aby se noví členové Božího lidu pravidelně scházeli nejprve o velikonočních nedělích, při kterých jim má být věnována zvláštní pozornost (při homiliích, přímluvách apod.). Na konci velikonoční doby, kolem neděle Seslání Ducha svatého je doporučováno vykonat nějaký závěrečný obřad případně i s mimoliturgickou oslavou, aby bylo celé uvedení do křesťanského života zakončeno. Neznamená to však, že tímto péče o nově pokřtěné končí. Doporučuje se, aby se průběžně tyto lidé setkávali například ve výroční dny svého začlenění a nejlépe za přítomnosti biskupa, který by s nimi alespoň jednou ročně měl slavit eucharistii. Tato setkání slouží ke vzájemné výměně zkušeností a rovněž i k posile plynoucí ze soudržnosti se společenstvím věřících v jehož čele je biskup.²⁰⁹

Příprava dospělých a dospívajících dětí na iniciační svátosti není pouhým intelektuálním cvičením, ale především uvedením do víry a do života z víry, což vyžaduje určitou dobu přípravy a také čas k vyzkoušení a osvědčení. Iniciační svátosti obsahují tak značné duchovní a teologické bohatství, které skutečně vyžaduje časové rozvíjení a postupné osvojování pod citlivým a kvalitním vedením.²¹⁰ Samotná změna smýšlení a chování člověka, který je Pánem volán a rozhodl se k svému obrácení, je často spojena s potřebou a nutností přetrhat staré, nevyhovující svazky a starý způsob života, který je ovšem pak nahrazen životem novým, radostným a naplněným nadpřirozenou milostí a láskou. Tento lidský přerod nutně vyžaduje pomoc a podporu od lidí nejbližších (kmotři, příbuzní, přátelé) i od celé církve (farní společenství, diecéze ...).²¹¹

---

²⁰⁹ Srov. tamtéž 24, 109.

²¹⁰ Srov. ADAM: op. cit., 168–172.

²¹¹ Srov. UKŽ: op. cit., 20.

3. 2. 3 Biřmování

Biřmování těch, kteří byli pokřtěni jako děti je udělováno podle koncilem požadovaného přepracovaného biřmovacího obřadu (SC 71). Biřmováním obdrží již pokřtěný člověk zvláštní dar Ducha, který dokonaleji spojuje s církví, nabízí dokonalejší připodobení Kristu, plnější účast na životě jeho církve a úkoluje vydáváním svědectví o Kristově smrti a vzkříšení. Příprava pokřtěných na přijetí této svátosti je považována za prvořadý úkol Božího lidu, i když jsou často od svého křtu vedeni a vychováváni k víře a náboženskému životu svými rodiči. Nový biřmovací řád zdůrazňuje vnitřní souvislost s celkem iniciace (proto je do něj vložena též obnova křestního slibu) a předpokládá udílení svátosti biřmování zpravidla při eucharistické slavnosti (během mše),²¹² kdy obřad biřmování začíná po evangeliu a jeho závěr tvoří přímluvy.

Řád biřmování při mši svaté:

- Představování biřmovanců a biskupova homilie.
- Obnova křestního vyznání (odřeknutí ducha zla a hříchu a vyznání víry).
- Výzva celému shromáždění věřících k tiché modlitbě.
- Modlitba o Ducha svatého (pronáší ji biskup se vztaženýma rukama).
- Pomazání křížem na čele ve tvaru kříže, vzkládání rukou se slovy: „N (jméno biřmovance), přijmi pečeť daru Ducha svatého.“ Biřmovanec potvrzuje tato slova svým „Amen“.
- Přímluvy za nově biřmované, za jejich kmotry, rodiče a za celou církev.

Biřmovanci pak mohou být zapojeni do čtení přímluv či do přípravy obětních darů. Velký význam, stejně jako při ostatních liturgických shromážděních, má i zde modlitba Páně, kterou se biřmovanci modlí společně s ostatními před přijímáním. „Je to přece Duch, který se modlí v nás, a křesťan v Duchu říká: „Abba, Otče“.²¹³ Vrcholem takovéto slavnosti je samozřejmě eucharistická hostina a v závěru mše bývá uděleno slavnostní závěrečné požehnání nebo pronesena žehnací modlitba. Účast slavnostního shromáždění celé církevní obce je velmi doporučována proto, aby byl zdůrazněn eklesiologický význam. Proto bývá častým zvykem, že je biřmováno více biřmovanců najednou za

²¹² „Pokud se ve zvláštních případech koná mimo mši, musí mu předcházet bohoslužba slova, podobná jako ve mši.“ ADAM: op. cit., 178.

²¹³ Obřady biřmování, Praha: op. cit., 18.

doprovodu nejen kmotrů,²¹⁴ ale i všech příbuzných a přátel, kteří jsou nejen podporou samotného biřmovance, ale také spolu s ním slaví, a mohou prožívat též připomínku vlastního přijetí svátosti biřmování. Praxe latinské církve tím, že je biřmování vyhrazeno biskupovi jasně vyjadřuje společenství nového křesťana s vlastním biskupem, ručitelem a služebníkem jednoty církve, jejího všeobecného a apoštolského rázu, a tím také spojení s apoštolskými počátky Kristovy církve.²¹⁵ Biřmování tedy zpravidla udílí biskup, ale existují i výjimky, kdy s tímto obřadem mohou pomáhat i jiní duchovní.²¹⁶ Věková hranice biřmovanců je doporučována okolo dvanácti let, přičemž může biskup z pastoračních důvodů určit i věk zralejší (třeba až na práh dospělosti) z důvodu posílení vědomí závazku biřmovanců následovat Krista a vydávat křesťanské svědectví.²¹⁷ Tímto je však ještě více uvolňována vnitřní souvislost mezi křtem, biřmováním a eucharistií a také lze těžko uskutečňovat původní sled jejich přijímání tím, že eucharistie předchází biřmování.²¹⁸

3. 2. 4 Eucharistie

Co se týká přijímání eucharistie a samotné mše svaté, koncilní reforma zachovala její střed, římský kánon (první eucharistickou modlitbu). K ní se přidaly ještě další tři eucharistické modlitby, jež měly dávnou tradici a jejich používání má zamezit nepozornosti, která by mohla vzniknout při opakování pouze jednoho textu. Pro neděle a slavnosti byl obnoven starý římský zvyk, spočívající ve třech biblických čteních. Pro ty byl vypracován tříletý cyklus, aby věřícím byl nabídnut přístup k větší části bible. Bylo opět

---

²¹⁴ K jasnějšímu naznačení spojitosti mezi křtem a biřmováním je dobré (nikoliv nezbytné), aby křestní kmotr byl též kmotrem biřmovancím, čímž se stane účinnější též jeho úkol působení. Srov. tamtéž 16. nebo Srov. KKP, 893 § 2.

Pokud bychom se však inspirovali v této práci již několikrát citovaným Katolickým katechismem Františka Tomáška, používaného ještě dlouhou dobu po Druhém vatikánském koncilu, našli bychom větu: „Nemá to být kmotr křestní ani žádný z rodičů biřmovancových.“ Srov. TOMÁŠEK: op. cit., 56. Rozdělení kmotrovské služby mezi dvě osoby se jeví jako vhodnější (pokud by jedna z nich z nějakého důvodu vypadla a také proto, že byly povinnosti kmotrů rozděleny a lépe a pestřeji plněny). Vidíme tedy patrný rozdíl v předkoncilním a pokoncilním přístupu a chápání kmotrovství.

²¹⁵ Srov. KKC, 1292

²¹⁶ Například apoštolští administrátoři, preláti a opati s vlastním okruhem pravomoci, apoštolští vikáři, apoštolští prefekti, kapitulní vikáři a nakonec i ti kněží, kteří za nepřítomnosti biskupa křtí dospělého nebo dítě školního věku, nebo přijímají pokřtěného do plného společenství církve. Biřmovat mohou též biskupem, církevními hodnostáři nebo nositeli úřadů pověřeni kněží. V nebezpečí smrti může biřmovat každý kněz. Srov. ADAM: op. cit., 177.

²¹⁷ V obřadech biřmování se hovoří již o spodní věkové hranici sedmi let, ale záleží na ordináři, zda z pastoračních důvodů tento věk posune výše. Srov. Obřady biřmování, Praha: op. cit., 17.

²¹⁸ Srov. ADAM: op. cit., 176–179.

povoleno přijímání Těla Páně na ruku,²¹⁹ ve vybraných případech a slavnostních příležitostech přijímání pod obojí způsobou (SC 55), dále bylo umožněno přijmout eucharistii za určitých podmínek dvakrát za den²²⁰ a pro kněze byla znovu zavedena koncelebrace.²²¹ Těm věřícím, pro které není samozřejmostí účast na celé mši svaté (tedy na bohoslužbě slova a bohoslužbě eucharistické) je zdůrazňováno, že obě části tvoří jeden celek mše svaté, které má být věřící přítomen (SC 56).

U prvního svatého přijímání dětí nenastala významná změna. Do mše, ve které děti poprvé přijímají eucharistii, bývá včleněna obnova křestních slibů a mimo zdůraznění potřebné milosti posvěcující, je opět jako při křtu zapalována svíce (nejlépe ta, kterou dítě obdrželo při křtu) na znamení, aby dítě stále chodilo ve světle Kristově a samo se snažilo být světlem pro své okolí. Jak vidíme, stále přetrvává stejné pořadí udělování iniciačních svátostí u dětí z doby předkoncilní: křest je udělován několik týdnů po narození, následuje příprava na přijetí eucharistie vázaná na předkoncilní požadavek schopnosti rozlišování, pak svátost smíření, první svaté přijímání a nakonec ve věku „křesťanské dospělosti“ udělení svátosti biřmování.

V souvislosti se slavením eucharistické oběti nelze přejít jednu z nejviditelnějších změn předepsaných Druhým vatikánským koncilem týkající se předpisů o oltáři, které se řídí převážně nejstarší tradicí, kdy byli křesťané shromážděni okolo jednoho stolu. Na rozdíl od předkoncilní praxe, kdy kněz sloužil zády k lidu²²² u obětního stolu vybaveného svatostánkem a ozdobeného obrazy, sochami, sloupy, relikviáři či jinými předměty, liturgická obnova zavádí při umístění oltáře opět jeho centrální postavení v liturgickém prostoru. Má stát pevně ve středu presbytáře, aby bylo možno jej obcházet a postavení celebrujícího kněze je tváří k lidu, což je považováno za smysluplnější a pastoračně cennější. „Svátostná znamení – nejen pohyby, nýbrž i slova – nemají sloužit k zakrývání, ale k vyjevování a pronikání Božího tajemství, neboť ve mši svaté je vše určeno Božímu lidu skrze jeho královské společné kněžství.“²²³

---

²¹⁹ „Tělo Páně dostával přijímající až do 9. stol. na pravou dlaň (ženy od 4. stol. na dlaň ovinutou rouškou), políbil je a sám si je podal k ústům.“ FOLTYNOVSKÝ: op. cit., 202.

²²⁰ Srov. KKP, 917.

²²¹ Koncelebrace je možnost pro kněze slavit mši svatou společně. Srov. MORIN: op. cit., 56.

²²² „Postavení celebrujícího kněze u oltáře původně souviselo s modlitebním postojem obráceným k východu, a tudíž i s orientací kostelů (rovněž směrem k východu) ...“ Srov. ADAM: op. cit., 413.

²²³ POLC Jaroslav V.: Posvátná liturgie. Komentář ke konstituci o posvátné liturgii, Řím, Křesťanská akademie, 1981, 235–236.

3. 3 Shrnutí

Vzhledem k tomu, že subjektem liturgie je prvně božský Velekněz a pak také proměnlivý člověk, je nutno počítat i se změnami liturgického slavení. Nikoliv složka neměnná, ustanovená Bohem, ale části podléhající změnám se z různých důvodů měnit musí (SC 21). Přepřacování a obohacení předkoncilní liturgie má za cíl obnovenou liturgií stále více prohlubovat křesťanský život věřících (SC 1). Slavení iniciačních svátostí uprostřed shromáždění věřících prošlo díky Druhému vatikánskému koncilu pozitivními změnami, které spolu s důslednou přípravou a závěrečnou mystagogií představují pro přijímající osoby skutečně významný a slavnostní vstup do křesťanského života, naplněný milostí a šťastnými okamžiky člověka, který se poprvé plně ve společenství církve setkává s Trojjediným Bohem. Zasazení iniciačních svátostí do velikonočního tajemství, do nejdůležitějšího křesťanského slavení bezprostředně poukazuje na spásu člověka, které by se mu nedostalo bez Syna Božího, jenž „svou smrtí zničil naši smrt a zmrtvýchvstáním obnovil život“ (SC 5). Tento fakt potom provází celý svátostný život člověka, upevňuje a stále živí jeho přebývání v Kristu a ovlivňuje jeho jednání, uvažování a postoje. Křesťané totiž neuskutečňují svou bohoslužbu jen v chráněné posvátné oblasti svého života, ale ve světské každodennosti své evangelní existence ve světě, ve vzájemných životních a společenských závazcích formou rozdávání lásky, vyprošování milosti a hlásání radostné zvěsti tak, jak to dělal za svého pozemského života Ježíš.²²⁴

Významným cílem liturgické reformy je co nejvíce přitáhnout lid k liturgii tak, aby ji mohl prožívat jako jeden z nejdůležitějších pramenů skutečného křesťanského ducha a aby byl zřetelněji viděn vztah mezi tajemstvím slaveným při bohoslužbách a tajemstvím, které má být slaveno v každodenním životě praktikujícího křesťana.²²⁵ „Je proto důležité, aby věřící snadno porozuměli svátostným znamením a snažili se často přijímat ty svátosti, které jsou ustanoveny k posilování křesťanského života“ (SC 59). Druhý vatikánský koncil počítal s tím, že se rozsáhlá reforma svátostí bude uskutečňovat delší dobu nejen z důvodů praktických, ale také z toho důvodu, že je často velmi zdlouhavé a náročné změnit zažité praxe nejen věřících, ale někdy i těch, kteří je vedou. Samotné jádro koncilní liturgické

---

²²⁴ Srov. MATIAS Augé: Liturgická spiritualita. „Prineste svoje telá jako živú, svätú, Bohu milú obetu“, Trnava: Vydavateľstvo Dobrá kniha, 2001, 20–21.

²²⁵ Srov. MATIAS: op. cit., 14–15.

reformy spočívá nejprve v jejím přijetí, dále v praktickém zavedení liturgických změn a následné povzbuzení obnovy v mentalitě a způsobu jejího slavení a prožívání. Proto si každý pro sebe může položit otázku, jakou praxí je ovlivněno mé chápání, vnímání, a prožívání právě iniciačních svátostí, kterými se v této práci zabýváme.

4. DUCHOVNÍ PROŽÍVÁNÍ INICIAČNÍCH SVÁTOSTÍ

Jestliže jsme si představili iniciační svátosti z hlediska teologického, významového, popisného, historického, a dále z pohledu předkoncilní praxe a následné liturgické reformy Druhého vatikánského koncilu, zbývá nám v poslední kapitole této práce zaměřit se na téma duchovního prožívání těchto svátostí a na stručné porovnání doporučené praxe křtu, biřmování a eucharistie, která vedla věřící ke svátostnému a zbožnému životu před a po koncilu. Takové porovnání nám poslouží jako podklad pro úvahu nad dnešní praxí a nad tím, které momenty přežívají z doby předkoncilní a naopak, které momenty například vymizely, ačkoliv jsou žádoucí a velmi by prospěly veškerému duchovnímu a svátostnému životu člověka, a tudíž by bylo ku prospěchu je připomenout a obnovit.

Na místě bude také úvaha nad vnímáním církve a liturgie, které tím, že jsou v úzkém vztahu se svátostmi, v některých případech značně ovlivňují chápání přesného a uceleného významu svátostí a můžeme-li to tak říci – práv a povinností, které z přijetí svátostí nebo například z rodičovství, kmotrovství či jiných úloh plynou.

4.1 Koncilní úsilí o otevření církve dnešnímu světu a situace věřícího člověka v něm

Pokud chceme hovořit o iniciačních svátostech a jejich prožívání na počátku třetího tisíciletí, nemůžeme se vyhnout alespoň letnému pohledu na dobu ve které žijeme, na současného člověka, a na to, jak do tohoto období zapadá společenství věřících a praxe křesťanské iniciace reformovaná téměř před půl stoletím.

Svět se za dobu od Druhého vatikánského koncilu do počátku jedenadvacátého století prudce změnil a člověk vlivem neustálého zrychlování svého okolí zákonitě také. Co se týče naší země, můžeme říci, že až na výjimky žijí lidé v blahobytu, mají svá práva, jisté možnosti, ale na druhé straně nežijí bez problémů, jež je obklopují a které mají nejrůznější příčiny. Každý křesťan žije v profánním světě a zároveň prožívá určitý vztah k Bohu, který jej ve svátostech obdařuje svou milostí. Je tedy vhodné zauvažovat nad tím, jaký je vzájemný vztah mezi svátostmi a člověkem a co pociťuje křesťan dnešního dne při přijímání svátostí nejvíce. Svátosti k člověku přicházejí do jisté míry zvnějšku a jsou prakticky jednorázovou událostí, při níž má prvořadou aktivitu Bůh, jež člověka oslovuje, přivádí ho k sobě, uděluje mu milost, dává mu zakoušet svou přítomnost a zanechává

v něm útěchu, povzbuzení a posilu. Tato jednorázová událost však má schopnost zůstávat v člověku a radikálně otevřít celé jeho vědomí vůči Bohu, odevzdat se mu, vyslovit mu své ano a niterně zakusit jeho sebesdílení, ze kterého pak čerpá a žíví svůj svobodný vztah jak k Bohu, tak k bližním. Křesťanské svátosti mají tudíž veliký význam pro mezilidské vztahy a pro společenskou situaci, v níž člověk žije a jedná. Církev se pak jakožto společensky ustanovená přítomnost Krista po všechny časy (je totiž základní svátostí spásy) člověku v rozhodujících situacích jeho života zaslubuje absolutním nasazením svého bytí, tedy slovem a skutkem (svátostmi církve). Svátosti jsou tedy nejen církevně společenské projevy a ztělesnění milosti, ale jsou dějinným projevem všude, kde se uskutečňuje dobro, a kde v něm člověk dosahuje ve víře, naději a lásce samotného Boha. Svátosti a jejich účinná znamení tak spoluvytvářejí dějiny Boží, dějiny spásy.²²⁶ Boží jednání v dějinách směřuje ke spáse člověka a vychází z Boží svobody a lásky. Proto liturgii chápeme jako tajemství, neboť v ní je Boží čin spásy v Kristu slaven a zakoušen v životě jednotlivce i společenství.²²⁷

Druhý vatikánský koncil si dal za úkol obnovou církve a některých jejích disciplín a postojů více přiblížit Krista současnému světu a člověku. Starost o obnovu a rozvoj liturgie, která s prohlubováním duchovního života věřících velmi úzce souvisí, je považována za zvláštní poslání koncilu, sloužící k lepšímu přizpůsobení potřebám naší doby a k sjednocení všech věřících v Krista (SC 1). S odstupem několika desetiletí od jeho ukončení musíme konstatovat, že jeho přesah do dnešní doby je značný, že jeho závěry ještě zdaleka nejsou úplně aplikované do praxe a že jsou stálým zdrojem inspirace pro celou církev včetně všech jejích údů. Také liturgická proměna duchovního života není dokončena a změna myšlení podle závěrů koncilu (jak uvidíme v další kapitole) je velmi zdoluhavá a namáhavá. Není totiž jednoduché, vzdát se chápání liturgie jako vnějšího obřadu konaného z povinnosti, ale naopak, považovat ji za místo památky, která tvoří základ pro cestu víry v ryzí náboženské zkušenosti a za vrchol a pramen duchovního života (SC 10).²²⁸

---

²²⁶ Srov. RAHNER Karl: O svátostech v církvi. Meditace, Praha: Scriptum, 1993, 11–19.

Dějiny spásy: na *počátku času* bylo stvoření jako zjevení Boží lásky, krásy a moci, pak následoval *běh času*, kdy se Bůh dává poznat tomu, kdo jej hledá upřímným srdcem, pak přichází *plnost času*, kdy Bůh posílá na svět svého jednorozeného Syna, který naplňuje Boží plán spásy velikonočními událostmi, a po obdržení daru Ducha nastává *doba poslední*, čas církve, kdy je Kristovo tajemství zvěstováno a aktualizováno. Potom přijde *konec času* – paruzie (završení dějin), dovršení celého stvoření, nové nebe a nová země. Srov. KUNETKA František: Slavnost našeho vykoupění. Nástin liturgické teologie, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 11.

²²⁷ Srov. KUNETKA: Slavnost našeho vykoupění. Nástin liturgické teologie, 15.

²²⁸ Srov. MATIAS: op. cit., 6.

4. 2 Porovnání praxe křesťanské iniciace před Druhým vatikánským koncilem a po něm, včetně sondy do současnosti

Liturgie je cosi, co má mít člověk v úctě, protože se tam setkává přirozeno s nadpřirozenem, člověk s Bohem. Je vyjádřením působení, které Bůh uskutečňuje v dějinách prostřednictvím svého Syna. Druhý vatikánský koncil liturgii nově ocenil a přiřkl jí takovou důležitost, že není srovnatelná z hlediska účinnosti s žádným jiným konáním církve. Z tohoto tvrzení lze logicky vyvodit nepostradatelnost církve jako zprostředkovatelky svátostí pro věřícího, pokřtěného člověka, který chce žít svátostným životem. Nelze si představit bohoslužebný život bez liturgického slavení, které aktualizuje přítomnost Kristova tajemství, jeho životodárné společenství s věřícími a nevýslovný dar Ducha. Křesťanská bohoslužba má základ v Kristově životě a proto je podstatou liturgie slavení památky tohoto života a této osoby, společenství s ním a osvojování si jeho životních postojů.²²⁹

4. 2. 1 Začlenění člověka do církve

Při Ježíšově křtu se zjevila celá Trojice (Mt 1,10 – 11), obraz toho, co se odehrává v každém svátostném křtu.²³⁰ Chceme-li hlouběji chápat křestní základ našeho křesťanského života, musíme se ohlédnout na událost křtu Ježíše Krista a naslouchat slovům, která On sám o křtu pronáší. Pokusme se také o promýšlení vlastního křtu a toho, jaký má trvalý dopad na náš život a na naše životní směřování a usilování. Nelze brát vlastní křest jako událost již ukončenou, ale jako to, co je v našem životě stále přítomné, otevřené a z čeho můžeme čerpat po celý křesťanský život.²³¹

Ježíš veřejnou činnost začíná svým křtem v Jordánu. Je to úkon lásky a solidarity s hříšníky, kteří touží po odpuštění a znovuzrození. Vstupujíc do vody, přijímá na sebe to, co tam ostatní chtějí zanechat – hřích a symbolicky se zařazuje mezi lidskou společnost. Když pak vystupuje z vody, sestupuje na Něj Duch svatý, zůstává v něm, a Otec pronáší větu, že je Kristus Jeho milovaným Synem a že v něm má zalíbení. Vidíme zde propojení dvou protikladných rovin: svět hříchu a hluboký vztah poslušnosti a lásky k Otci, spojení

---

²²⁹ Srov. MATIAS: op. cit., 24–25.

²³⁰ Řecké slovo baptizó, překládáno slovem „křest“, má různé významy: ponořit, začlenit, omýt. Srov. MACHAN Richard: Plnost Ježíšova křtu, in: MKR Communio 1 (2005), 34.

²³¹ Srov. tamtéž 33.

nebe jakožto Božího života a země jakožto života poraněného hříchem, do kterého však vstupuje Boží život v Kristu. Duch, který na Ježíše sestoupil při křtu jej provází celým životem až do okamžiku kříže a smrti, přičemž smrt a zmrtvýchvstání jsou realitou symbolického sestupu a výstupu z Jordánu.²³²

Křest vodou a Duchem, který přijímá člověk na počátku svého křesťanského života odpovídá křtu v Jordánu a symbolika ponoření a vynoření je spojena s Kristovou smrtí a zmrtvýchvstáním. Člověk je tedy křtem spojen s Božím Synem, dokonalým obrazem Otce (srov. Gen 1,26). Křtem je v člověku tento Boží obraz, který byl porušen hříchem, obnoven a pokřtěný člověk může růst do plné podoby s Bohem připodobňováním se Kristu pod vedením Ducha svatého. Svátostný křest je tedy pro člověka počátkem a znamením, stejně jako byl počátkem a znamením Ježíšův křest v Jordánu. Od znamení máme postupně přecházet k dokonalosti v lásce, ke spáse.²³³ Vždyť „nežiji už já, ale žije ve mně Kristus“ (Gal 2,20).

Po Druhém vatikánském koncilu je zaveden pro křest, biřmování a eucharistii název *iniciační svátosti*, vystihující praxi uvedení do křesťanského života používanou v ranném období prvotní církve.²³⁴

Křest dětí hned po jejich narození je dnes udělován podobně jako v době předkoncilní s tím rozdílem, že dříve byly děti křtěny záhy po porodu, což mělo za důsledek, že jen těžko mohla být křtu přítomna i matka. Dnes je kladen důraz na to, aby byli aktivně přítomni rodiče, kteří hrají nezastupitelnou roli a jsou to právě oni, kteří o křest dítěte církev žádají, dále kmotr (či kmotři), příbuzní, přátelé a celá farní obec – vždyť dítě bude nejen přivtěleno ke Kristu, ale též začleněno do Božího lidu, který se má spolu se křtěncem radovat z jeho duchovního zrození. Nemalou roli představuje příprava rodičů (nejlépe i kmotrů)²³⁵ na křest malého dítěte, protože jím na sebe berou povinnost vést a vychovávat dítě ve víře,²³⁶ pěstovat v něm úzký vztah k Bohu a k církvi a později je připravovat na svátosti biřmování, pokání a eucharistie. Proto musí oni sami vnímat

---

²³² Srov. MACHAN: Plnost Ježíšova křtu, 35.

²³³ Srov. tamtéž 35.

²³⁴ K připomenutí praxe prvotní církve může posloužit kapitola 2. 1. 2 Období jednoty iniciačních svátostí, strana 21–22 této práce.

²³⁵ „Pokud je to možné, má křtěnec kmotra, který má pomáhat dospělému křtěnci v uvedení do křesťanského života, křtěnec dítě představuje spolu s rodiči u křtu a snaží se, aby pokřtěný žil křesťanským životem, odpovídajícím křtu, a věrně plnil křestní závazky.“ KKP, 872.

²³⁶ „Rodiče a ti, kdo jsou na jejich místě jsou povinni a mají právo vychovávat děti; katoličtí rodiče jsou povinni a také oprávněni zvolit si ty prostředky a zařízení, kterými se podle místních podmínek mohou vhodněji postarat o katolickou výchovu dětí.“ KKP 793 § 1.

důležitost svého poslání a za pomoci kněze (případně dalších věřících) a vhodné literatury se k samotnému křestnímu obřadu jako k významné slavnosti rodinné i církevní, dobře připravit a zejména se vnitřně disponovat tak, aby byli způsobilí převzít všechny úkoly vyplývající ze křtu jejich dítěte a byli schopni být dítěti vzorem hodným následování.²³⁷ Na rozdíl od předkoncilní praxe, kdy byly křty udílány mimo mši svatou, je dnes preferováno křtít novorozence v rámci mše svaté slavené v neděli, nebo ještě lépe o velikonoční vigílii. Nutnost následného katechumenátu dítěte prováděného rodiči, kmotry, různými aktivitami farnosti či diecéze je velmi doporučována z toho důvodu, aby byla rozvíjena křestní milost společně s růstem dítěte. Proto je ideální, aby byla rodina pokřtěného dítěte aktivní součástí farního společenství, ve kterém může čerpat podporu, pomoc při výchově a v němž může uskutečnit přirozené začlenění malého katolíka do společenství církve prostřednictvím nejrůznějších jejích aktivit.

Velký význam kmotrovství, kdy kmotři byli duchovními rodiči, duchovními příbuznými celé rodiny a k pokřtěnému měli celoživotní vztah v dnešní době poněkud vyprchal, ačkoliv je magisteriem zdůrazňována jeho důležitost (nikoli však nutnost). Často se povinnosti kmotra vůči pokřtěnému dítěti omezují pouze na pomoc ve formě modlitby, v horším případě je kmotrovství bráno jako jednorázový úkon bez dalšího pokračování. Praktický význam kmotrovství je dnes většinou omezen nejen díky migraci obyvatel, ale též díky značným změnám v průběhu, vývoji a stylu života dnešního člověka, který s křestním kmotrem, který mu byl vybrán v jeho útlém věku obvykle později nenaváže osobní vztah (pokud ovšem kmotr není například členem rodiny, která se běžně stýká).

Symbolické úkony při křtu byly též revidovány tak, že některé byly vyřazeny (dýchání kněze do tváře dítěte, vložení špetky soli do úst a dotýkání se slinou uší a nosu dítěte), jiné byly posíleny a zdůrazněny (oblečení bílého roucha a předání svíce).²³⁸

Pořadí udílení iniciačních svátostí u dětí pokřtěných v kojeneckém věku zůstává až na malé rozdíly ve věku téměř nezměněno. V praktikující římskokatolické rodině tedy probíhá křest po narození, svátost smíření a první svaté přijímání mezi sedmým a osmým rokem a biřmování okolo dvanáctého roku věku dítěte nebo později.

Také slavení dne duchovního narození (křtu) oproti minulosti nemá šanci prorazit současný zvyk slavení pouze výročí fyzického zrození a jmenin – pokud člověk vůbec

---

²³⁷ Příprava se týká rodičů, kteří chtějí své dítě svěřit do Božích rukou, ale sami aktivně svou víru neprojevují a neměla by se vyhnout ani praktikujícím křesťanům. Je jisté, že se způsob a průběh takových příprav na křest dítěte bude lišit, ale v žádném případě by neměla být úplně vynechána. Srov. OPATRŇY Aleš (odpovídá za obsah): Příprava rodičů na křest dítěte. Pomůcka pro ty, kteří vedou přípravu, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001, 4–8.

²³⁸ Pro srovnání může posloužit podrobnější pojednání o znameních při křtu na straně 32, 44–45 této práce.

slaví. Zde narážíme na otázku, jaké místo zaujímá slavení v životě člověka, zda jsou lidé schopni slavit a jaký vidí ve slavení smysl. Pokud má člověk alespoň základní důvěru ve smysl své existence a důvod slavení vidí v tom, že je ve své podstatě všechno jsoucno dobré a že je dobré být, pak má ke slavení dobrý důvod. U věřícího je toto umocněno vědomím, že se raduje ze stvoření, vypovídá o jeho pozitivní hodnotě, oceňuje a váží si ho, a tudíž oslavuje nejen Boží dílo, ale zejména dar víry a života v Bohu. Slavení je nevšední skutečnost, vystupuje z horizontu všedního dne, člověk se těší ze světa a ze života a tím jim oběma říká své „ano“. Nesmí být však únikem, ale příležitostí k setkávání, udržování společenství, projevům radosti, odlehčení, připomínce významných událostí a vyjádření vděčnosti za vše, co Bůh člověku poskytuje. Slavení odpovídá základnímu zaměření člověka jako tělesně-duchové bytosti, proto obsahuje složku fyzickou i duchovní. Jen ten není schopen slavit, kdo se nedovede pozvednout nad horizont všedního dne a jehož život se vyčerpává pouze v práci. Takový člověk ovšem postupně ztrácí základní rozměr bytí a žel Bohu, dnešní doba komerčního shonu takový styl života jen podporuje a člověk přestává být vpravdě člověkem. Když jsme u tématu slavení, připojme též zmínku o slavení nedělním, které člověk potřebuje nejen proto, aby byl křesťanem, ale aby byl člověkem v plném slova smyslu.²³⁹ Vzpomeňme na starozákonní knihu Kazatel, kde se na počátku třetí kapitoly píše o tom, že všechno má svůj čas.²⁴⁰ Bůh dává člověku čas a vše má určenou svou chvíli, tedy jistě i čas pracovat a čas oslavovat.

Dospělí v předkoncilní době neprocházeli katechumenátem, vyžadována byla pouze znalost modlitby Páně, Desatera, svátostí a vyznání víry, dále vyjádření lítosti nad hříchy a složení křestního slibu, přičemž byl kladen důraz na jeho častou obnovu pro povzbuzení k jeho plnění (při výročích narození, křtu, jmenin, biřmování, dále při zpovědi a přijímání – u posledních dvou vidíme souvislost s obnovenou křestní milostí). Druhý vatikánský koncil opět zavedl vícestupňový katechumenát pro dospělé a děti školního věku, což byl jeho velmi významný počin, který bere svědomitě přípravu člověka na jeho vstup do Církve, tajemného těla, uvedení člověka do víry a života z víry a dokonaleji jej připravuje na setkání s Trojjediným Bohem. Dobrou zprávou je, že počty křtů dospělých kandidátů v naší republice postupně rostou,²⁴¹ čímž se dostává do povědomí plnější rozměr křesťanské iniciace. Křest bývá spíše spojován s narozením člověka, než s jeho vírou, která

---

²³⁹ KUNETKA František: Slavnost našeho vykoupení. Tři liturgické studie, Olomouc: MCM Olomouc, 1992, 32–33.

²⁴⁰ Srov. Kaz 3, 1–8.

²⁴¹ OPATRŇY Aleš (odpovídá za obsah): Příprava dospělých na křest. Pomůcka pro ty, kteří vedou přípravu, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001, 3.

je však prvním předpokladem pro křest dospělého, nebo dítě školního věku.²⁴² Jde tedy především o „cestu trvalého obrácení, o hlubokou změnu života, která v našich podmínkách neznamena jen přijetí křesťanství jako nového prvku do vlastního života, ale znamená proměnu celé kultury, v níž se život člověka odvíjí a kterou je pozitivně ovlivňován“.²⁴³ Konverze jako hluboká vnitřní změna je člověku darována a v křesťanství nikdy nekončí, nýbrž postupem času se stále vyvíjí a naplňuje, přičemž je neodmyslitelná pravá vnitřní svoboda člověka.²⁴⁴

Cíle přípravy kandidáta křtu v současné praxi jsou následující:

- Skutečné obrácení, změna života, oddělení se od toho, co je s křesťanstvím podstatně neslučitelné.
- Poznání obsahů víry křesťanů a osobní osvojení si víry, která je schopna ovlivňovat jejich život a růst.
- Plodné přijetí iniciačních svátostí (křtu, biřmování, eucharistie).
- Vytvoření předpokladů pro takový život v církvi, který bude jejich víru upevňovat a rozvíjet.²⁴⁵

Po absolvování přípravy (katechumenátu) jsou čekatelé křtu uděleny všechny tři iniciační svátosti během jednoho slavení tak, jak to bylo prováděno v prvotní církvi, a následuje nezbytné období mystagogie, která nově pokřtěného hlouběji uvádí do poznání všeho nového, co mu iniciace poskytla, učí se žít ze svátostí a má být stále v pozorné péči církevní obce, aby mu pomohla při prvním vykročení do řad právoplatných křesťanů a v hledání svých obdarování a možností úkolů a služeb, kterými své církvi bude pomáhat.²⁴⁶ První a hlavní část mystagogie probíhá mezi velikonoce a Božím hodem svatodušním, který uzavírá velikonoční dobu, ale možno říci, mystagogie ve své podstatě a vzhledem ke

---

²⁴² „Křest je tedy především svátostí víry, kterou člověk odpovídá Kristovu evangelium, osvícen milostí Ducha svatého. Proto církev vždycky považovala za nejdůležitější a svému poslání nejvlastnější, aby všechny, katechumeny, rodiče dětí přijímajících křest i kmotry, vybízela k opravdové a účinné víře. Neboť jenom tak se mohou spojit s Kristem, vstoupit do svazku Nové Úmluvy a tento svazek upevňovat. Právě tento cíl sleduje katechumenát (příprava křtěnců) a příprava rodičů i bohoslužba slova a vyznání víry při křtu.“ UKŽ 9–10.

²⁴³ OPATRŇY: Příprava dospělých na křest, op. cit., 5.

²⁴⁴ Srov. AG 13, nebo KKC, 160, nebo OPATRŇY: Příprava dospělých na křest, 6.

²⁴⁵ OPATRŇY: Příprava dospělých na křest, op. cit., 11.

²⁴⁶ Tamtéž 23.

své náplni nemá přesné časové ohraničení.²⁴⁷ Přípomínky této svátosti v životě křesťana se v dnešní době soustředí hlavně na obřad obnovení křestních slibů o Bílé sobotě, dále při křtu ostatních dětí či dospělých a někdy též ve výroční den křtu, o svátku Křtu Páně a nebo při žehnání svćenou vodou.

Úkolem kněží v oblasti křesťanské iniciace je zajištění kvalifikované přípravy na přijetí svátostí a mimo jiné i seznámení věřících s tím, jak mají křtít v případě nutnosti.²⁴⁸

4. 2. 2 Svátost darů Ducha svatého

Při slavení svátosti biřmování je Duch svatý vyléván na biřmovance stejně jako byl kdysi vylit na apoštoly v den letnic. „Posláním Ducha svatého v liturgii církve je připravovat shromáždění na setkání s Kristem; připomínat a představovat Krista víře shromáždění; zpřítomňovat a aktualizovat, tedy přibližovat novému chápání Kristovo spasitelné dílo svou proměňující mocí a přispět, aby dar společenství přinášel v církvi plody.“²⁴⁹ Biřmování činí jednotlivce účastným na trvalém prorockém a charismatickém letničím daru církve a jen Bůh sám rozhoduje o zvláštním poslání jednotlivce a sám rozděljuje charismata, dary Ducha, jež jsou přednostními směry působení jednoho a téhož Ducha, kterého všichni přijímají při biřmování.²⁵⁰ Podstatou seslání Ducha svatého na svět je sebesdílení Boží v pravdě, jež se uskutečňuje v dějinách a je nabídkou svobodné věrnosti Boží a sebesdílení Boží v lásce, jež působí přijetí a otevírá transcendenci člověka vůči absolutní budoucnosti Boží. Tak se Bůh sděluje omezenému a hříšnému tvorů v nouzi. Duchem nazýváme to dobré, co je v nás: je pomazáním a pečetí, hostem, utěшитelem, vnitřním voláním, životem a pokojem, svatostí a jednotou. Duch je ten, který v nás nechává zrát své plody: lásku, radost, pokoj, trpělivost, nevinnost a je v nás tajemnou silou proměnění, jež vede k oslavenému vzkříšení těla a proměnění světa. On je též Duchem církve a jednotou těla Kristova, ale také Duchem jednotlivce, který ho může mít i v anonymním křesťanství, jež ještě nedospělo k pochopení církve, a může jím být veden.²⁵¹ Dary Ducha svatého jsou oporou mravního života křesťana a jsou to trvalé dispozice, které

²⁴⁷ Pro ucelený pohled na křest odkazuji na: teologii křtu včetně práv a povinností vyplývajících ze křtu strana 10 této práce; pro porovnání praxe křtu: před koncilem strana 32–33 této práce, po koncilu strana 44–51 této práce.

²⁴⁸ POLC: op. cit., 255.

²⁴⁹ KKC, 1112.

²⁵⁰ Srov. TS, 34–35.

²⁵¹ Tamtéž 72–73.

uzpůsobují člověka k ochotnému jednání podle hnutí Ducha svatého. Sedm darů Ducha svatého²⁵² přivádí k dokonalosti toho, kdo je přijímá a plody Ducha svatého²⁵³ jsou dokonalosti, které v nás tento Duch utváří jako prvotiny věčné slávy.

Biřmování je před koncilem chápáno zejména jako duchovní posila, jako výzbroj proti zlu a pokušení, jako podpora statečnosti při vyznávání víry před druhými a jako zdroj síly pro život ve víře. Této svátosti se rozumělo hlavně jako příprava na dospělost a duchovní výbava do života. Samotný obřad a doba okolo něj byla prožívána ve zbožnosti a střídmosti, význam kmotrů byl podobný jako u křtu a připomínky této svátosti probíhaly zejména na Boží hod svatodušní. Nutno ale říci, že se postupem času na mnohých místech stalo biřmování pouhým společenským zvykem bez významnější vnitřní spojitosti se křtem a eucharistií a bez řádné přípravy²⁵⁴ Jak je již zmíněno výše,²⁵⁵ otcové, shromáždění na Druhém vatikánském koncilu dávají podnět k řešení situace biřmování a stejně jako u křtu vyzdvihují nutnost výuky rodičů a kmotrů v křesťanství, aby mohli dobře plnit své povinnosti vůči biřmovanci a být mu dobrým vzorem a pomocníkem (zvláště pokud se jedná o malé děti). Koncil se přiklonil k věku biřmovanců okolo dvanácti let,²⁵⁶ což je doba, kdy by dítě již mělo začít chápat svou osobní odpovědnost,²⁵⁷ a kdy je schopno vnímat, že přijetím této svátosti obdrží zvláštní dar Ducha svatého, který jej má dokonaleji spojit s církví a pomoci stále více se připodobňovat Kristu. Přijetí zvláštních darů Ducha v této svátosti má důležitý význam eklesiologický, protože ukládá nový vztah ke Kristovu tajemnému tělu (církví) a zavazuje k jeho šíření ve světě apoštolátem,²⁵⁸ úkoluje biřmovance tím, že mají pomáhat vydávat svědectví a získávat lidi pro Krista.²⁵⁹ I přes

---

²⁵² Sedm darů Ducha svatého: *moudrost* (abychom jasněji poznávali pravdy Boží, pociťovali radost z jejich velikosti a krásy a aby nám byly světlem k utvoření životních zásad), *rozum* (abychom správně rozuměli pravdám Božím), *rada* (abychom se vždy správně rozhodovali pro to, co je ke cti a slávě Boží a k naší spáse), *síla* (abychom měli vždy odvahu a sílu vykonat to, co Bůh po nás žádá), *umění* (abychom uměli ve věcech stvořených poznávat Boha), *zbožnost* (abychom měli bezmeznou a dětinnou důvěru v Boha a modlili se k němu rádi, upřímně, s důvěrou a co nejčastěji) a *bázeň Boží* (abychom se ve světě nebáli ničeho, kromě hříchu). Srov. KKC, 1830 a TOMÁŠEK, op. cit., 27.

²⁵³ Dvanáct plodů Ducha svatého: láska, radost, pokoj, trpělivost, shovívavost, vlídnost, dobrota, mírnost, věrnost, tichost, zdrženlivost, čistota. Srov. KKC, 1832.

²⁵⁴ POLC: op. cit., 256.

²⁵⁵ Srov. strana 51–53 této práce.

²⁵⁶ V současné době jsou biřmování lidé nejčastěji od patnácti let výše.

²⁵⁷ POLC: op. cit., 264.

²⁵⁸ POLC: op. cit., 257.

²⁵⁹ „Celá církev je svou povahou misijní, a evangelizační činnost je základní povinností božího lidu; proto se všichni křesťané, vědomi si své odpovědnosti, účastní misijní činnosti.“ KKP 781.

všechny výzvy a učení magisteria můžeme sledovat, že dnešní chápání biřmování bývá často povrchní, zatížené nepřesným pojmáním této svátosti z minulosti a není spojováno s celkem křesťanské iniciace²⁶⁰ a svátostným upevněním v těle církve. Setkáváme se s názorem, že přijetí biřmování je pouze důsledek mého vědomého a svobodného rozhodnutí pro víru (protože jsem byl pokřtěn jako nemluvně, a rozhodovali za mne rodiče), u kterého však postrádáme přinejmenším pochopení pravé podstaty biřmování. „Vždyť „svátost biřmování“ pokřtěné dokonaleji spojuje s církví a obdařuje zvláštní silou Ducha svatého, proto jsou ještě více povinni šířit a bránit víru slovem i skutkem jako opravdoví Kristovi svědkové.“²⁶¹ V současnosti představuje pro pokřtěného člověka, který se vážně rozhodl k přípravě a pak k přijetí biřmování velmi osobní cestu k upevnění víry dospívajícího či dospělého jedince. Proto zaujímá příprava na přijetí této svátosti důležité postavení z toho důvodu, že i dnes přžívají jisté myšlenkové stereotypy, které neodpovídají ani dnešní liturgii, ani teologii této svátosti, ani skutečným potřebám biřmovanců.²⁶² Délka přípravy bývá šest až dvanáct měsíců a její druh se přizpůsobuje situaci, stavu a zralosti adepta biřmování.²⁶³ Cílem přípravy, jejíž kvalita a účinnost se pozná až v měsících či létech následujících po biřmování, je prohloubení vztahu člověka ke Kristu, zkvalitnění svátostného života, upevnění správných postojů a jednání, hlubšího poznání nauky církve a Písma svatého, vyvolání snahy o duchovní růst a o odvahu plně převzít zodpovědnost za svůj život. Dalšími úkoly přípravy i mystagogie, která je stejně jako po přijetí křtu doporučována i po přijetí biřmování, je pěstování vztahu k modlitbě, výchova svědomí, snaha o dobré vztahy s lidmi, naučit se hovořit s druhými o své víře a podobně.²⁶⁴

Musíme však také konstatovat, že se vyskytují stejně jako v minulosti i dnes křesťané, kteří považují biřmování za věc nadbytečnou, bez které se snadno obejdou, nebo se můžeme setkat s biřmovanými věřícími, kteří o důvodu udělování této svátosti, jejich

---

²⁶⁰ Současní věřící křesťané většinou tuší, že křest biřmování a svátost eucharistie spolu nějakým způsobem souvisejí a většinou tuto souvislost vnímají jako prostředky pro postupný růst křesťana, jako zdroje a prostředky svátostného života, nebo jako pomocníky při důvěrném setkávání s Kristem.

²⁶¹ KKC, 1285.

²⁶² Srov. Příprava na biřmování. Pomůcka pro ty, kdo vedou přípravu, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2000, 3–4.

²⁶³ Na biřmování jsou připravováni buď aktivní křesťané, kteří jsou pokřtěni a svou víru prožívají též svátostně (svátosti pokání a eucharistie), a nebo lidé pokřtěni, kterým se však nedostalo vzdělání ve víře, ani uvedení do modlitby a svátostného života. Proto musí být připravováni jiným způsobem a jejich setkávání před udělením svátosti bude mít též rozdílnou náplň, směřující však ke stejnému cíli. Vždy to však musí být lidé, kteří se rozhodli přijmout biřmování dobrovolně a z motivů víry. Srov. Příprava na biřmování, op. cit., 7.

²⁶⁴ Srov. Příprava na biřmování op. cit., 8–11.

účincích a důsledcích, které z jejího přijetí vznikají mají v lepším případě pouze mlhavou představu. Nezbyvá nám nic jiného, uvažovat nad tím, zda důvod takového postoje je důsledkem pouhé absence základních katechismových znalostí, nebo zda příčina tkví v problémech hlubších a složitějších, které by si zasloužily diskusi a hlubší analýzu.

Připomínky svátosti biřmování v životě křesťana se dnes většinou odehrávají při slavnosti seslání Ducha svatého, při biřmování druhých osob a v okamžicích, kdy člověk osobně a velmi niterně pocítuje obdarování, či prosí o pomoc Ducha svatého,²⁶⁵ který má v dějinách spásy jako třetí Božská osoba nezastupitelné místo²⁶⁶ a působí od jejich počátku až do konce věků.²⁶⁷ Proto je vždy na místě výzva Františka Tomáška: „Denně pros Ducha svatého: „Přijď Duchu svatý, naplň srdce v tebe věřících a zapal v nich oheň své lásky!“²⁶⁸

4. 2. 3 Slavení eucharistie

V eucharistii slaví křesťané přítomnost zmrtvýchvstalého Krista v církvi a podle svatého Pavla je to večeře, která patří Pánu a která od něho vychází (1 Kor 11,20). Křesťanská obec ve své víře zakouší v eucharistické slavnosti svého Pána osobně. To, že je Kristus přítomen, je vyjádřeno též několikerým zvoláním kněze při klíčových okamžicích mše svaté²⁶⁹ „Pán s vámi!“. Vyslovuje tím účinný příslib, že je Kristus přítomen mezi těmi, kteří se shromáždili k eucharistii, že je přítomen ve svém slově, v eucharistické obětní hostině a také ve všedním životě věřících, v následování Krista. Po proměňování je v chlebě a víně přítomna Kristova láska, která prošla skrze kříž a v níž nám poskytuje jakožto spásnou skutečnost sám sebe. Znamení chleba a vína poukazují na tělo a krev Krista, kterého věřící přijímá, je jím živen a posilován, a kterého též uctívá. V klimatu klanění si může slavnost eucharistie zachovat svou velikost a sílu, v adoraci pak může

---

²⁶⁵ Ve východním ritu se můžeme setkat též s takzvaným „myrováním“. Provádí se na konci sváteční liturgie a věřící jsou při něm mazáni olejem na čele.

²⁶⁶ Například: Duchu svatému se připisuje vtělení Syna Božího (Lk 1,35), Duch svatý se ukázal v podobě holubice při křtu Ježíšově (Mt 3,16), v podobě světlého oblaku při proměnění Páně (Mt 17,5), Kristus vdechl Ducha svatého apoštolům, když jim dával moc hříchy odpouštět nebo zadržet (J 20,22) a zjevil se v podobě ohnivých jazyků o slavnosti Letnic (Sk 2,3).

²⁶⁷ Pro ucelený pohled na biřmování odkazují na: teologii biřmování, včetně práv a povinností vyplývajících z biřmování strana 11 této práce; pro porovnání praxe biřmování: před koncilem strana 33–34 této práce, po koncilu strana 51–53 této práce.

²⁶⁸ TOMÁŠEK: op. cit., 27.

²⁶⁹ Toto zvolání zaznívá na počátku slavnosti, před čtením evangelia, před eucharistickou modlitbou a před požehnáním. Srov. KOCH Kurt, Eucharistie jako střed života církve, Praha: Pastorační středisko při arcibiskupství pražském, 2006, 8.

vytušit pravou hloubku tajemství reálné přítomnosti Krista v eucharistii. Eucharistická oběť je zpřítomněním oběti kříže a přenesením plodů spásy do společenství shromážděného ke slavení eucharistie. Stejný Kristus, který se tehdy na kříži obětoval, se dnes vydává Otcí v eucharistii, prostřednictvím společenství církve a skrze službu kněze, což je obsaženo ve třetí eucharistické modlitbě: „Shlédni na oběť své církve: vždyť je to oběť tvého Syna a jeho obětí jsme byli s tebou usmířeni.“ Eucharistie však není jen svátostným zpřítomněním oběti kříže, ale také skutečnou obětí samotné církve, spočívající v uctívání a oslavě Boha. Církev – Kristova snoubenka a její společenství vstupuje do oběti Kristovy, následuje ji a podřizuje se, což vyjadřuje opět část třetí eucharistické modlitby: „Kéž nás učiní obětí, která by se ti zalíbila.“ Tedy společenství církve představující Kristovy údy jsou spolu s ním přinášeny za oběť a tím mají podíl na Kristově oběti a stávají se živými hostiemi v každodenním světě. Eucharistie je též představitelkou pokoje, pramenícího ze společenství s Bohem a mezi lidmi navzájem. Člověk potřebuje stále znovu vstupovat do společenství a ačkoliv je to Bůh, který oběť přijímá, ten, kdo ji užívá je člověk. Proto je právě eucharistie středem života církve, srdcem křesťanského života a musí mít také své pokračování v eucharistickém poslání v každodenním životě, spočívající ve vydávání svědectví a evangelizaci. Tímto úkolem je společenství církve vázáno a může jej plnit stejně, jak to učinili Ježíšovi učedníci jdoucí po cestě do Emauz poté, co poznali Pána při lámání chleba, „v tu chvíli tedy vstali“ (Lk 24,33), aby vyprávěli o tom, co se dověděli, co slyšeli a viděli.²⁷⁰

Při porovnávání eucharistické praxe konané před koncilem a po něm, sledujeme, že tato svátost byla v obou obdobích pojmána jako střed svátostí, jako duchovní pokrm a posila člověka a jako osobní setkání s Kristem. Stejně jako dnes bylo i před koncilem doporučováno časté přijímání eucharistie a rozdíl začínáme pozorovat až v možnostech přijímání (tehdy jednou denně, dnes i dvakrát denně, v obou případech však minimálně jednou do roka). Dnes je na rozdíl od minulosti možno přijímat hostii na ruku, dále přijímat eucharistii pod obojí způsobou a rozdíl vidíme i v délce eucharistického půstu (nejprve od půlnoci, později tři hodiny a po Druhém vatikánském koncilu hodinu před přijímáním). Uctívání eucharistie (výstav nejsvětější svátosti) bylo dříve jistě frekventovanějším úkonem, ale i dnes má své důležité postavení, stejně jako návštěva kostelů věřícími mimo bohoslužebné obřady, kdy přicházejí ke svatostánku se svými radostmi i starostmi.

---

²⁷⁰ Srov. KOCH: op. cit., 8–18.

Příprava na přijetí svátosti eucharistie obou období stejně spočívá v pokání, modlitbě, soustředění či odevzdání se Bohu v pokoře. Nejen bohoslužba slova, ale též všechny liturgické texty jsou přípravou člověka na tento vrchol mše svaté. Například slova proměňování „Vezměte a jezte z toho všichni: toto je moje tělo, které se za vás vydává.“ a dále „Vezměte a pijte z něho všichni: toto je kalich mé krve, která se prolévá za vás a za všechny na odpuštění hříchů. Toto je smlouva nová a věčná, to konejte na mou památku.“ působí svojí silou a mimo jiné též disponují věřícího k vděčnému a radostnému setkání s Kristem, k přijetí eucharistie. Latinský obřad těsně před přijetím eucharistie inspiruje soukromou modlitbu věřícího proměnlivým úryvkem z Písma (antifonou k přijímání). Pokud bychom chtěli rozšířit svůj obzor týkající se přípravy věřícího k přijetí svátosti eucharistie můžeme vidět, že například byzantsko-slovanský obřad sám formuluje vyznání vedoucí člověka k pokoře a prosbám za odpuštění hříchů. Tato modlitba velmi dobře vystihuje moment pokání člověka a také odpuštění hříchů (nikoliv těžkých), které svátost eucharistie zprostředkovává:

Věřím, Pane a vyznávám, že ty jsi vskutku Kristus, Syn Boha živého,
ten, který přišel na svět, aby spasil hříšníky, a já jsem první z nich.

Přijmi mne dnes, Synu Boží, k účasti na své tajemné večeři,
vždyť nechci toto tajemství vydat nepřátelům ani tě pozdravit jidášským políbením,
ale s kajícím lotrem tě prosím:

Pamatuj na mne, Pane, ve svém království.

Pamatuj na mne, svrchovaný Vládce, ve svém království.

Pamatuj na mne, Svatý, ve svém království.

Kéž přijetí tvých svatých svátostí Pane, není mi k soudu ani odsouzení,
ale k uzdravení duše i těla.

Bože, buď milostiv mě hříšnému.

Bože, očisti mě od hříchů a smiluj se nade mnou.

Nesčetné jsou mé hříchy, Pane, odpusť mi.²⁷¹

Prožívání přijetí eucharistie dnešními věřícími lidmi svědčí o tom, že ji chápou a pociťují jako skutečný, nadpřirozený pokrm duše, jehož působení v nitru člověka lze jen těžko vyjádřit lidskými slovy a jehož účinky daleko přesahují na první pohled jednorázový

---

²⁷¹ Srov. TĚTHALOVÁ: Svátosti křesťanské iniciace v byzantsko-slovanském a latinském obřadu, 33.

liturgický úkon. Přesto v člověku někdy převládne takový pocit viny (aniž by se dopustil těžkého hříchu), že od přijetí eucharistie upouští a ochudí se o setkání s absolutní Dobrotou a Láskou. Milost, kterou věřící obdrží při přijetí eucharistie však nelze chápat jako odměnu za vzorný křesťanský život, ale hlavně jako zdroj posily, získaný na základě blízkého společenství s Bohem.²⁷²

4. 3. Svátostný a liturgický život církve

Aktivní účast věřících při liturgickém slavení usnadňuje Druhý vatikánský koncil zjednodušením obřadů. Považuje také za nutné zlepšení znalosti liturgie u kněží, čímž bude potažmo zlepšeno její porozumění a chápání u věřících.²⁷³ Též překlady liturgických knih do národních jazyků, které si vyžádal koncil, jsou významným posunem k osobnějším prožívání bohoslužeb, i přes to, že je latina stále chápána jako znamení vnější jednoty - ale není však příčinou této jednoty. Můžeme říci, že se podařilo vytvořit bohoslužebné texty působící jasně, stručně, pochopitelně. Vždyť jsou dialogem člověka a Boha, proto musí být srozumitelné pro všechny z prostého důvodu; liturgické slavení včetně jeho úkonů není věcí soukromou, ale věcí celé církve, proto je nezbytné zapojení celého shromáždění formou odpovědí, zpěvů, modliteb, a dále skrze službu příslušujících - lektorů, komentátorů či zpěváků - to vše jsou liturgické úkony a služby, na nichž by se měl každý věřící podle svých schopností a možností aktivně podílet. Koncil též hovořil o problematice nežádoucího vytváření rozdílů mezi jednotlivými věřícími a naopak zdůraznil svůj požadavek nechat zakořenit u věřících smysl sounáležitosti mezi sebou navzájem, se svou farností, se svou diecézí a biskupem. Proto doporučuje udělovat svátosti ve farnosti pokud možno při shromáždění věřících, zvláště při mši svaté. Náboženství totiž není soukromá záležitost jednotlivce, ale týká se celého člověka i jeho vztahů k okolí, v němž žije.“²⁷⁴

²⁷² Pro ucelený pohled na eucharistii odkazují na: teologický význam eucharistie strana 12 této práce; pro porovnání praxe eucharistie: před koncilem strana 35–37 této práce, po koncilu strana 53–54 této práce. Dále: KKP 834–944 pojednává podrobně o posvěcující službě církve, o svátostech a dále jednotlivě o svátosti křtu, bířmování a eucharistie.

²⁷³ O výuce v církvi hovoří též KKP. Například: „Křesťanská nauka se podává způsobem, který odpovídá podmínkám posluchačů a požadavkům doby.“ KKP 769.

„Vlastní a závažnou povinností hlavně pastýřů duší je péče o katechezi křesťanského lidu, aby skrze vzdělání v nauce a zkušenost křesťanského života se víra věřících rozvinula, oživila a vedla ke skutkům.“ KKP 773.

²⁷⁴ Srov. POLC: op cit., 221–222, 253.

Nelze zastírat, že se dnes, na rozdíl od katolického křesťana, žijícího aktivně ve své farnosti, pocítujícího svou prospěšnost a na druhé straně i podporu církevního společenství ve formě svátostné a lidské, setkáváme i s druhým pólem křesťanské praxe, která staví zejména na soukromém prožívání své víry a z nejrůznějších důvodů nepovažuje toto společenství za nepostradatelné, přičemž paradoxně některé jeho služby využívá a často to bývá právě církev, která člověka s tímto zvláštním přístupem k Bohu přivedla. Vzhledem k individuálnosti a intimnosti této problematiky je velmi složité se nad ní zamýšlet, ale pokud bychom se o to přeci pokusili, můžeme vyvodit argumentaci vůči této praxi ze základní literatury každého věřícího, kterou je bible. Našli bychom mnoho úryvků, kde se hovoří o založení církve či o jejím významu. Nás však v tuto chvíli zajímá především to, čím je pokřtěný člověk pro církev a svět, který jej obklopuje, jaké je jeho postavení a poslání a jaký má pro něj význam liturgické slavení. Celý Boží lid je považován za lid kněžský, „královské kněžstvo“, přičemž nejde o kněžství samotného věřícího v individualistické formě, ale o kněžstvo, které vlastní všichni společně organickým způsobem, a jehož úloha spočívá v přinášení duchovních obětí Bohu příjemných, skrze Ježíše Krista a v ohlašování obdivuhodného světla.²⁷⁵ Proto je liturgické slavení místem, kde křesťanské společenství přijímá Boží dar a získává vodu, která navždy uhasí žízeň.²⁷⁶ Jak vidíme, nelze od sebe oddělit liturgii a Kristem založenou církev, jejíž zdrojem činnosti a jejíž vrcholem je právě liturgické slavení, z něhož vyvěrá veškerá její síla. „Vždyť apoštolská práce je zaměřena k tomu, aby se všichni, kdo se vírou a křtem stali Božími dětmi, shromáždili vjedno a uprostřed církve chválili Boha, účastnili se oběti a jedli ze stolu Páně.“ (SC 10)²⁷⁷ Dobrovolná křesťanská bohoslužba je navíc spojena s čestným chováním a svědectvím, založeném na připodobnění se Kristu. „...žijte vzorně mezi pohany; tak, aby ti, kdo vás osočují jako zločince, prohlédli a za vaše dobré činy vzdali chválu Bohu v den navštívení.“ Lze tedy říci, že právě v konkrétní realitě každého dne a jeho situací se křesťan stává tím, který se obětuje a zároveň se stává obětí podle Kristova vzoru, tím oslavuje Boha a slouží lidem.²⁷⁸ Subjektivní spiritualita každého věřícího, která vychází z něho samého, z jeho vnitřních a psychologických reakcí, z jeho vlastní individuální situace a vlastní náboženské zkušenosti, by měla zapadat do mozaiky objektivní spirituality tvořící jednotné dílo složené z mnoha různých kamínků. Objektivní

---

²⁷⁵ Srov. MATIAS: op. cit., 27–28 a dále 1 Pt 2,4–10.

²⁷⁶ Srov. tamtéž 33 a dále J 4,13–14.

²⁷⁷ Srov. tamtéž 33.

²⁷⁸ Srov. tamtéž 28–30 a dále 1 Pt 2,12.

spiritualita představuje právě liturgickou spiritualitu²⁷⁹ a zbožnost, která vychází z křesťanského zjevení, z tradice a je založená na historické a objektivní události spásy, kterou vykonal Kristus. Subjektivní a objektivní prvek se tedy jistým způsobem doplňují a je nutné vědět, že rozdíl mezi spiritualitami vůbec je třeba hledat nikoliv v jejich podstatě, ale v jejich metodách. Cílem křesťanské liturgické spirituality je pak přivést věřícího člověka ke zkušenosti společenství s Kristovým tajemstvím. Církev sama uznává legitimitu různých forem duchovního života nebo škol spirituality, pokud se inspirují Božím zjevením. V této souvislosti se pak liturgie představuje jako skutečná tradice, která zprostředkovává Kristovo spásonosné tajemství prostřednictvím svátostného obřadu a zároveň je spiritualitou církve, protože je spiritualitou těch, kteří žijí v církvi křesťanský život, jenž od ní přijali křtem a dále jej živí a rozvíjejí účastí na ostatních svátostných úkonech, zvláště na eucharistickém slavení. Posvěcení každého jednotlivce nastává jistě podle individuálního procesu, ale nebylo by specificky křesťanské, kdyby se neuskutečňovalo v církvi a skrze ni. Papež Jan XXIII. nám předkládá následující obraz: liturgie je jako studna uprostřed vesnice, ke které přicházejí všechna pokolení, aby si z ní nabrala vždy živou a čerstvou vodu. Je tedy vrcholem jednak proto, že celá činnost církve směřuje ke společenství života s Kristem a jednak proto, že v liturgii církev zjevuje a rozděluje dílo spásy, které bylo v Kristu vykonáno jednou provždy.²⁸⁰ Proto je liturgie neodmyslitelným zdrojem křesťanského života, který se odehrává v plnosti života duchovního, jež pak opět vede k liturgické činnosti, jako k svému vrcholu. Liturgie se takto stává vrcholem křesťanské zkušenosti²⁸¹ věřícího a tvoří pozadí každé křesťanské spirituality. Liturgické slavení však jistě není jedinou možností setkání člověka s Bohem, které se může vyskytnout i v jiných životních situacích (v utrpení, v kontemplaci, ve chvíli intenzivní modlitby, v lásce k bližnímu apod.), ale můžeme říci, že i taková odpověď člověka vychází z naplno uskutečněné křestní milosti a směřuje k bohoslužbě, ve které se v eucharistii vzdává chvála Otci skrze Krista s celou církví.²⁸²

---

²⁷⁹ Spiritualita je konkrétní styl života, který člověk či společenství žije, a který má určitou ústřední hodnotu, kolem níž jsou shromážděny další křesťanské hodnoty života a křesťanské praxe. Srov. KOHUT V.: Spiritualita, in FIORES Stefano de, GOFFI Tullo (ed.), Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 904–912.

²⁸⁰ Srov. tamtéž 86, 89–91, 94.

²⁸¹ Křesťanská zkušenost je vnitřní poznání přítomnosti a působení Ducha svatého, přičemž má svou dynamiku; Bůh zasahuje do života člověka – člověk jeho působení vnímá a vnitřně zakouší – člověk reaguje a Bohu odpovídá. Srov. KOHUT V.: Zkušenost křesťanská, in FIORES Stefano de, GOFFI Tullo (ed.), Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 1225–1227.

²⁸² O tom, jaká práva a povinnosti má pokřtěný člověk v katolické církvi velmi jasně hovoří též KKP. Například:

4. 4 Shrnutí

Námi řešené iniciační svátosti se dotýkají zejména oblasti evangelizace, pastorage, liturgie, spirituality, eschatologie a mnoha dalších disciplín katolické teologické nauky. V první řadě se však týkají lidí jako jednotlivců, které svým vždy jedinečným způsobem oslovuje Bůh a přivádí je k sobě otázkami, na které církevní vědy většinou znají odpovědi. Každý člověk je determinován svou dobou, prostředím, individualitou a pokud se podíváme na církevní disciplíny, které mají na zřeteli rovněž konkrétního člověka se svými schopnostmi, jež mu dovolují určitou míru otevřenosti Božím působení, mohou a měly by mu pomoci poznat Kristovo tajemství a učinit ho schopným odpovědět na nabízenou spásu. Liturgie svými svátostmi působí na jednotlivce i společenství církevní obce a zkouší schopnosti člověka vytvářet společenství a pochopit znamení, která je mají přiblížit k Bohu. Také ona je na cestě k vstřícnosti dnešnímu člověku, protože je stále zkoumáno, jaké změny by připadaly v úvahu, aby byly jednak zachovány její všeobecné zákony, podoby a smysl, ale také aby její texty a obřady jasněji vyjadřovaly to svaté, čeho jsou znaméním a aby byly více srozumitelné. Se symbolickým charakterem liturgického slavení úzce souvisí otázka, zda je dnešní člověk technického věku schopen porozumět a chápat znamení a zda je schopen v nich a skrze ně navázat komunikaci s Bohem. Vzhledem k tomu, že moderní člověk může a umí hledět na umělecké dílo, poslouchat hudbu, obdivovat krásy přírody či slavit významné dny svého života, a to vše nejen v pasivním přihlížení, ale v činné spoluúčasti, ve ztišení, rozechvělosti, v povznesenosti a nadšení a ve společenství stejně smýšlejících lidí, je nasnadě, že odpověď zní kladně. I v profánní oblasti lze pozorovat smysl a sklon k ceremoniálu, proto není důvod pochybovat o možnosti uvědomělé, aktivní účasti člověka na liturgických úkonech. K takovému projevu jsou však nezbytné následující předpoklady: živá víra a přesvědčení, že v liturgii je v Kristu při díle pro spásu člověka sám Bůh a že člověk spásu potřebuje; řádná spoluúčast věřícího při slavení liturgie ke které je nutný vnitřní klid, soustředění a duchovní bdělost²⁸³ a schopnost účastníků liturgického slavení vytvářet společenství na základě vzájemné

„Plně jsou zde na zemi ve společenství katolické církve ti pokřtění, kteří jsou ve svém viditelném společenství s Kristem spojeni poutem vyznání víry, svátostí a církevního řízení.“ KKP 205.

„Křesťané jsou povinni i ve svém vnějším jednání vždy zachovávat společenství s církví.“ KKP 209 § 1. Dále pak o tomto tématu hovoří KKP 224–231 (o povinnostech a právech laiků), nebo KKP 759 (o spolupráci laiků při službě božím slovu).

²⁸³ Ztišit se navenek a zároveň ztišit myšlenky, pocity a srdce a tím se připravit a otevřít liturgickému slavení je pro člověka žijícího v dnešním technickém věku s jeho četnými stresy, vtíravou nabídkou povrchní zábavy a množstvím informací, které poskytují hromadné sdělovací prostředky, velmi náročné a nesnadné. Srov. ADAM: op. cit., 106.

shody a úcty, tudíž s vyloučením individualismu a egoismu, který se uzavírá sám do sebe. Aby všechny tyto předpoklady byly možné a splnitelné, vyžadují poučení, neustálou výchovu a vzdělávání jednotlivců i společenství.²⁸⁴

Jestliže jsme porovnávali praxi křesťanské iniciace dvou období, které významným způsobem oddělil Druhý vatikánský koncil, a jestliže jsme nahlédli do praxe křesťanů dnešní doby, představil se nám kratičký úsek dějin spásy, který měl a má stále stejný cíl, avšak pozměněnou formu, kterou si vyžádal běh času provázený všemi změnami, jež k němu bezpochyby patří. Stejným cílem je pak hlásání evangelia, přivedení člověka k prameni spásy a přijetí jej do církve, ve které má liturgické slavení privilegované místo, protože je v liturgických úkonech církve přítomen Kristus (SC 7) a protože konáním liturgie církev pokračuje v díle spásy (SC 6).

---

²⁸⁴ Srov. ADAM: op. cit., 104–106.

ZÁVĚR

V diplomové práci na téma *Iniciační svátosti – východisko křesťanského duchovního života před Druhým vatikánským koncilem a po něm* jsem se snažila osvětlit problematiku svátostí křtu, biřmování a eucharistie.

Po úvodním představení všech sedmi svátostí a jejich vzájemné provázanosti jsem popsala vznik a historický vývoj svátostí iniciačních. Z důvodu možnosti porovnání jsem věnovala více pozornosti období dvacátého století, které je v souvislosti s novodobou křesťanskou iniciací díky Druhému vatikánskému koncilu obdobím přelomovým. Pokusila jsem se podrobněji popsat křesťanskou iniciaci období před koncilem a po něm, a to z hlediska teologického a liturgického. Dále jsem se pokusila popsat doporučení církve, jak tyto svátosti chápat, jak se na ně připravovat, jak je slavit, jak z nich čerpat a jak je prožívat. V této souvislosti jsem se též odvážila k malé sondě do současnosti, aby bylo možné vyvodit jistý závěr, jež by mohl povzbudit čtenáře k zamyšlení nad touto problematikou. Na závěr jsem se dotkla tématu vztahu církve, liturgie, svátostí a věřícího člověka a snažila jsem se zdůraznit jejich neoddělitelnost.

Liturgie nabízí člověku množství způsobů, jak může Boha upřímně chválit, prosit, jemu děkovat a jak může slavením svátostí a následného života v Kristu dojít spasení. Liturgické slavení a udílení svátostí křtu, biřmování a eucharistie je první oficiální krok, který Církev člověku nabízí, aby mohl začít aktivně žít s Bohem, setkávat se s ním ve svátostech a přijímat jeho milosti. Svátostný život pak otevírá člověku prostor pro vytvoření důvěrného vztahu s Kristem, skrze něj s Otcem a je schopen zakoušet působení Ducha svatého. Víra pak nabývá rozměru otevřenosti, důvěry a bezvýhradné oddanosti Bohu v lásce, která se rozmnožuje a člověk je pak schopen ji rozdávat svému okolí. Uvědomění člověka, že je mu potřeba svátostného daru odpuštění a posily skrze církev, která je zprostředkovatelkou svátostí a může být též oporou a širší rodinou věřícího, vede k jeho pokoře, duchovnímu růstu, pocitu jistoty, sounáležitosti k Božímu lidu a církvi a též k pochopení, že jeho víra se týká nejen jeho samotného, ale celého křesťanského společenství.

Křesťanská iniciace doprovází člověka, který uvěřil od samého počátku založení církve. Forma slavení a prožívání křtu, biřmování a eucharistie prošla svým vývojem a v současné době díky reformnímu úsilí Druhého vatikánského koncilu může věřící prožívat

liturgii plněji, může doprovázet katechumeny při jejich přípravě na křest a využívat mnoha pozitivních změn, které byly v této práci zmíněny a které mají sloužit věřícímu člověku, žijícímu v dnešním světě i církvi samotné. Pro člověka žijícího České republice je též přínosem, že po době totalitního režimu žije ve svobodné zemi a může ke svému vzdělání využívat množství dobré křesťanské literatury, zúčastňovat se nejrůznějších církevních aktivit, může své církvi být ku prospěchu, ale na druhé straně může být také uzavřen se svou vírou pouze ve svém soukromí. Zde se přímo nabízí pohled na život prvotní církve a je okamžitě zřejmé, že původní forma křesťanství nepočítala s individualismem, egoismem a slabému pocitu příslušnosti k církvi. Myslím, že nikdy není od věci podívat se do historie a získat z ní poučení, které je možné skloubit s životem současného člověka. Nikdy není od věci vzít do rukou historickou knihu liturgiky nebo katechismu, aby člověk poznal, jak prožívali víru a svátostné dary naši předkové. Jistě bychom v nich našli mnoho inspirativních momentů, které by mohly naši víru a křesťanskou praxi obohatit, přičemž by nevylučovaly dnešní formu liturgickou a způsob života současného věřícího a církve. Snad by nebylo na škodu, připomenout si z oblasti iniciačních svátostí výzvy Františka Tomáška, které uvádí ve svém katechismu a které díky jejich stručnosti, výstižnosti a pedagogické zaměřenosti možná jinde nenajdeme. Neustálé opakování znalostí ve věcech víry slouží křesťanu samotnému k prohlubování jeho duchovního života, aby se vyhnul zabřednutí jen do vlastních pocitů a prožitků, ale slouží také k tomu, aby mohl o své víře vydávat svědectví.

PŘEHLED POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

KKC	Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995.
KKP	Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994.
KO	Křestní obřady I, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1971.
TS	RAHNER Karl, VORGRIMLER Herbert: Teologický slovník, Praha: Zvon, 1996.
UKŽ	Uvedení do křesťanského života, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1987.
II.VK	DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.

Zkratky a názvy biblických knih:

Gen	První Mojžíšova (Genesis)
Kaz	Kazatel
Mt	Evangelium sv. Matouše
Lk	Evangelium sv. Lukáše
J	Evangelium sv. Jana
Sk	Skutky apoštolů
Řím	List Římanům
1 Kor	První list Korintským
2 Kor	Druhý list Korintským
Gal	Galatským
Ef	List Efezským
Kol	List Koloským
Žd	Židům
Jak	List Jakubův
Zj	Zjevení Janovo

Technické:

ed.	editor, nebo editoři sborníku
op. cit.,	opus citatum (citované dílo)
s.d.	bez udání roku vydání – bez vročení
srov.	srovnej

Zkratky dokumentů Druhého vatikánského koncilu:

Konstituce

- LG Věřoučná o církvi *Lumen gentium* (ze dne 21. 11. 1964).
DV Věřoučná o Božím zjevení *Dei verbum* (ze dne 18. 11. 1965).
SC Věřoučná o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium* (ze dne 4. 12. 1963).
GS Věřoučná o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* (ze dne 7. 12. 1965).

Dekrety

- ChD O pastýřské službě biskupů v církvi *Christus Dominus*
(ze dne 18. 10. 1965).
PO O službě a životě kněží *Presbyterorum ordinis* (ze dne 7. 12. 1965).
OT O výchově ke kněžství *Optatam totius* (ze dne 28. 10. 1965).
PC O přizpůsobené obnově řeholního života *Perfectae caritatis*
(ze dne 18. 10. 1965).
AA O apoštolátu laiků *Apostolicam actuositatem* (ze dne 18. 11. 1965).
OE O katolických východních církvích *Orientalium Ecclesiarum*
(ze dne 21. 11. 1964).
UR O ekumenismu *Unitatis redintegratio* (ze dne 21. 11. 1964).
AG O misijní činnosti *Ad gentes* (ze dne 7. 12. 1965).
IM O hromadných sdělovacích prostředcích *Inter mirifica* (ze dne 4. 12. 1963).

Deklarace

- GE O křesťanské výchově *Gravissimum educationis* (ze dne 28. 10. 1965).
NAe O poměru církve k nekřesťanským náboženstvím *Nostra aetate*
(ze dne 28. 10. 1965).
DH O náboženské svobodě *Dignitatis humanae* (ze dne 7. 12. 1965).

SEZNAM LITERATURY

Seznam pramenů

1. Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, ekumenický překlad, Praha: Česká katolická charita, Ústřední církevní nakladatelství, 1987.
2. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.
3. Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995.
4. Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994.
5. Křestní obřady I, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1971.
6. Obřady biřmování, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1974.
7. Uvedení do křesťanského života, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1987.

Seznam sekundární literatury

1. ADAM Adolf: Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj, Praha: Vyšehrad, 2001.
2. DAVÍDEK Václav: Methodický výklad nového katechismu, Praha: Cyrilo–Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1900.
3. FIGURA Michael: Ježíšův křest – zjevení trojjediného Boha, in: MKR Communio 1 (2005).
4. FIORES Stefano de, GOFFI Tullo (ed.), Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.
5. FOLTYNOVSKÝ Josef: Liturgika, druhé doplněné vydání, Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, spol. s.r.o. v Olomouci, 1936.
6. GIGLIONI Paolo: Svátosti Krista a církve. Souzvuk mezi Bohem a člověkem, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.
7. KOHUT Pavel Vojtěch: Jediná oběť dokonalosti. (Srov. Žid 10,14), in: MKR Communio 1 (2007).
8. KOHUT Pavel Vojtěch: Pečeť Ducha svatého. Biřmování jako svátost křesťanské iniciace, in: MKR Communio 4 (2005).
9. KOCH Kurt, Eucharistie jako střed života církve, Praha: Pastorační středisko při arcibiskupství pražském, 2006.
10. KUNETKA František: Slavnost našeho vykoupení. Nástin liturgické teologie, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997.

11. KUNETKA František: Slavnost našeho vykoupení. Tři liturgické studie, Olomouc: MCM Olomouc, 1992.
12. KUNETKA František: Svátosti dary Slova, které se stalo Tělem. Dogmaticko-liturgická studie, Olomouc: Matice Cyrilometodějská Olomouc, s.d.
13. MACHAN Richard: Plnost Ježíšova křtu, in: MKR Communio 1 (2005).
14. MATIAS Augé: Liturgická spiritualita. „Prineste svoje telá jako živú, svätú, Bohu milú obetu“, Trnava: Vydavateľstvo Dobrá kniha, 2001.
15. MERELL Jan: Malý bohovědný slovník, Praha: Česká katolická charita, 1963.
16. MORIN Dominique: Učení II. vatikánského koncilu, Praha: Paulínky, 1999.
17. OPATRNÝ Aleš: Biřmování a pastorace, in: MKR Communio 4 (2005).
18. OPATRNÝ Aleš (odpovídá za obsah): Příprava dospělých na křest. Pomůcka pro ty, kteří vedou přípravu, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001.
19. OPATRNÝ Aleš (odpovídá za obsah): Příprava rodičů na křest dítěte. Pomůcka pro ty, kteří vedou přípravu, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001.
20. POKORNÝ Ladislav: Světlo svátostí a času, Praha: Zvon, 1990.
21. POLC Jaroslav V.: Posvátná liturgie. Komentář ke konstituci o posvátné liturgii, Řím: Křesťanská akademie, 1981.
22. Příprava na biřmování. Pomůcka pro ty, kdo vedou přípravu, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2000.
23. RAHNER Karl: O svátostech v církvi. Meditace, Praha: Scriptum, 1993.
24. RAHNER Karl, VORGRIMLER Herbert: Teologický slovník, Praha: Zvon, 1996.
25. SCHMAUS Michael: Sviatosti, Řím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1986.
26. ŠAK Štefan: Svätá tajina krstu: teologický, liturgický a historický výklad obradov a modlitieb, Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1999.
27. TĚTHALOVÁ Věra: Svátosti křesťanské iniciace v byzantsko–slovanském a latinském obřadu (bakalářská práce obhájená na KTF UK) Praha 2004.
28. TOMÁŠEK František: Katolický katechismus, Praha: Česká katolická Charita, 1968.
29. ZAŤKO Matej: Obradoslovie. Život s cirkvou, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1948.

INITIATORY SACRAMENTS

—

CHRISTIAN SPIRITUAL LIFE RESOURCE BEFORE AND AFTER THE SECOND VATICAN COUNCIL

Annotation

This masters thesis is focused on the question of Christian initiation, especially from the theological, historical and spiritual view. The aim of the thesis is to compare an initiatory sacraments practice before and after the Second Vatican Council and includes also a research into their contemporary perception. The thesis outlines the Council's reformed liturgical requests, their implementation into the practice and their influence on the spiritual life of Christian.

- Seven sacraments, their theology, importance and relationship
- Historical development of Baptism, Confirmation and Eucharist
- The Second Vatican Council, liturgical reform, and its influence on the Christian Initiation practice
- Sacramental and liturgical life of the Church and Christians in the contemporary world
- Council's endeavor to open the Church to the contemporary society

Diplomová práce obsahuje 199 139 znaků.